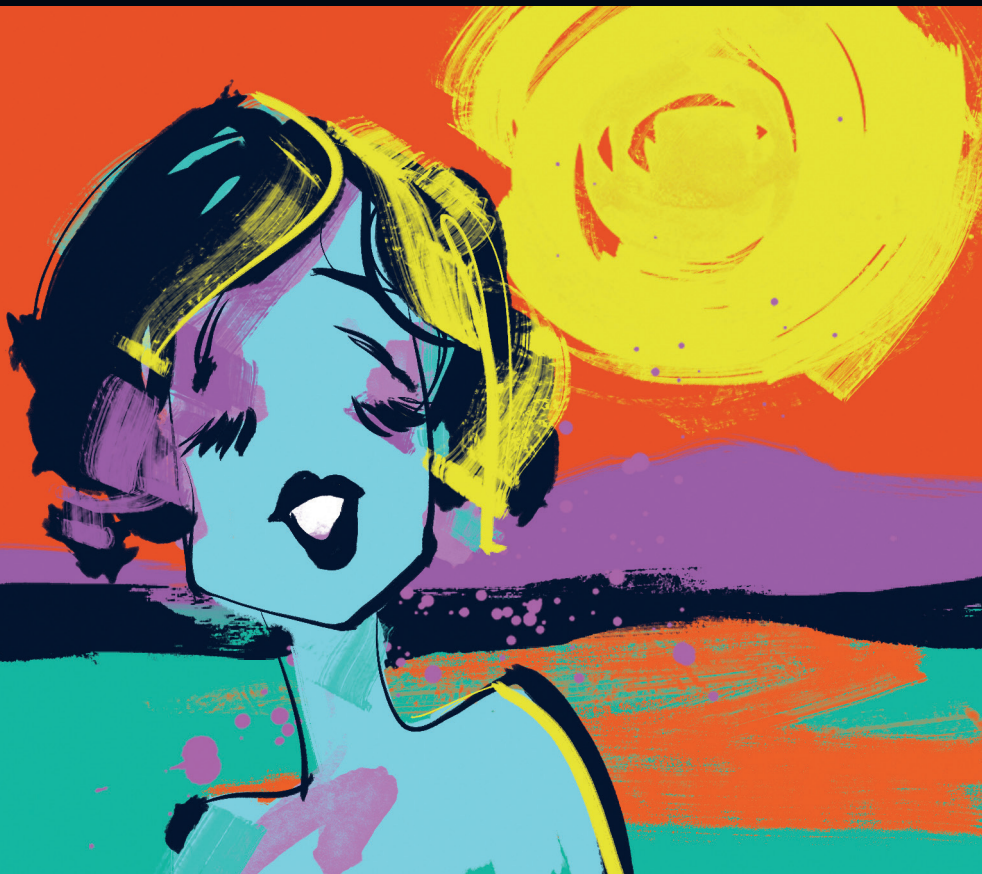

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2023
3

Csabai László prózája | Ladik Katalin, Láng Orsolya,
G. István László versei | Szirák Péter, Szilágyi Zsófia,
Bálint Bernadett tanulmányai | Dudás Győző képregénye
Borcsa János és Konkoly Dániel a *Csendes kiáltványról* |
Kritikák Osztovits Szabolcs, Ludmán Katalin, Radnai Dániel
Szabolcs, Bednancs Gábor, Pataki Viktor, Konkoly Dániel,
Ureczky Eszter, Balajthy Ágnes és Mezei Gábor könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 22. évfolyam

Szerkesztők:

Pataki Viktor (*tanulmány*), Vass Norbert (*főszerkesztő-bélyettes, kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1072 Budapest, Akácfa u. 20.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif.szerk@gmail.com

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Konkoly Dániel

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Arany Imre | Layout Factory

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Hid, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Országút, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,

terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: Érdi Rózsa Nyomda Kft.

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Ladik Katalin: <i>Gyere velem a mitológiába</i> (Országút, 2023. március 24.)	3
G. István László: <i>Törökország, 2023</i> (Mozgó Világ, 2023/3.)	4
Csontos Márta: <i>Keskenyszájúak elégiája</i> (Partium, 2023/1.)	5
Szalay Zoltán: <i>A gyűjtők</i> (Jelenkor, 2023/3.)	6
Láng Orsolya: <i>A siker titka</i> (Apokrif, 2023/1.)	21
Oláh András: <i>hiányaink</i> (www.ambroozia.hu, 2023/2.)	22
Turczai István: <i>Korán sötétedik</i> (Eső, 2023/1.)	23
Csabai László: <i>A visszaváltozás</i> (Bárka, 2023/2.)	24

■ EMBER ÉS TERMÉSZET

Szirák Péter: <i>Idomítás és idomulás</i>	31
Szilágyi Zsófia: <i>Beleszokni, belenőni</i>	48
Bálint Bernadett: „Könyvekbe préselt tavaszi mező”	62

■ KÉPREGÉNY

Dudás Győző: <i>Kis posztmodern szélhámosság</i>	73
--	----

■ KORTÁRS OLVASATOK

Borcsa János: „Sok verses gondolat”	75
Konkoly Dániel: <i>Önmagunkra visszahajlani</i>	84

■ KRITIKA

Nyőgér Róbert: <i>Petőfi summája</i> (Osztoivits Szabolcs: „Sors, nyiss nekem tért” <i>Petőfi Sándor életének krónikája</i>)	91
Áder Éva Zsuzsanna: <i>Egy rózsablak árnyalatai</i> (Ludmán Katalin – Radnai Dániel Szabolcs [szerk.]: „A rejtelem volt az írósa...” <i>A ködlovag-jelenség történeti, poétikai és biografikus vetületei a századfordulótól napjainkig</i>)	96

Pintér Kitti: <i>Szellem a telefonban</i> (Konkoly Dániel: <i>A hang kísértetei</i>)	100
Szabó Dárió: <i>Megmozdul a mozdulatlanak hitt</i> (Bednatics Gábor – Pataki Viktor [szerk.]: <i>Irodalom és sport. Testgyakorlatok, testtechnikák, testképek a sport irodalmi színrévületében</i>)	104
Kolozsi Blanka: <i>A kontamináció kulturái</i> (Ureczky Eszter: <i>Kultúra és kontamináció. A járvány metaforái és biopolitikája kortárs regényekben</i>)	109
Pintér Leila: <i>Biomaterialitás és vers(test): a közvetítettség változatai</i> (Balajthy Ágnes – Mezei Gábor [szerk.]: „ <i>Fényem nő: magam termelem</i> ”. <i>Biopoétika a 20–21. századi magyar lírában</i>)	115

■ REPERTÓRIUM

2023. március–április (Zahari István)	124
Számunk szerzői	144

Lapszámunk borítója Dudás Győző képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatják:

Nemzeti Kulturális Alap, Emberi Erőforrások Támogatáskezelő,
Petőfi Kulturális Ügynökség, Magyar Kultúráért Alapítvány,
Nemzeti Együttműködési Alap

Nemzeti
Kulturális
Alap

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Ladik Katalin

GYERE VELEM A MITOLÓGIÁBA

Gyere velem a mitológiába,
amely rólam szól s ettől kockázatos.
Androgin vagyok: hazug. Tehát őszinte.
Csakis önmagamról adok információt
s az mindenkit érdekel, tehát közügy.
Az önkínzás eredménye vagyok, az önszerelemé.

Gyere velem az időgépbe,
műtárgy vagyok, azaz kentaur.
Gyere velem a mitológiába,
ahol minden eddigi munkám kárba vész,
mert nem akarok műtárgy lenni.
Letéptem láncaimat
s önállóan egzisztálok a mitológiában.
A teremtőnek nincs többé hatalma fölöttem.
Nincs esélyem. Tehát aktuális vagyok.

*Országút, 2023. március 24.
(IV. évfolyam, 6. szám)*

G. István László

TÖRÖKORSZÁG, 2023

Mintha magzat dörömbölne földrengéskor
a lemezek rései közül. Valóra nem vált,
törmelék imák adódnak össze, mikor a
lámpa vörösről zöldre vált, egy fordított
ősz a forgalmas utcán, évszakok
rendjének mutatott hátraarc, egy félreeső
bokorban, aminek nem ártott a rengés,
még ősz van, pedig csak annyi a földre
hulló vörös levél, hogy szőnyegén
elmondhatná napi ötszöri imáját, aki fél
egy születéstől, pedig könnyű,
könnyű a szülés, amikor jön a télre
ősz, az őszi nyár, felhasadt aszfaltokban
az ember, mint a bogár, kezét, lábát
dugdossa ki. Születni kell. A kőporként
a fejre hulló, valóra nem vált imák
nem tesznek senkit össze, a hajon
a barna, szőke, fekete ragyogás
miféle fordított ígéret – a katasztrófa miféle
megifjodás, mi tesz most minket,
mindannyiunkat öregből újszülötté?

Mozgó Világ, 2023/3.

Csontos Márta

KESKENYSZÁJÚAK ELÉGIÁJA

Összeszorított ajkad sziklarés,
nem köpheted ki a múlt keserű,
visszaöklendezett darabkáit,
csak halmozod fogaid közt
a romlás üledékét, vastagítod
a hangűr megalit oszlopaít,
nem engeded ki a hézagok közt
evickélő titkokat sem, kemény
vagy mindenáron, teljes fegyverzetben
van nálad a készenlét, nem úgy,
mint a telt ajkúak puha domborulatán,
ahol még a hazugság is úgy nyúlik el
kellő kéjjel és szenvedéllyel, hogy
mindenki higgye, a harcra nincs semmi
szükség, elég behízelegni magad,
befúrni fejed a hangfoszlányok melegébe.
Összeszorított ajkad mögött a félelem
ürege olyan hideg, mint a tetők bádog-
pereme fagyos teleken, a bezárt sikoly
éles, akár a boncasztalon megvillanó szike,
a fotón ajkad csak egy fekete vonal,
mely fut a végtelenbe, s viszi a rémület
bilincskattintó igyekezetét; soha nem hiába.
A keskenyajkúak mosolyán csak végigfut
az öröm és a fény árnyéka, de hosszantartó
maradásra nem talál alkalmas helyet.
A keskeny ajkon jobban látszik, ha tetten ért
a gyűlölet, nem ásít szemrehányóan, nem megbocsátón
nyeli el a furcsa metaforákat, s a végén,
mikor kékes-feketére színeződik, kontúrjában
még megőrzi azt az undort, amin ott ragad
egy fájó üzenet; most már legyen elég,
még akkor sem tudja magához édesgetni
a feloldozást hirdető gondviselést.

Partium, 2023/1.

Szalay Zoltán

A GYŰJTŐK

Reggel nyolckor hirdették ki először a harsogóból, hogy jönnek a gyűjtők. Annyira recsegett, alig értettem belőle valamit, csak hogy nyugalomra intették a népeket, de hogy mi adott volna okot a nyugtalanságra, azt nem lehetett hallani.

Kint voltam már a tyúkoknál, amikor felrecsegett a masina, és én nem szerettem, ha ilyenkor zavarnak. Nyolckor látogatom meg őket másodszer, az első út a kora reggeli, amikor kiengedem őket és kiszórom eléjük a morzsát. Olyankor még csipás a szemem, és ők is otrombán viselkednek. Szerintem azt sem tudják, hol vannak, csak az éhség dolgozik bennük, borzosak, idegesek, csipkedik egymást és mindent, ami a csőrük elé kerül. Ilyenkor legszívesebben fognám a nagyobbik hólapátomat, és akkorát suhintanék közéjük, hogy a javuk átkerülne a Miska szomszédhoz, a maradék meg fennakadna a drótkerítésen. Persze soha nem teszek ilyesmit, mert ilyenkor csak arra vágyom, hogy visszamenjek a konyhába, feltegyem magamnak a kávé, és ott ülhessek végre a kávé néma feketeségébe meredve. Az adja vissza a lelkemet.

Amikor másodszer megyek a pipikhez, akkor már mindenki sokkal jobban van. Ilyenkor csak nézegetem őket. Talán ilyenkor a legszebbek. Ahogy rájuk loccsan egy adag reggeli napfény, attól a tollaik egyszerűben a szívárvány minden színében kezdenek játszani. Ez csak pár pillanatig tart, utána ugyanolyan seszínűek, mint mindig. Nem szeretem, ha bármi elvonja a figyelmemet erről a néhány különleges pillanatról.

Aznap reggel a recsegő elvonta a figyelmemet, ráadásul nem érttem belőle jóformán semmit. Csak annyit, hogy jönnek a gyűjtők, és mindenki maradjon nyugodt. Nem tudom, honnan kellett volna tudnom, kik azok a gyűjtők. Azt viszont tudni lehetett, hogy az anyakönyvvezető úgymint megjelenik, és mindenkinek egyesével a szájába rágja, amit kihirdettek. A mi házunk melletti recsegő szólt talán a legtisztábban az egész községben, szóval a többiek még ennyit sem értettek a hirdetésekben.

Az anyakönyvvezető fél kilenckor már a kiskapunak támaszkodva várt. Hallottam, hogy Miska bácsinál épp csapódik be a ház ajtaja, őnála lehetett előttem. Még a műanyag szalagos előszobai függöny

suhogását is hallani véltem Miska bácsiék felől. Ilyenkor reggel elég kiélezettek voltak az érzékszerveim.

Az anyakönyvvezető arcán a szokásos lenéző gög ült, és verejték-cseppek gyöngyöztek a homlokán. Az arcára, a kezére és a ruhájára aprócska csillámszemek tapadtak, mintha csillámporban hempergőzött volna. A csuklóján kopottas bizsukarkötők csörögtek, a fülét arany-szín csillogású függő húzta le, a renyhén hullámozó keblei között ringó aranykeresztnek pedig olyan hosszú volt a szára, mint a középső ujjam.

Az anyakönyvvezetőt legszívesebben mindenki leköpte volna, mert áradt róla a dölyf, és tudtuk, ha alkalma adódik, bárkinek kiszolgáltatt bennünket. Többet tudott ugyanis rólunk, mint bárki – a könyveiben sorakozó ezernyi számból ki tudta olvasni, kik vagyunk valójában. Persze senkinek nem árulta el, hagyta, hadd gyötörjük magunkat rajta, amíg meg nem gebedünk.

Ma megérkeznek a gyűjtők, mondta sejtelmesen. Fogadd őket szívélyesen, és bármi történne, ne nyugtalankodj.

Jó reggelt, válaszoltam, minden pimaszságot beleerőltetve a hantomba, amit így reggel fél kilenc körül sikerült összeszednem. Annyit értettem a recsegésből is, hogy nem kell nyugtalankodni, mondtam neki. De amikor azt mondják a népeknek, hogy ne nyugtalankodjanak, akkor a népek már fenni kezdik a kaszájukat. Ezt maga szerintem tudhatná.

Tudhatnám?

Magá olyanokat is tud, amiket mások nem, azt ne tudná, amit mások is, vontam vállat.

Felegyenedett, már nem támaszkodott a kiskapunak, amit még a tata faragott meg ilyen szépre. Igaz, azóta az egyik része szétrohadt, a másikat meg lyukacossá rágták a szúk, de én még láttam benne a szépséget.

A kezét tanulmányozta, mintha aznap még nem látta volna. Vagy talán azt ellenőrizte, csillog-e még a csillámpor.

Nekem csak azt kell átadnom, hogy bánj velük tisztességgel, és kínáld meg őket egy csésze teával. Ez talán nem túl nagy kérés.

Talán nem, bólintottam két akkorát, hogy megértse, épp ideje befejezni ezt a beszélgetést.

Ilyenkor már munkába kellett állnom – persze csak azután, hogy ellenőriztem a tojásokat. Még kilenc előtt indultam az első tojásgyűjtésre, ami egyetlen nap sem maradhatott el. Ilyenkor találtam a legfino-

mabb tojásokat – a kipihent, jóllakott, nyugodt, a reggeli napfényben megfürdőzött tyúkjaim tojták a legszebbeket.

A tojásgyűjtés után a tyúkólakat raktam rendbe, amíg korogni nem kezdett a gyomrom, és mivel soha nem reggeliztem, erre általában elég hamar sor került.

Ebédkor hirdették ki aznap másodszer.

Megint sikerült beletrafálniuk egy olyan időpontba, amit szentnek tartottam. Ha az ebédemet valami elrontotta, az egész napom nem volt már az igazi. Márpedig a harsogó olyan otrombán szólt megint, hogy az ízek egész egyszerűen elillantak a rántottámból. Pedig mesés szépségű volt a sárgája, csak úgy áradt belőle az életerő. Mire a számba tettem az első falatot, mégis csak kesernyés ízt éreztem, mintha tyúkszart szopogatnék.

Ezek után szó sem lehetett arról, hogy ledőljek ebéd után, mert azt csak a jól sikerült ebédek után engedtem meg magamnak. Ezt is a tatótól tanultam, mint annyi fontos életbölcsséget: csak a jó ebédet érdemes álommá érlelni. Ha idegesen ebédel az ember, abból csak zaklatott délutáni alvás lesz, ami tönkreteszi a napot és a következő éjszakát is. Így aztán most folytattam a munkát egészen délutánig.

Vártam, hogy délután is kihirdessék még egyszer. Hátha az uzsonnámat is tönkre akarják tenni. De a harsogó hallgatott a nap hátralevő részében. Az egész községre szokatlan, nyomasztó csend telepedett, mint a novemberi ködök idején, amikor a Nagymocsár felől érkező tejfehér gomolygás magába szippant minden szót és melegséget.

Most viszont kora tavasz volt, és már régen nem szállt le a köd.

Nem hallottam a lépteit, ahogy azt sem, hogy dörömbölt volna a kiskapun. Nem szólt hozzám, csak megállt, ugyanott, ahol reggel az anyakönyvvezető. Magas volt, és fiatal, alig lehetett több húszévesnél. A vonásai finomak, kisimultak. A haja vékony szálú, és a szeme kristálytisza. A kabátja egyszerű volt, de mégis úri külsőt kölcsönzött neki. Vagy talán nem is úrit: a messziről jött ember méltóságát.

Nem emlékszem arra a néhány pillanatra, amikor beengedtem. A következő szempillantásban már mindketten a konyhában ültünk, és egymásra néztünk. Mondtam neki, hogy ahol ül, ott szokott ülni a nyanya, de nehogy már felálljon, nem azért mondom, csak hogy az a hely nekem nagyon kedves, mert tudom, hogy mindig ott ült. Néha, amikor odaülök, mintha érezném a teste melegét a széken, pedig tudom, hogy ez képtelenség, mert azóta sok idő eltelt. Az anyakönyvvezető talán pontosan meg tudja mondani, mennyi.

Kérdeztem, főzhetek-e neki egy teát. Nem válaszolt, de én már közben feltettem a vizet, és kivettem a kredencből két zacskót. Kérdeztem tőle, hogy milyet kér, kamillásat-e vagy erdei gyümölcsöset, de erre sem reagált, amire én felröhögtem, hogy persze tökmindegy. Képzelve el, mondtam, hogy azelőtt többféle íze volt a teáknak. Nemcsak rá volt írva, hogy ilyen meg olyan ízű, de tényleg többféle íze is volt, nem csak ugyanaz a savanyú, mint most. Én csak két kortyot iszom meg belőle, a többit kiöntöm. Olyan, mintha a Taknyosból innék. Persze nem pont olyan, mert a Taknyosból már egy fél korty is halálos, de nekem olyan érzésem van tőle.

Méltósággal ült azon a széken, és mintha végig lehetetlenül mosoly játszadozott volna az arcán. Úgy értem, hogy játszadozott, hogy amikor odanéztem, akkor elugrott a szemem elől, mint amikor az ember olyan tekerős amőbókot lát a szemében. Főleg amikor erősen tűz a nap, akkor szok jönni ez az amőbók, de nem lehet rendesen megnézni, mert mindjárt elugrik. Ilyen volt ennek a fiúnak a mosolya.

Nem vetette le a kabátját, pedig nem volt hideg bent, betűzött a délutáni nap. Bő volt rá ez a kabát, a hosszú ujjai alig látszottak ki. Én ilyen hosszú ujjakat még nem láttam, ilyen hosszú, törekeny ujjakat, mint a kaszáspók lábai, olyanok voltak, de azért annál szebbek.

Amikor letettem elé a teát, mondtam neki, hogy jó lenne, ha most idehívhatnám a nyanyát meg a tatát, mert biztosan szívesen megnéznék ők is maguknak és mondanának neki valami régi történeteket, mert ők még tudtak régi történeteket. Én már csak egyetlen történetet tudok, a sajátomat, ami igazából nem rólam szól, hanem Rebekáról, csak az a baj az egész történettel, hogy a végét nem tudom elmesélni. Csak odáig tudom, hogy Rebeka volt a legszebb emberi lény, akit valaha láttam, és együtt nőttünk fel, és én el akartam venni Rebekát feleségül. Látja, ezt is csak ilyen egyszerűen tudom elmesélni, és nem találom meg azokat a szellemes fordulatokat és frappáns kifejezéseket, amiket a tata szokott használni, amikor arról mesélt, hogyan vette feleségül a nyanyát. Amin én mindig röhögni szoktam, mert a nyanya rusnya volt, a tata pedig bűdös, és nem értettem, hogyan tetszhetett az egyiknek a másik, a másiknak meg az egyik. Legalábbis így mondtam, így mondtam most ezt a fiúnak, hogy a tata meg a nyanya, de nem sokkal később már nem voltam benne biztos, hogy volt bármi értelme annak, amit mondtam.

Egyetlen különös dolog történt még, amíg ott volt a fiú. Miután belekortyolt a teájába, előhúzott valahonnan egy fekete, kemény bo-

rítójú füzetet meg egy csillogós, drága tollat, és belefirkált valamit a füzetébe. Egy-két percig firkálgatott, mintha ott sem lennék, aztán beszúrta a füzetet és a tollat a kabátja belsejébe, és megint ugyanazzal az elillanó mosollyal nézett felém.

Csak felém nézett, de nem rám, nem mondhatnám, hogy a szemembe nézett volna.

Talán épp ettől éreztem olyan kellemetlenül magamat. Nem tűnt faragatlannak ez a fiú, ellenkezőleg, nagyon is jólneveltnek gondoltam, nem viselkedett tolakodóan, minden mozdulatából kellem áradt, és én mégis rosszul éreztem magam tőle. Nem nézett rám, mégis viszkedett az egész testem a tekintetétől.

Ugyanúgy távozott, ahogy érkezett, észrevétlenül, és én csak arra ocsúdtam, hogy egyedül vagyok, és ott állok a tyúkok között a hátsó udvarban, mint akit lepottyantottak oda.

Másnap nem hirdettek semmit, mégsem telt zavartalanul a reggel. Az anyakönyvvezető megint ott könyökölt a kiskapunál, és én legszívesebben a vasvillámmal hessegettem volna el. Nem kérdezett semmit, csak biccentett egyet, ami csakis azt jelenthette: mi volt a gyűjtővel. Merthogy azt már összeraktam, hogy ő volt a gyűjtő, a fiú, aki megjelent a házamban.

Valami nincs rendben veled, mondtam, és most nem esett nehezemre elég morcoságot gyűjtenem a hangomba. Miért nem szólt egy árva szót sem? A fiú miért hallgatott egész végig?

Az anyakönyvvezető kiegyenesedett, és azt mondta, ma talán egy másik keres fel. Többen vannak, és itt lesznek egy darabig. Ahogy tegnap is mondtam, ne nyugtalankodj, semmi okod az aggodalomra.

Most már megértettem: az anyakönyvvezető természetesen tudta, hogy aggodalmaskodni fogok a gyűjtők miatt, és fel akart készíteni. Azt akarta, hogy kezelni tudjam az indulataimat.

Aznap valamivel később érkezett. Nem ugyanaz a fiú volt, hanem egy másik, zömökebb alkatú, kissé komorabb, de ugyanolyan jólnevelt. Őt is behívtam, és ezúttal vissza tudtam idézni, ahogy belép a kapun, és végighalad az udvar legyűrt gyepén. Betessékeltem őt a konyhába, és ugyanoda ült le, ahova az előző napi vendég.

Elmondtam neki, hogy a tata még mindenkit ismert a községben, mert akkoriban még összejártak az emberek, és együtt dolgoztak és vigadoztak, és történeteket meséltek egymásnak. Ezek a történetek nemcsak a községről szóltak, hanem távoli vidékekről is, amik a Nagymocsáron túl vannak. Tatáék fiatalkorukban jártak a Nagymocsáron túl,

ladikkal keltek át, és nem lett tőle semmi bajuk, sőt, még élvezték is, mert szinte harapni lehetett a levegőt a Nagymocsár fölött. De nemcsak a Nagymocsáron át tudták elhagyni a községet, hanem a Sárga-szirteken keresztül is, jobban mondva arra, amerre most a Sárga-szirtek vannak, amik akkor még nem voltak. Akkor arra még végtelen legelő és rétek terültek el, amit a tataék úgy hívtak, Istendülő. A stólás nem szerette, ha így hívták, Istendülőnek, mert a stólás azt mondogatta, Isten nevét nem szabad kiejteni, csak a templomban, de persze ezt ő maga sem tartotta be. Manapság meg pláne nem tartja be, alig hallani tőle mást, mint hogy az Isten faszába ezzel az egész nyüves községgel, meg ilyeneket. És a tataék, amikor átkeltek az Istendülőn, mindig történetekkel tértek haza a községbe, és ezeket egymás között továbbadták. Aztán pedig mindig azon mulattak, milyen formában jutottak hozzájuk vissza ezek a történetek, mert mindig mindenki egy kicsit torzított rajtuk, szereplőket rakott beléjük, történetszalakat fabrikált hozzájuk, csak a lényegüket nem másították meg. A tata volt az egyik legjobb ezeknek a történeteknek a mesélésében, mondtam a gyűjtőnek.

Szinte fel sem tűnt, hogy közben elővette a noteszét, egy hajszálra ugyanolyan noteszt, mint előző nap a másik fiú, és amíg én beszéltem, ő írt bele, gyorsan, mint egy igazi gyorsíró.

Amikor kifogtam, abbahagyta az írást, felállt, és szó nélkül kísétált.

Ő sem szólt hozzám egyetlen árva hangot sem, és ettől egyre rosszabbul éreztem magamat.

Arra gondoltam, átmegegyek a Repeszhez, mert a Repesznél volt pálinka, ráadásul olyan bivalyerős pálinka, amiből elég volt egyetlen kupicával, és kiűzött az emberből minden rossz érzést. Csak valahogy gyengének éreztem magam, ez a gyűjtő legyengített, vagy talán az gyengített le, hogy ennyit beszéltem, mert én nem szokok ennyit beszélni, hiszen nincs kihez beszélnem. Rendesen egész nap nem találkoztam jóformán senkivel, csak a tyúkjaimmel, és velük nem kellett ennyit beszélnem. Nem értettem, miért beszélek ezeknek a gyűjtőknek, ha egyszer nem is kérdeznek semmit. Nem ismerem őket, nem tudom, honnan jöttek, mit akarnak, és mégis beszélek nekik, és ettől ideges lettem, és gyenge is, mint akit valaki a földre vitt egy hosszú, kimerítő birkózásban.

Másnap csütörtök volt, és reggel elhatároztam, hogy bemegyek az anyakönyvvezetőhöz, és kifagatom ezekről a gyűjtőkről, de nekem csütörtökön meg kellett várnom a Bendőt, mert a Bendő volt az egyet-

len, aki vásárolt a tojásaimból, és ő mindig csütörtök délelőtt jött hozzám. Azért hívták Bendőnek, mert mindent megevett, amit mások nem, például a tojásaimat is, amik másoknak nem kellettek, mert monnát ettettem a tyúkjaimmal, és a községben mindenki undorodott a monnától, csak én nem, mert én mindig is ezeket a tojásokat ettem, és alig ettem mást rajtuk kívül, meg a Bendő, aki mindent megevett. Vagyis majdnem mindent, mert a Taknyosból való halakat ő sem ette meg. A Taknyosból való halakat csak a Repesz ette meg, mindenki más úgy tartotta, hogy a Taknyosból való halaktól meg lehet halni. Inni sem lehetett a Taknyosból, mert az ember olyan taknyot kapott tőle, ami egy-két nap alatt elvitte. Ezért hívták Taknyosnak, mert azelőtt valami szebb neve volt, a tataék még azon a néven hívták, de mi már Taknyosnak hívtuk, és messziről elkerültük, ami nem volt könnyű, mert átfolyt a községen, és néha még ki is lépett a medréből, és olyankor az egész község büzlött, és minden ragacos volt attól a savanykás üledéktől, amit magával hozott.

Meg kellett tehát várnom a Bendőt, és a Bendő késett, amitől még idegesebb lettem, és már ott tipródtam a kapuban, és láttam, hogy a gyűjtők már ott vannak a községben. Legalábbis úgy gondoltam, akiket látok, azok a gyűjtők, mert nem ismertem őket, és olyan furcsán idegen öltözkük volt. Csak azért nem lehettem biztos abban, hogy ezek a gyűjtők, mert nem ismertem mindenkit azok közül sem, akik a községben laktak, nem nagyon jártam ki ugyanis az utcára, csak ha muszáj volt, ha el kellett mennem a boltba vagy a Repeszhez, a legrosszabb esetben pedig az anyakönyvvezetőhöz. Most éppen ez a legrosszabb eset állt fenn, és a Bendő csak rontott a helyzeten azzal, hogy jó rendesen megvárakoztatott. Amikor megjött, gyorsan a kezébe nyomtam a két tojástartót, ő meg nekilátott, hogy előhalássza a zsebéből az aprót, ami persze végtelen hosszú ideig tartott neki. Közben elmondta, hogy nála is voltak a gyűjtők, és valahogy olyan furcsa érzés fogta el, mert olyan dolgokat mondott el nekik, amiket másoknak nem szok, de mielőtt reagálhattam volna bármit arra, amit Bendő mondott, azzal folytatta, hogy este nézzek el a Repeszhez, mert most nemcsak pálinkája van, hanem vitaminja is, és a Bendő kacsintott egy nagyot, amikor ezt mondta.

Jó nagy léptekkel siettem az anyakönyvvezetőhöz, és nem volt elég, hogy amiatt idegeskedhettem, ami az előző napokban történt, de most még amiatt is, mert ki kellett tennem a lábamat otthonról, és az anyakönyvvezető nem is volt egyedül, mert ott volt nála a stólás, ott

beszélgettek az anyakönyvvezető irodájának az ajtajában. Amikor a közelükbe értem, elhallgattak, és gyanakodva néztek rám, mire a stólás megjegyezte, hogy rohannia kell a kápolnába, mert ma imnap van, és ma egy Mémoszúné nevű angyalért fognak imádkozni a hívekkel, vagy valami ilyesmi nevet mondott, de nem úgy tűnt, mintha fel akarna vágni azzal, hogy tud ilyen flancos angyalneveket, hanem mintha rémülten mondta volna ezt, fátyolos tekintettel, és én mindjárt arra gondoltam, nála is jártak a gyűjtők, és ő is azért jött az anyakönyvvezetőhöz, hogy beszámoljon neki a furcsa tapasztalatairól.

Az anyakönyvvezető behívott az irodájába, ami tele volt hatalmas gyertyatartókkal, a falakon ismeretlen nők és férfiak képei lógtak, akik mind gazdagon fel voltak ékszerezve, még sokkal gazdagabban, mint az anyakönyvvezető, és még sokkal dolyfősebb volt a tekintetük. Az anyakönyvvezető leült az asztala mögé, és én vele szemben, és láttam a lánya fotóját, ami ott volt bekeretezve az asztalon, és hiába nem láttam soha élőben a lányát, felismertem, mert hasonlított az anyakönyvvezetőre. Az anyakönyvvezető lánya nem a községben élt, mert eljutott a szitibe, sőt még azon túl is, eljutott egészen a távoli, mesésen gazdag Landonba, és ott tanult filozófnak. Landonban voltak a legjobb főiskolák a világon, ezt mindenki tudta, de azt senki nem tudta, hogyan lehet oda eljutni, nyilván repülve, de ebbe inkább bele sem mertem gondolni, mert a repülés olyan drága lehetett, amennyi pénzből az egész községet meg lehetne venni úgy, ahogy van, már ha kellene bárkinek is.

Az anyakönyvvezető végtelenül büszke volt a lányára, aki Landonban tanul filozófnak, de egyúttal szomorú is volt miatta, mert nem láthatta őt, és nem tudhatott róla az égvilágon semmit. Pedig volt telefonja, nem olyan, mint nekem, amin csak a Bendőt meg a Repeszt tudtam felhívni, hanem olyan, amin Internet is volt, csak épp szignál nem volt a községben, amióta a Sárga-szirtek eltakarták. A szignál valahonnan az úrból jött, így nem értettem pontosan, hogyan tudják a Sárga-szirtek eltakarni, hiszen azok nem értek az úrig, de mindenki így mondta, hogy amióta ezek itt vannak, azóta nincs sem szignál, sem Internet, és telefonon csak a községben lakókat lehet felhívni, még akkor is, ha az olyan drága és nagy telefon, mint amilyen az anyakönyvvezetőé.

Ahogy ott ültem és néztem az anyakönyvvezető lányának a képét, nem jutott eszembe, mit akartam tőle kérdezni, miért jöttem egyáltalán ide, csak azt a képet néztem, amin az anyakönyvvezető lánya kiköpött olyan volt, mint az anyakönyvvezető, csak nem csillogott annyira a csillámportól. Az anyakönyvvezető azt mondta, úgy tudja, eddig minden

rendben zajlik, és ennek örül, mert most már az egész nem tart olyan soká, és ő is annak örülne a legjobban, ha már lezáródna. Ha már végre minden lezáródna, tette hozzá, és mintha keserűség lett volna úrrá a szavain. Kapkodtam a tekintetemet az anyakönyvvezetőről az anyakönyvvezető lányára és vissza, és nem értettem, miért is mondja ezt, hogy minden záródjon le, és mit ért azon, hogy minden. Hirtelen megsajnáltam, ami addig még soha nem történt meg velem, és az jutott eszembe, hozhattam volna neki pár tojást, de aztán mindjárt észbe kaptam, hogy hiszen nem enné meg, kidobná úgy, ahogy van, és milyen nagy kár lett volna azokért a tojásokért.

Amikor hazamentem, egyenesen hátramentem a hátsó udvarba, és elnézegettem a tyúkokat és a kakast is, akit Eduárdnak hívtam, mert olyan fenséges volt, és az Eduárd királynév, így emlékeztem valahonnan, és nálam ő volt III. Eduárd, ha nem a IV., de az sem kizárt, hogy már az V., mert szerettem a kakasaimnak ezt a nevet adni. De most nem Eduárdot nézegettem a legtöbbet, hanem Fruzsínát, mert most ő volt a kedvencem, egy dús, barna tollazatú, fiatal, kecses tyúk, akinek a tollai a reggeli napfényben különleges aranybarnán csillogtak, ami engem rendesen megigézett olykor, hogy majdnem beleszerettem Fruzsínába, és legszívesebben megcsókolgattam volna azt a gyönyörű aprócska csórikéjét. És Fruzsínának a mozdulataiból furcsa kellem áradt, már-már arisztokratikus, mintha egy igazi grófnő lenne, és néha még el is játszotam vele, hogy amikor szórtam nekik a monnát, akkor pukedliztem Fruzsina előtt, mire ő finnyásan félrehúzódott, mint aki nem kér egy ilyen semmirekellő hízelgéséből.

Szerettem nézni, ahogy csipegetik a monnát, amit vastag falú, zománcozott edényekbe gyűjtöttem, mert a monna reggel mindenhol ott volt, lecsapódott, mint a harmat, de nem mindenhol maradt meg, az udvaron elolvadt, mint a hó, ezért ügyelnem kellett rá, hogy összegyűjtsem, és a tyúkok eleget kapjanak belőle, mert ez volt a fő eledelük, ettől tojtak olyan szép sárgájú tojásokat. Mások a községben reggel elbűjtak, amikor lecsapódott a monna, mert azt állították, hogy kimarja a bőrüket, azt beszéltek, hogy a monna azokból a távoli kéményekből származik, amik ott vannak valahol a Sárga-szirteken túl, és valójában a Sárga-szirtek is monnából állnak, vagy legalábbis részben, mert amikor azokat a kéményeket felhúzták, és okádni kezdték a sárga füstöt magukból, akkor kezdtek nőni-növekedni a Sárga-szirtek is, amíg akkorák nem lettek, hogy elvágták a községet a szititól meg az egész úgynevezett külvilágtól. És hogy ebből a sárga, mérgező füstből van

a monna is, ami reggelente belepi a községet, és ez mérgezte meg a Taknyost is, de én ezt már csak azért sem hittem el, mert a Taknyosból való halakat én sem ettem meg, de a monnát evő tyúkjaim tojásától semmi bajom nem lett.

Aznap délután egy újabb gyűjtő jött, aki hasonlított a legelsőre, mintha a testvére lenne, de ezt tapintatlannak találtam volna megkérdezni tőle. Behívtam, és neki is főztem egy teát, már automatikusan, és amikor letettem eléje, ő már hevesen jegyzetelt, miközben én arról beszéltem neki, milyen szép volt a bőre Rebekának, mert nem olyan sárga és kinyúlt bőre volt neki, mint mondjuk a Repesz hűgának, akit a Repesz mindig ajánlhat nekem, de nekem nincs rá gusztusom, mert tudom, hogy a Repesz mindennap rámászik. Szóval a Rebekának nem ilyen petyhüdt bőre volt és neki nem volt semmije sem túl nagy. A községben pedig mindenkinek túl nagy valamije, valakinek az orra, valakinek a füle, nekem épp a tenyerem túl nagy, ezért hívnak Tenyérnek, mert a tenyerembe befér egy egész vekni fehérkenyér is. A legtöbбекnek persze a tokája nagy, ami nekem elég visszataszító, mert nekem nincsen tokám, szerintem azért, mert sok tojást eszek. Egyetlen ember van a községben, akinek mindene nagy, ez pedig a stólás, mintha neki az úristen mindenből túl nagyot adott volna, pedig szerintem ez nem áldás, hanem inkább átok. A stólás nem is fér be a gyóntatószékbe a kápolnában, hanem a sekrestyében szokott gyóntatni, amíg még volt kit, mert már ideje nem jár senki gyónni, és a kápolnába se nagyon, nem is csak amiatt, mert nem tudják, mit csináljanak ott, de attól is félnek, hogy a fejükre omlik, mert a kápolna falai be vannak repedezve, és a csillárok már le is zuhantak és rípiyára törtek, és a kereszt is leesett a torony tetejéről, de nem teljesen, mert fennakadt egy kis kiszögellésen a torony oldalában, és azóta is ott lóg, mert senki nem tud vele mit kezdeni. Csak egy-két öregasszony van, aki eljár oda, mert ők szerintem szeretik nézni a stólást, szeretik nézni, hogy neki mindene olyan nagy, az orra, az álla, a nyaka, mindene, de ez csak azért lehet, mert ezek az öregasszonyok már teljesen tökkelütöttek, és az is mindegy nekik, hogy a kápolna egyszer csak rá fog omlani a fejükre.

De nem ezt akartam mesélni, hanem Rebekát, akinek semmije nem volt túl nagy, hanem mindene akkora volt, amekkorának lennie kell, és én egész nap mást sem csináltam volna, legszívesebben csak bámultam volna, mert annyira jó volt nézni, de itt valamiért megakadtam, és megint azt éreztem, hogy elfog a düh, és nem tudtam, hogy erre a gyerekre vagyok-e mérges, aki nem kérdez, nem szól egy

szót sem, én pedig egyvégtében csak beszélek neki, vagy valaki másra, vagy csak egyszerűen mérges vagyok, bár azt nem tudom, lehet-e bárki mérges anélkül, hogy valakire haragudna.

Mivel nem tudtam folytatni, a fiú eltette a jegyzetfüzetét, én pedig kikísértem, és láttam, hogy a többi gyűjtő is járja a házakat, és akkor pillantottam meg őt, az utca túloldalán, a hosszú haját, a kecses nyakát, de mielőtt jobban szemügyre vehettem volna, megszédültem, elsötétült előttem minden, és amikor magamhoz tértem, ott álltam hátul, a hátsó udvarban, és Fruzsina ott kapirgált a lábam mellett.

Erőt vettem magamon, és átmentem a Repeszhez, és a kezébe nyomtam azt az aprót, amit a Bendő fizetett aznap délelőtt a tojásokért, és a Repesz elvigyorodott, elővarázsolt valahonnan egy vitamint, és azt mondta, sörrel öblítsem le. Kissé bizalmatlanul néztem a Repeszre, akinek az arcának a jobb oldala nagyrészt hiányzott mert elvitte egy lövedék a háborúban. A Repesz ugyanis járt abban a háborúban, ami a Sárga-szirteken túl robbant ki valamikor régen, és amiről valakik azt mondták, még mindig tart. Nem volt világos, ki harcol abban a háborúban ki ellen és miért, és ezt a Repesz sem tudta megmondani, csak annyit lehetett tudni, hogy ott járt, ellőtték a fél arcát, és hetekig, ha nem hónapokig élet-halál között tengődött valamelyik kórházban, amiből csak arra emlékezett, hogy a fiatal nővérkéek engedték, hogy megmarkolja a kemény seggüket, amikor elviselhetetlen fájdalmak gyötörték. Végül összetoldozták-foldozták, és hazajöhetett. Azóta a Repesz nem tud aludni, állítólag évek óta nem aludt egyetlen percet sem, mert amikor lehunyja a maradék fél szemét, látja maga előtt a fél arcát, ahogy lebeg a levegőben, mint egy kegytárgy. Ettől a látványtól a Repesz úgy dühöngeni kezd, hogy mindent ripityára zúz maga körül, és a szerencsétlen húga sem ússza meg ezeket a rohamait, ilyenkor csak az segít, ha bekap egy vitamint. Egy olyan vitamint, mint amilyent most oda-varázsolt a tenyerébe, hogy sörrel lenyeljem.

Közben betette a hifitoronyba a kedvenc zenéjét, a Prodidzsít, és olyan hangosra állította a hangerőt, hogy az egész község beleremegett.

Az első hatásai a vitaminnak olyanok voltak, hogy tiszta hülyét csináltam magamból, mert azt játszottam, hogy mi minden fér el a tenyeremben, és a Repesz meg a Bendő egyre nagyobb ökörségeket találtak ki, hogy tegyem a tenyeremre, és nekem egy hátizsák és egy lábtörő is elfért a tenyeremen, és akkor a Repesz kitalálta, hogy a húga nagy segge is elfér-e rajta, és odacitálta a hűgát, és ráültette a tenyeremre, és nekem úgy tűnt, a hűgának valójában nagyon is tetszik, hogy ezt csináljuk vele,

de ekkor beütött a második fázis, és én egyszerre ijesztő és mulatságos képeket kezdtem magam előtt látni, például az anyakönyvvezető fejét a stólás testén, amitől harsány röhögésben törtem ki, vagy épp Fruzsínát láttam szép hosszú grófnői ruhában, és kecses angyallábakkal, de aztán egyre csúfabb szülemények bukkantak fel, mindenkinek egyre nagyobb lett mindene, és úgy éreztem, menekülnöm kell előlük, és bemenekültem a Repeszék házába, ahol a Repesz húga lehúzott a földre, és benyálazta az ujját, és benyúlt a gatyámba, de a Repesz hűgának a szájából egyszer csak egy jó hosszú fasz kandikált ki, amitől megrémültem, és ellöktem magamtól a Repesz hűgát, aki irtózatosan nyeríteni kezdett, és én jobbnak láttam hazaiszkolni, amilyen gyorsan csak tudok.

Másnap pedig úgy ébredtem, hogy nem tudtam, hogyan kerültem ágyba, és mindenhol ragacsosnak éreztem magam, és rohantam ki a kúthoz, hogy lemossam magam, de nem tudtam úgy megmosakodni, hogy ne érezzem magamon továbbra is azt az undorító lepedéket, amit az éjszaka összeszedtem.

Pokoli éhség gyötört, és felrűgva a rendes napirendemet megragadtam a nagykést a konyhában, és kimentem a hátsó udvarba, és elkaptam Fruzsínát, és ott helyben levágtam a fejét, és hosszú percekig lihegtem bele a vért spriccelő nyakába, miközben a fejét ott csipegették körülöttem Eduárd és a tyúkjai. Habzsolva faltam be a konyhában Fruzsina ropogósra sült mellehúsát, de semmi ízét nem éreztem, és utána még rántottát is sütöttem a reggeli tojásokból, de annak sem éreztem semmi ízét, csak rosszul lettem, és mindent kiokádtam a hátsó udvar közepébe, ahol még ott voltak Fruzsina vérnyomai a porban.

Teljesen kifacsartnak éreztem magam, amikor délután megérkezett a gyűjtő, de erőt vettem magamon, és behívtam, lejátszva a szokásos rituálét, megfőzve neki az íztelen teát, és mesélve neki Rebekáról, és arról, hogy nyanya és tata mennyire örült, hogy itt van nekem Rebeka, akít egy szép napon feleségül vehetek.

És amikor kikísértem a gyűjtőt, aki most egy kicsivel idősebb, érettebb fiatalember volt, sűrűbb hajú, sötétebb bőrű, de ugyanolyan néma és idegenül mosolygó, mint a többiek, odakint, a kapuból megint megpillantottam az előző napi lányt, aki minden bizonnyal szintén gyűjtő volt, és akinek a látványa megint teljesen megszedített, hogy émélyegve botorkáltam hátra a tyúkok közé.

A következő napon késő délelőtt ébredtem, és úgy éreztem, valami borzalmas dolog történik velem. Nem tudtam megnevezni ezt a dolgot, de leginkább a semmihez hasonlított. Valakinek el kell mondanom,

ami történik velem, gondoltam, de az anyakönyvvezetőnél tett minapi látogatásom emléke kiábrándított. A stólás sem segíthet, hiszen saját szememmel láttam, mennyire össze van zavarodva. Az egyik szomszédos községben, ahol még volt iskola, lakott egy öreg tanító, akiről azt beszéltek, sokat tud a világ titkairól, talán ő segíthetett volna, de ki tudja, él-e még, és ha él, mára vaknak, süketnek és tébolyodottnak kell lennie. Ahogy így ábrándoztam, egyszer csak azon vettem magam észre, hogy ott ülök a konyhaasztalnál, és az anyakönyvvezető ül velem szemben. Jobban csillogott és verejtékezett, mint rendesen, de a lenező gög helyét furcsa zavarodottság vette át az arcán.

Arról beszélt, ki kell bírunk, amíg a gyűjtők elvégzik a munkájukat. Bíznom kell benne, hogy az emlékeim jó helyen lesznek náluk. Mire emlékezem még egyáltalán? Magam elé tudom képzelni a nyanya és a tata arcát? Végig tudom még mondani akár egyetlen történetüket? És igen, ami a legfontosabb, tudok bármit is arról, hol vannak? Mi történt velük? Miért hagytak engem egyedül? Emlékezem-e még egyáltalán Rebeka szemére, hangjára és az utolsó szavaira, amiket nekem mondott?

Csak bámultam bele az anyakönyvvezető nagy, hájas arcába, mint-ha a teliholdat fürkészném, és megint azt a semmit éreztem, amiről beszélni akartam. Az anyakönyvvezető azzal folytatta, a gyűjtők jót akarnak, azt akarják, hogy megmaradjon valami a méltóságunkból, mert az emlékeinkben van a méltóságunk, és az emlékeink rohamos gyorsasággal enyésznek el. Azért jöttek, hogy ne a szemétdombra kerüljünk mindannyian, igen, én, a nyanya, a tata, Rebeka és a többiek mind... Lassan mondta, tagolva, hogy megértsem, hogy a gyűjtők nem visznek el tőlünk semmit, csak összeszedik, ami nélkülük örökre elveszne, mert amiről mi azt hittük, hogy mindig a miénk lesz, az napról napra, percről percre enyészik el, és ha most nem gyűjtik össze, egyszer csak nem marad belőle semmi.

A következő pillanatban az anyakönyvvezető nem volt ott, és én nem tudtam, milyen napszak lehet, és ekkortól már folytonos kihagyásokkal és zökkenőkkel észleltem mindent magam körül. Kimentem a hátsó udvarba, aztán egyszer csak az utcán találtam magam, nem messze a Taknyos partjától, a következő pillanatban ott voltam a Nagymocsár felé vezető úton, és láttam, ahogy a súlyos, sötét gázokat eregeti az ég felé a mogorván fortyogó felszín. A következő pillanatban pedig odabent voltam, a házamban, és velem szemben, a konyhaasztal túloldalán ott ült a gyűjtő, aki teljesen más volt, mint az eddigiek.

Ő volt az a lány, akit az előző napokban többször láttam az utcán.

Hosszú barna haját széteresztve viselte, aprócska orra körül szep-
lők díszeltek, se nem túl sok, se nem túl kevés, a szája sarkában kis
gödröcskék bújtak meg, az álla finoman előreugrott, a szemében pedig
bizsergető játékoság csillogott. Beszéltem neki a gyerekkoromról,
amiből a legjobban a nagy mennydörgésekre és a nyári zivatarokra em-
lékeztem, és azokra a pillanatokra, amikor tátott szájjal álltunk ki az
esőbe a tatával, és nyeltük a húsos esőcseppeket, amik mint megannyi
kis bomba robbantak szét a nyelvünkön. És a fürdőzésekre is emlé-
keztem, egy mély folyóban, aminek elemi, gonosz sodrása volt, és mi
a tatával erőnkön felül tempózva szálltunk szembe azzal a sodrással,
és közben a sötét mélységet fürkésztük, amiben egyszerre félelmetes és
vonzó lények tanyáztak, néha felemelkedve a felszín közelébe, hogy
érdes farokszójukat figyelmeztetésül a bokánkhoz érintsék. És a tá-
bortűzről is beszéltem, ami mellett a tata a csillagokról mesélt egész
éjszakákon keresztül, és arról, hogy az űrben a kódok nem olyan tej-
fehérek, mint azok, amik a Nagymocsár felől szállnak rá a községre,
hanem millió színben kápráznak, olyan színekben, amilyeneket itt
a földön elképzelni sem tudunk.

A gyűjtő hallgatta, amit mondtam, és én közelebb léptem hozzá.
Nem tiltakozott, amikor megfogtam a haját, ami olyan finom szövésű
volt, mint a pókháló, és akkor sem, amikor megsimítottam a hosszút,
de nem túl hosszú, kecses nyakát. Mivel nem tiltakozott, én gyorsítottam,
és egyre mohóbban tapogattam, és levettem a kabátját, és ledobtam
a földre, majd kigomboltam a blúzát, és ő továbbra is csak nézett
felém, de nem nézett rám. Levettem a melltartóját, és a mellbimbója
rózsaszín udvarát simogattam, és lehúztam a nadrágját, ami férfinad-
rág volt, és alatta régimódi bugyit fedeztem fel, és még az ellen sem
tiltakozott, hogy lehúztam a bugyiját, és a combját szétfeszítve meg-
simogattam a hamvas, kicsi, de nem túl kicsi pináját.

Nem tiltakozott, hanem csak nézett felém, valamerre, de nem
nézett rám, és nem mondott semmit.

Akkor egyszeriben ránéztem a pinájára, és láttam, ahogy a hatalmas
lapáttenyerem betériti azt a kicsi, finom, tündöklő pinát, és megértettem.

Megértettem, hogy nem vagyunk ugyanolyanok, és ez a gyűjtő talán
egyáltalán nem érti, mit csinálok vele. Nem érti ezt a nagy tenyerű em-
bert. És érdekes dolog történt, egy pillanatra mély nyugalom áradt szét
bennem, mély, fenséges nyugalom, ami azonnal elillant, hogy átadja
a helyét a haragnak.

És most már órá haragudtam. Közben felhúzta a bugyiját, a nadrágját, magára vette a melltartóját, és épp felvette volna a blúzát, de én kitéptem a kezéből, és kettészakítottam a lágy szövésű ruhadarabot. Vicsorogva vettem magam a gyújtóre, és hatalmasra nőtt tenyeremmel úgy pofon basztam, ahogy csak bírtam. Egyszer, és még egyszer, és még egyszer, és közben azt üvöltöttem, szólalj már meg, szólalj már meg, te tetves piccsa, szólalj már meg, mert addig ütlek, míg meg nem gebedsz.

És a következő pillanatban már ott koslattam a sűrű gazban a Taknyos partján, még mindig égett és vöröslött a tenyerem, de nem törődtem vele, ahogy azzal sem, hogy a gyújtó ott maradt, ott maradt mozdulatlanul a konyhámban, a kövön fekvé. Ha megszólalt volna, akkor talán minden máshogy alakul, de nem szólalt meg, és én nem tudtam megőrizni a nyugalمامat. És tudtam, hogy van egy ladik innen pár száz méterre, és ha átkelek a Taknyoson, akkor nekivághatok egyenesen a Nagymocsárnak, mert a Nagymocsáron is át lehet kelni, ha az anyakönyvvezető lányának sikerült, akkor nekem is sikerülni fog, csak át kell botorkálnom ezen a nyamvadt dzsungelen, és megtalálni azt a lélekvesztőt, aminek itt kell lennie a Taknyos partján. Ha már idebent vagyok ebben az embermagas dzsungelben, csak a szagot kell követnem, hogy eljussak a Taknyoshoz, ami nem könnyű, mert ezek a gyomok is bódító bűzt árasztanak magukból, és ezeknek is mindenük nagy, mint a stólásnak, nemcsak a száruk és a leveleik, hanem a virágaik és a tüskéik is, és szúrnak és szaggatnak, és a szaguk felkúszik az orromba, és belemászik a fejembe, de nem szabad hagynom, hogy elbódítson, mert addig kell innen kijutnom, amíg dolgozik bennem a harag, és amíg emlékszem, amíg elhiszem, hogy van kiút.

Jelenkor, 2023/3.

Láng Orsolya

A SIKER TITKA

Legyen úrrá rajta a fájdalom. Tereljék el
figyelmét figyelmes hozzátartozók. Villanjon
fel még alkalmanként az életkedve, olyankor
legyen pont olyan, mint régen. Öregedjen meg –
ahogy mondani szokták – méltóságteljesen. Vállaljon
munkát, korának megfelelő kihívásokkal. Lelje
benne örömét, töltsse el elégtétellel,
hogy képes a megújulásra. Tartogasson
önmaga számára is meglepetéseket. Legyen
bölcsebb, mint amilyen okos. Találjon rá
újra a szerelem, hagyja el
gyerekeit, hallgasson a szívére.
Amikor magányos, nézegessen
fényképeket, olvasson naplót. Őrizzen meg
mindent akkurátusan. Költözzön sokat,
ne legyenek gyökerei, csak ezek
a cetlikkel teli dobozok. Pályája
töretlenül íveljen fölfelé. Legyen
egy-két bizalmasa, akik előtt nem fél
csúnyának és fáradtnak látszani. Erősödjön
önbizalma, amit megtépáztak egy
ellentmondásos kor külső-belső viharai. Legyen
okosabb, mint amilyen intuitív. Fogja fel
a neki adott utasításokat, fogja fel őket
útmutatásként. Ne vegye olyan komolyan
magát. Tűnjön ki, statisztaként is. Legyen
gyönyörű. Bújjon álarcok mögé, adjon hangot
babáinak, rejtőzzön el az árvaság elől. Írjon
naplót. Imádkozzon apjáért, aki
halálos beteg. Felejtse el anyját. Végül
jusson el a fénykorba, amelyről
soha nem is voltak emlékei.

Apokrif, 2023/1.

Oláh András

hiányaink

csak a megértés hiányzik a türelem a könyörület
pedig nap mint nap az érzékenyítésről beszél
a pszichológus a tévében a tanár az iskolában
az edző az öltözőben az előadó a tanfolyamon
de minden formálissá válik gyűlnek a tanúsítványok
jelenléti ívek jegyzőkönyvek csak az ember
haldoklik – pedig a hit látszólag töretlen
javulnak a statisztikai mutatók
szervezetek alakulnak önkéntes brigádok
Timur és csapata gyűjtéseket kezdeményeznek
sorszámot osztanak látogatnak intézkednek eljárnak
hatékonysági mutatókat lobogtatnak – de a bizalom
összeporszívózhatatlan

www.ambroozia.hu, 2023/2.

Turczy István

KORÁN SÖTÉTEDIK

Séta TGM-mel

Bizonyos játékok sohasem érnek véget.
Mondok valamit, ő is mond valamit;
egymásba kapaszkodó leheletkarikák.
Már üres a park, köd ette domboldal,
felhőpáncél. Mozgás csak átellenben,
a kutyafuttatón. A villanypóznán varjak
pofáznak. Átfúj rajtunk az idő.
Ki ez az ember ebben a fejben?
Nem néz fel, összeszorított szájjal
követi a lábait. Néha felmordul, legyint,
elrúg egy kavicsot, szemüveget igazít.
Tócsákba gyűlik a sok harag.
„Amit akarnak, azt tesznek velünk.”
Kattogás a középfülben, megyünk tovább.
Nem tesszük félre kétségeinket.
Lassan felmorzsolódik a csend is,
jussáért jött a januári szél.
Az ég ólomtakarója alatt
összébb húzódnak a dombok.
A városra füst nehezül.
Korán sötétedik.

Eső, 2023/1.

Turczy István 1957-ben született Tatán. Verset, prózát, drámát is ír, műfordítással foglalkozik. József Attila- és Babérkoszorú-díjas.

Csabai László

A VISSZAVÁLTOZÁS

(Kafka-átirat)

Egy vasárnap reggel felébredvén Somosi György csodálkozva kezdi szemlélni környezetét. Tiszta ágynemű, nem az az olajos pokróc, amit a garázs dikóján magára tekert. Dikó helyett a családi ág. Teleizzadt, bagófüstös zubbony helyett ropogósra vasalt vászonpizsama. Megnézi a mobilján a dátumot: semmi kétség, vasárnap van. Tehát előző nap szombat volt. Az a nap, amit biztosan berúgva zár. (Bár újabban már más napokat is.) És eszébe is ötlik a Betekints presszó, amint a pincérnő rögtön a söröskorsóba önti a felest, a csocsóasztal csattog, a játékgép kattog, a zenegép rikácsol, a pincérnő is rikácsol, de nevetve, a vendégek hadonásznak, kutyákról és autókról hazudoznak, a feleségüket szidják, verik a blattot, nótáznak és barátilag dulakodnak. Részegen a gajdolás felvidította, most azonban még az emléke is fájdalmas. Amit hall a konyhából kiszűrődni, az viszont balzsam a füleinek. Bori énekel, a felesége. Nem tudja, mikor énekelt utoljára az asszony. „Átöltöztet, lemosdat egy részeg, ágyba dugja, és reggel még van kedve énekelni? Meghibbant? Vagy én hibbantam meg? Vagy ez még az álom?”

– Na, felébredtél, te éjszakai hős? – nyit be Bori kezében tálcával.
– Igyál egy kávét! Az rendbe hoz.

Somosi a meghatottságtól remegve veszi kezébe a csészét.

– Köszönöm, hogy... gondomat... – mondja a férfi váratlanul tiszta hangon. (Mert tíz éve krákogva ébred. A dohányzás teszi. És a gyerekkorától kezdve soha el nem múló arcüreggyulladás.) A kávé pedig oldja elfogódottságát. Príma. A tejszín simogatja a nyelvét. Az asszony meg az arcát simogatja. S úgy hajol, hogy férje láthatja gömbölyded melleit. „Ez most mi? Azt akarja?” Somosinak havonta egyszer enged a felesége. De abban sincs sok köszönet. A nő rendre megjegyzéseket tesz („Már megint nem mostál fogat!” „Már megint nem dezodoroztad be magad!” Már megint nem készítetted be a...”), a végén pedig rendre bírálja teljesítményét.

Bori most ledobja pongyoláját, és bebújik a takaró alá. Ez egy álom. Egy éber vágyálom.

Pedig Somosinak az alvás közbeni álma is igazán jó volt. Azt álmodta, hogy átváltozott bogárrá. De csöppet sem rémült meg ettől. Mosolyogva nézte esetlen pálcikalábait. Felesége persze zsörtölődött: „Ilyen is csak veled történhet meg! Ránk nem gondoltál?” És kétségbeesetten kereste az internetes fórumokon, ki mit kezd a bogárrá változott férjével. Somosinak az asszony meghökkenésétől és kétségbeesésétől olyan jó kedve támadt, hogy kiugrott az ablakon. Nem ütötte meg magát. Mert zuhanás közben kinyíltak bogárszárnyai, és repülni kezdett. Hamarosan madártávlatból látta a városát. A négy templomot, a Koronát, a Pázmány-szobrot, a Takarékpályát, a sétányt. Nem tudta eddig, milyen szép Nyárliget.

Jólesett részesülnie a feleségéből. És jó nézni, ahogy most magára kapja köntösét. Elnézné ezeket a mozdulatokat álló nap.

Csak a lába ne járna ennyire Somosinak. Pedig nem bogárlábak, valódi emberlábak ezek. Nyugtalan láb szindróma. A körzeti orvos szerint a stressz okozza. Felírhatna rá nyugtatót, de a nyugtató mellékhatása is lehet a folyton mozgó láb. Somosi a múltkor rosszul lépett, és meghúzódott a bokaszalagja. Fájt nagyon. Viszont abbamaradt a fekvés közbeni lábrángás. Mikor a bokája rendbe jött, visszatért a lábrángás.

Szép idő van, jó lenne még visszaaludni. De a gondolat, hogy *újra él*, az is jó.

Míg eszébe nem jut, mivel jár az élet. Mert Somosi szenteste kijelentette, hogy ő szarik az egészszre. Olyan kevés a megrendelés, annyi a tartozás, hogy úgysem tehet mást. Ha nem szarna, akkor is elsodorná a céget a csőd, de így legalább hamarabb fogja elsodorni. És addig jól érzi magát. Vagy nem. Mindegy.

Somosi előtt most újra felágaskodik a SEAT crossover elvesztésének rémképe (már tudomásul vette, hogy a bank elveszi, és ezzel meg is könnyebbült), és még az is, hogy Purczer Zsiga részére le kell fuvaroznia az ötmillió uzsorakölcsönt, ha nem akarja, hogy az agyonveresse (már tudomásul vette, hogy az agyonvereti, szinte már várta az ökölcsepásokat, hátha belehal, és így vége lesz az egész nyomorúságos életnek), és még ott a NAV, vagyis a be nem fizetett társaságiadó-előleg meg a tavalyról örökölt büntetőkamatos bírság. Ettől sírni kell.

Ami viszont a konyhaasztalon várja, azon vigadni.

Az asztalon főtt tojás tojástartóban, pirítós, vaj, lekvár, szalámi és kávé. Egy kancsóval. És újság. (Ha nem is a kedvence, a *Blikk*, hanem a *Kiskegyed*.)

- Mi történt, Bori?
- Megbolondultunk, hát téptük egymást.
- *Most* mi történt?
- Észhez tértünk.
- És ez csak ennyi? Hogy elhatározzuk?
- Csak ennyi.

Somosinak negyvenéves koráig nem volt élettársa. Pedig vágyott nőre. Alkalmi kapcsolatokat létesített. Soha nem fizetett a szexért. (Sofőri fizetéséből nem is nagyon telt volna erre.) Beült a nyárligeti művelődési ház szalonzenekaras kávézójába, és konyakozgatva várt. Idő kellett, míg megjött a bátorsága a leszólításhoz. És idő kellett, míg a szebb nőket elvitték mások táncolni. (Somosi nem tudta elképzelni, hogy egy attraktív hölgy elfogadná az ő közeledését.) Aztán egy már hosszú ideje petrezselymet áruló hölgnél próbát tett. Tánc. Egy koktél. Még egy koktél. Séta a Pázmány téren vagy a Bujtoson. Aztán egy négyórás szoba a Hunyadi utcai panzióban. Néha a koktélok után rögtön a panzió következett.

Egy semmi különlegeset nem ígérő, ködös, novemberi szombat este hat barátnő érkezett a művház kávézójába. Pezsgőt rendelték, csevegtek. Osztálytalálkozóról érkeztek. Ők lopva szemlélték a férfi-felhozatalt, a hímekek gátlástalanul gusztálták őket. Őt átlagos galambocská volt. Az egyik viszont hattyú. Somosi nagyot nyelt. És öklöbe szorította a kezét, amiért neki ilyen falat sosem jut. Elkezdődött a felkérés. Mindenkit táncolni vittek. Kivéve a hattyút. Somosi ezt nem értette. Azt pláne nem, hogy a nő intett neki.

– Svindler Bori vagyok. Megismersz? – kérdezte a nő, mikor Somosi odatopogott hozzá.

- Nem.
- Pedig a Jóságban a mellettünk lévő lépcsőházban laktatok.
- Sosem laktam a Jóságban.
- Akkor az Érkertben.
- Ott sem laktam.
- Pedig te vagy Ervin!
- Gyuri vagyok.
- Nem baj. Táncoljunk!

Táncoltak a következő és az azt követő szombaton is. Aztán már mindennap találkoztak. Szolid randik voltak ezek. Kávéztak, beszélgettek. Jól érezték magukat. De egyszer a nő elkomorult:

– Nem mondtam igazat. Vagyis eddig nem mondtam el neked a teljes igazságot magamról.

– Nem vagy szingli?

– Az vagyok. Ha úgy vesszük. Mert férjem tényleg nincs. De volt. És van két kislányom.

– A volt férjedtől?

– Igen. Bár a kisebbik... az már a válásunk után született.

– Én sem a teljes igazságot mondtam neked.

– Nősz vagy?

– Nem. És nem is voltam. A házamról hazudtam.

– Tehát nincs házad. Az baj.

– Van házam. De ott laknak a szüleim is. Nagy ház az. Vagyis... nem olyan kicsi.

– Jól kezdődik a kapcsolatunk. Mindketten hazudtunk.

– Igen. De... – és ekkor Somosi elmosolyodott. – Legalább kvittek vagyunk.

Hangosan felnevettek.

Somosi apja a fia házasságát követő évben meghalt. Az anyja pedig beköltözött az öregek otthonába. Ez azonban nem jelentette azt, hogy csökkent volna otthon a létszám. Mert Bori gyors egymásutánban szült újabb két lányt.

Somosi György sofőrből fuvarozási vállalkozóvá avanszált. Saját teherautóval szállította az építőanyagot a CSOK-os építkezésekhez. És megbízható ügyfeleknek, szigorúan számla nélkül, vállalt személy-fuvarozást is. A crossoverrel vitt fel Ferihegyre Wizz Air-járatokhoz családokat. Jött a COVID, és bedőlt a légiforgalom. Meg a nyárligeti építőipar. És a többi...

Két év kihagyás után újra majális a Bujtoson. Vurstli meg színpad. A dobogón egy női bohóc csokoládét dobál a közönségnek. Vállán egy csimpánz. Az is próbálja elkapni az édességet.

Fanni, Somosi legkisebb lánya hisztizik egy majomért. Bellácska körhintára akar ülni. Móni még egy jégkását kér, Evelin pedig kijelenti, hogy csak a hajléktalanoknak való ez a cirkusz. Igazán jól érzi magukat.

Bori találkozott Ritával, a húgával, és azóta trécelnek. Somosi György kedveli Ritát. Különösen annak nyakát. Szép hosszú nyaka van. Akárcsak Borinak.

– Te Gyuri – fordul feléje most Bori –, tudod, a múltkor beszéltük a szőlőt meg a nyaralót.

– Mit? Ja, igen, hogy nem kéne eladni.

– Nem hát! Jó lesz az majd a gyerekeinknek. Meg a ház is. Mind a négynek.

– Mi? Hogy?

– De ahhoz írni kellene most egy papírt – szól közbe Rita. – Hogy mind a négy lány örökölhessen. Ezt csak így lehet... Hiszen ők... nagyon is... a te gyerekeid...

– Az enyéme. De most miért hirtelen ez a...

– Már egyszer megbeszéltük! – kiált Bori, és színpadias méltatlankodással néz testvére, aki úgyszintén színpadiasan csitítgatja:

– Ugyan már, mi van abban, ha elfelejtette. A férfiak esze rövid – majd már csakis Somosinak mondja: – Semmi az egész. Egy nyilatkozat, afféle végrendelet, végrendelet-kiegészítés, hogy mind a négy lányod egyenlő arányban örököl. Letöltöttem a netről a mintát.

– Jó, persze, meggondolom. Gyere el holnap hozzánk, és...

– Minek húznánk a dolgot? Csak alá kell írnod a neved. Én meg Bori leszünk a tanúk.

– Várjál már, legalább hadd olvassam el...

Bori lehajtja a fejét. Rita végig szidja azokat, akiket szidni kell a politikában, s közben rezeg a kezében a lap.

– Ne mozgasd a lapot, mert nem látom rendesen...

– Mit akarsz látni. Négy lányod van, egyenlő arányban örökölnék. Itt van, ni! Bori, hajolj előre, a hátad lesz az asztal, nézd csak, Gyuri, itt a toll.

Somosi nem vette a nevére Mónit és Evelint, hadd fizesse csak utánuk a gyerektartást az apjuk. (Az korábban perre vitte a dolgot, DNS-vizsgálattal kellett bizonyítani, hogy Móni tőle van. Arra szerencsére nem gondolt, hogy Evelin DNS-ét is meg kellene vizsgálni.) És Somosi egyformán viszonyul mind a négy gyermekhez. Szeretettel. Legalábbis néha. Mert úgy általában az agyára mennek a sok követelőzéssel meg nyávgóással. De hát lányok. Ez ezzel jár. És jó dolog azért apának lenni. Főleg ha olyan jól kezdődött a nap, mint ma. Csak egy nyamvadt bogár ne zúgna folyton körülötte. Elhessegeti. Az visszajön. És már a homlokára mászik. És elindul lefelé. Mintha mindjárt a szemét akarná kikaparni.

– Na, végre! – mondja Bori, mikor a mozgó büfé előtt megleli férjét. De inkább méreg, mint megkönnyebbülés érződik a hangjából.

– Mondjuk, sejthettem volna, hol keresselek. De legalább ne hazudtad volna, hogy a mosdót mész megkeresni.

– Mindjárt megyek, csak még ezt megisz...

– Csak semmi sietség. Úgyis nekem kell vezetni.

– És mikor indulunk?

– Ilyen büdösen nem ülhetsz be mellém a kocsiba. Majd szépen hazaslattygysz. Azt se bánom, ha elcsap egy kamion. Egyébként miért olyan piros a bal szemed?

– Megcsípett egy bogár. Nagyon fájt. Azért kellett egy ital.

– Bogár...

Bárka, 2023/2.

EMBER ÉS TERMÉSZET

Jelen lapszámunk ember és természet ősi viszonyát járja körül. A natúra és kultúra kapcsolatából származó kérdések az emberi gondolkodás legrégebbi témáit jelentik, a lapszámban szereplő tanulmányok pedig ezeket a kérdéseket helyezik új megvilágításba. Az idomítás és vadászat összefüggései többek között arra világítanak rá, hogy állat és ember „együttélése” mennyiben változtathatja meg magát az embert. A természet rendje és a tanulás mint akkulturáció hogyan kapcsolódik össze, és hogyan lehetséges, hogy a tanulás a természettől való eltávolodás lehetőségével fenyeget. A „kultúrfertőzés” pedig magával vonja azt a szüntelen vágyat, amely a természet rögzíthetőségére irányul. Hogy miként válhat költői szövegek beszélője természetivé? A lapszámban szereplő tanulmányokból megtudhatjuk.

Szirák Péter

IDOMÍTÁS ÉS IDOMULÁS

*Technicizált természet a Magasiskolában**

A *Magasiskolát* – ahogy más ötvenes-hatvanas évekbeli jelentős Mészöly-művet (*Jelentés öt egerről, Az atléta halála, Saulus* stb.) – szokás bölcséleti-politikai példázatként olvasni, mi több: a regionális politikai allegorézist a jelentés-összefüggések megsokszorozásával meghaladó létszemléleti parabola egyre kiérleltebb írásművészeti példajaként. Ekként, mégpedig a francia egzisztencializmus és a német elvont tárgyiasság törekvéseit ötvöző világállapot-példázatként említi Kulcsár-Szabó Ernő rövid irodalomtörténetében.¹ Az elvont parabolát a kronotoposz és a metafora, illetve a narratíva és a metafora összekapcsolásának bahtyini sémájával magyarázó Thomka Beáta is a jelentés-tani összetettség mellett érvel Mészöly-monográfiájában, ám ugyanakkor a „tárgyas, realiztikus közlésmodor”-t „utalásos narráció”-val, „metaforikus nyelvhasználat”-tal elegyítő szöveget végül mégis csak *politikaiként*, a „represszió egyetemes problematikáját”, az „emberieségtől megfosztott rendszer látványá”-t megjelenítő (újra-felismertető) példázatként kommentálja.² Furcsa ellentmondás, hogy a történetalakításról (a „vendég” érkezése), az alakformálásról és a szereplők viszonyrendszeréről (Beranek, Lilik, Teréz, Mohay, Viktória, Bogarász, a sólyomidomítás szubjektumai), valamint a „tarkovszkiji tájelemekről”, Balassa Péter nyomán az „animális-természeti archaikum”-ról és az „utalásos narráció”-ról, valamint a szöveg szimbolizációs karakteréről is említést tévő monográfus egy ponton, a „zárt világok

* A tanulmány a *Biopoétika a 20–21. századi magyar irodalomban* című NKFIH-pályázat (K 13092) támogatásával készült.

1 „[...] a solymásztelep rabjainak és rabtartóinak zárt viszonyrendszere olyan elvont szimbolikusság támogatásával teljesedik egy »lehetséges világ« szerkezetévé, hogy a politikai értelmezés egyetlen formája sem szünteti meg a felismerhető jelentésösszefüggések sokrétűségét. Nem, mert az individuum bukásának tapasztalata olyan egyetemes személységgé teszi a kapcsolatrendszer függvénye, amely közvetlen megfelelője a »transzcendens hajléktalanság« világállapotának.” KULCSÁR SZABÓ ERNŐ, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Argumentum, Budapest, 1993, 103.

2 THOMKA BEÁTA, *Mészöly Miklós*, Kalligram, Pozsony, 1995, 92–97.

térbeli modell”-jének, vagyis a térpoétika egyfajta aspektusának totalizálásával voltaképpen lemond az olvasásról.³

Szolláth Dávid 2020-ban megjelent nagymonográfiájában 21 oldalon át tárgyalja a *Magasiskolát*, úgy, hogy egyszer sem írja le a *természet*, a *kultúra* vagy a *környezet* szavakat. A filológiai háttér (az 1957-es és az 1967-es kiadás különbségei; a Lelovich György-memoár Mészöly által kommentált kiadásai⁴) tisztázása után a monográfus a *Magasiskola* „öt olvasatát” (az olvasás, mint írja, „öt alternatíváját”, ha jól értem, valójában: öt opcióját!) igyekszik rekonstruálni: *A riport mint szocialista realista műfaj* és a *Realista vagy tárgyias olvasat* című alfejezetek a korszak hivatalos műfaji kánonjának mintázatához hasonlítják a mű írásmódját, a *Példázatos olvasatok* című részben pedig három további olvasási ajánlat rajzolódik ki (*Egzisztencialista példázat*; *Absztrakt példázat a hatalomról*; *Allegorikus példázat az államszocializmusról*). Itt most nincs idő és tér arra, hogy a fogalomhasználat és a diskurzív különbségtétel számos ponton megjelenő problematikusságát részletesen taglaljam (pl. hogy miért nem pertinens és ekképp miért nem hatékony a korban bevett realizmus-fogalom, illetve műfaji diskurzus aggálytalan hozzákapcsolása a mészölyi írásmódhoz stb.), csak néhány ún. tartalmi lapszusra hívnám fel a figyelmet. A 131. lapon a *Realista vagy tárgyias olvasat* rejtelseit taglalva Szolláth azt írja, hogy „a szereplők egymás közötti viszonyai teljesen háttérben maradnak, semmiféle regényes cselekménymenet nem bontakozik ki közöttük”.⁵ Nos, csak találgatni tudom, hogy miben is állna az a bizonyos „regényes cselekménymenet”, de a szereplők viszonyrendszere – az embereké (Beranek, Lilik, a névtelen főhős-elbeszélő, Teréz, a telepiek és a telepen kívüliek) és az állatoké egymás között (ragadozók, préda- és eleségállatok, telepiek és rezervátumbéliek stb.), valamint nemkülönben az ember–állat reláció (pl. Lilik, a névtelen elbeszélő és a sólymok vagy Teréz és a görények stb.) – igencsak meghatározó szerepet játszik a példaérték alakításában.

- 3 „[...] a telep törvényei szinte művészeti átfordítástól függetlenül hordozzák magukban koncentráltan azokat a szimbolikus jelentéseket, melyekben a represszió egyetemes problematikájára ismerünk.” ТИОМКА, *I. m.*, 95. Vajon ebben az összefüggésben hogyan adódnak számunkra „a telep törvényei”, s mit is kellene a „művészi átfordítás”-on értenünk?
- 4 Mészöly Miklós Lilik alakját Lelovich György (1913–1993) ornitológusról, solymászmes-terről formázta. Lelovich eredetileg 1966-ban szerzett önéletírását *Sólymok csillagvilága* címmel Mészöly közreadta és kommentálta (Ex Symposion, 1995/13–14.; ill. Szolláth Dávid utószavával: Jelenkor, Budapest, 2016). A memoár önállóan is megjelent: LELOVICH György, *Solymász voltam a Hortobágyon*, Nimród Alapítvány, Budapest, 1997.
- 5 SZOLLÁTH Dávid, *Mészöly Miklós*, Jelenkor, Budapest, 2020, 131.

Erről majd később. A 134. lapon a saját maga szójátékától delejezett értekező⁶ olvasói figyelme mintha lankadna, amikor megállapítja, hogy „Nyoma sincs benne [mármint a *Magasiskolában* – megj. SZ. P.] bármiféle népképviselőnek vagy közérdeknek.” Ez talán sommás megállapítás, legalábbis ami a közérdeket illeti, hiszen Lilik épp valami ilyesfélére hivatkozik a sólymot pumpával verő idegenekkel való vitában,⁷ s Beranek utasításainak is ez az implicit hivatkozási alapja, sőt: magának a sólymásztelep létrehozásának is ez az indoka. S mint az idézetből is kikövetkeztethető, a közérdek *képviselőte* sem oly könnyen távoztatható összefüggés, ez már csak a Beranek–Lilik-viszonyt illetően is megmutatkozik, nem beszélve az általában vett *emberi és állati* érdek képviselőtének műbeli roppant bonyodalmairól.

Szolláth Dávid a textuális dinamikára, a hálózatos – mert a cselekményvezetés, az alakkezelés, a névtan, a motivikus szétterjedés és az allúziók összjátékából eredő – komplexitásra figyelő tüzetes olvasás helyett rendre ekvivalenciákat, analógiákat kutat föl. Így felelteti meg az egyik környezetleírást és Lilik alakját a *Sziszüphosz mítosza* condition humain-jének.⁸ Az analógiaképzés jegyében így tekintheti „sorvezető”-nek Camus helyett – Bori Imre nyomán – Kafkát, s tőle *A fegyencgyarmatot*, amennyiben „[m]indkét műben távoli, elzárt helyre érkezik az utazó, és egy monomániás helyi vezető lesz a kalauza. Ezek egy-egy nagy előd kultikusan tiszteletben tartott útmutatásai szerint élnek. [...] Mindkét műben feszültséget kelt, hogy a gyilkolás (fegyenceké vagy állatoké) technikája az emberi szellem művészi szintű csúcsteljesítményeként van beállítva.”⁹ Ezeknek a meglehetősen leegyszerűsítő tükrös megfeleltetéseknek (így a perzsa sólymász, Huszein Darlach Thaimur Lilik által sokat forgatott, idézett szakmunkája és

6 „Veresnek a maga szempontjából igaza volt: Mészölyből rendkívüli realista írótt lehetett volna faragni, ha faragható lett volna. [...] Veres Péternek talán beletört volna a bicskája a faragásba.” SZOLLÁTH, *I. m.*, 134. Megjegyzem: az itt ironikus fordulatként használt *faragás* mozzanata beforgatható lett volna a műértelmezésbe: Teréz *szobrászműltjának*, az *élő-életlen* motívumsorának, s ezzel összefüggésben a *másik* (ember vagy állat) *megváltoztatásának* a műben nagyon is kérdőre vont relációjában.

7 „– Azt, ha nem tudná, kedves barátom, hogy ez a madár is csinál annyi hasznot, mint maga. Ha a gémekek mázsaszám rabolják a halat, az semmi? Meg a varjak a gabonát, az is semmi? Az ország érdeke mi magának?” MÉSZÖLY Miklós, *Magasiskola*, Kriterion, Bukarest, 1985, 243–244. (A későbbiekben e kiadás lapszámaira fogok hivatkozni.)

8 „Az esszé szinte tálcán kínálja a maga vizuális toposzait, a létbetevettség szcenikáját. [...] A *Sziszüphosz mítosza* szerint ő az az ember [mármint Lilik – megj. SZ. P.], aki nem ismerte fel az abszurdot, rendet próbál kényszeríteni a világra, magasztos célokot hajszol.” SZOLLÁTH, *I. m.*, 139–140.

9 *Uo.*, 141.

a korabeli sztálini „tanítás” erőszakja között vont párhuzamnak,¹⁰ vagy Lilik falfestménye és a totalitárius hatalom „naiv mitológiája” között megállapított „rájátszás”-nak) a *szükségyszerűsége* igencsak megkérdőjelezhető, mert a szöveg – mint látni fogjuk – több ponton is ellenáll ezeknek a „leolvasásszerű”, statikus-tetikus olvasási műveleteknek. Jellegzetes, ahogy a monográfus a szöveg igényét elvélve egy metaforikus kötést azon nyomban a jelentéstani nyitódás ellenében használ ki: „[...] hogy a sólymok (a »légi csendőrök«) kápát viselnek a fejükön röptetés után, az ideológiai vakságra utal: ne kelljen látniuk, gondolkozniuk, csak parancskövető fogdmegek legyenek”.¹¹ A metaforikus azonosítás (sólymok: „légi csendőrök”) vonatkozásában legalább annyira fontos a hasonlóság, mint a különbség, vagyis a szóképben rejlő azon szemantikai feszültség, hogy a sólymok mint állatok mennyiben válhatnak „csendőrök”-ké. Szolláth Dávid a 144. oldalon ezt írja: „Az állatok szigorú hierarchiája nem utal közvetlenül a kommunista rendszerre, ez bármelyik túlszabályozott elnyomó rendszerre érthető.” Valóban nem utal úgymond „közvetlenül”, merthogy a *Magasiskola* nem egyértelmű kódkulccsal feloldható, megfejtendő állatmese, hanem a jelentéstani nyitódásnak utat engedő, rétegzett szöveg, amely nem elsősorban az emberi világ állatmotívumokkal való allegorézisére épül, hanem az ember–állat, illetve natúra és kultúra, zoé és biosz relációinak bonyodalmaira.

A monográfusnak az a megállapítása, hogy „[a] *Magasiskola* néhány leíró részletére azonban egyáltalán nem jellemző a szikár, visszafogott stílus”, illetve, hogy benne „[a] látványok olyan önsúlyt kapnak, hogy az már nem az elbeszél világ valóságosságát növeli, hanem a világ széttagolásához vezet”,¹² mondhatni: távlatosnak és ígéretesnek hangzik, ám a leírásokat inkább csak az állítólagos „realista” írásmód tartozéka-ként és az attól való távolodás jeleként hozza szóba, de tüzetesen nem olvassa. Pedig már a bevezető táj- és környezetleírás is, amely a személytelen grammatika és a kurzív szedés által egyébként elkülönül a névtelen elbeszélő-főhős később kezdődő krónikájától, natúra és kultúra, természet és gazdálkodás, spontán élet és tenyésztés viszonylatainak szövevényét mutatja:

Hajnali köd úszik a telep fölött, a gomolygáson rézsútos sugarak törnek át, föl villanva és kialudva, mint a meglódult morzejelek.

10 *Uo.*, 143.

11 *Uo.*, 145.

12 *Uo.*, 136.

Aztán a szél mindent összekavar. Messziről halk dübörgés görög végig a pusztán, a ménes most vágat az itatókhoz. A feltornyosuló monyasok körözve vágnak a kancák elé, majd hátulról kerítik őket csattogó nyerítéssel; a heréltek könnyű galoppban ringanak mögöttük, az egyik megáll és belebámul a napba. A halastavak felett magányos sas kering; szeme, mint két karikás üvegyöngy, mozdulatlan, csüdjé sárgán világít, hosszú szárnyhegyei élesen hátravetülnek. Nem süllyed, nem emelkedik, tartja a magasságot, mintha kimért, sikos pályán siklana körbe, aztán alig észrevehető billenéssel irányt változtat, nyílegyenesen úszik tovább. [...] A ketrecekben hangtalanul folyik az élet. [...] A nutriák védett példányok, csak az a kötelességük, hogy éljenek.¹³

A pusztai hajnalt, a nap kezdetét leíró bevezető részletben az emberi akarattal nem szabályozható időjárás tényezők (köd, napsugár, szél) mellett megjelennek a humán – tájföldrajzi, gazdasági és természetvédelmi – beavatkozás jelei: „telep”, „itatók”, „halastavak”, „heréltek”, „ketrecek”, „védett példányok”. A monyasok mozgását a párosodás ösztönkésztetése vezérli, a heréltek (az ettől a késztetéstől eltérítettek) közül az egyik viszont emberies gesztust tesz: „belebámul a napba” – ha tetszik, közvetlen kapcsolatba igyekszik lépni az egész látványt lehetővé tevő és nem melleleg meleget adó fényforrással, ám ebben a vonatkozásban ez a mozzanat inkább állati: a jószág nem „olvassa” a környezetét, hanem közvetlenül van benne (vagy az ember hajlamos így olvasni a jószágot). A leírás sajátossága a természeti és kulturális interpenetrációja, például ahogy a ködön átütő, a gomolygás által meg-megtörő napsugarak is arteficiális tüneményekként jelennek meg („mint a meglódukt morzejelek”), olyan kiolvashatatlan írástechnikai jelekként, melyeket épp a szél kavart össze. A humán ágenstől, az általa berendezett tértől és manipulált „szereplőktől” leginkább független a halastavak fölött magányosan keringő sas, melynek pályáját nem az ember méri ki, de amelynek leírása szintén nem nélkülözi az eltárgyasulást: a sasszem, mint „két karikás üvegyöngy”, a szöveg ismétlődő szobormotívumához kapcsolódik. A leírás későbbi szakasza, mintegy leképezve a telep hierarchiáját, enumerálja a prédaállatokat, az eleségállatokat, s végül a sólyomszállás lakóit:

13 Mészöly, *Magasiskola*, 234–235.

Csak a sólyomszállás árnyékos a környéken, a palaszürke hátú vadászok akácfas ligetben hűsölnek. Úgy sorakoznak egymás mellett görbe ülőfáikon, mint egy-egy megelevenedni kész szobor. Első pillanatban nem is hinné az ember, hogy a lábuk oda van kötözve az ülőfához; igaz, díszesen fonott szíj mindegyik, a csat ezüstösen csillog rajtuk. [...] A rend azt kívánja, hogy a ligetben komor, méltóságos csend uralkodjék, a várakozás csendje, és a fegyelmezett szilajság a hívó kiáltásra hallassa utánozhatatlan vijjogását.¹⁴

Nem nehéz belátni, hogy a szoborjelleg kettős kötésű: egyrészt leírja a sólyom mozdulatlanságát (ami még a madár *természete* is lehet, ha épp nincs akcióban), másrészt utal a ragadozó idomítottságára, vagyis emberi alakítottságára. A leírás zárósoraiban éppen ez a szabályozottság válik nyilvánvalóvá, s aki hiányzik a leírásból: az az *ember*, mint ennek a szoborszerű világnak a megelevenítője, aki „hívó kiáltásával” – mely épp „a várakozás csendje” révén hallatszik meg – mozgásba hozza az általa elhallgattatott, az ő rendelkező, felszólító, demiurgoszi szavára „váró” világot.

A „fegyelmezett szilajság” oximoronja viszont – mint ahogy a mézőlyi környezetpoétika *pars pro toto* – az *idomítás* egyáltalán nem magától értetődő mechanizmusaira utal. Bármennyire is nyilvánvaló, hogy e telep az ember–állat reláció egyik ősi módozatának, az idomításnak a színtere, a *Magasiskola* interpretációiban éppen ez a nem jelentéktelen mozzanat maradt eddig szinte teljesen kiaknázatlanul. A solymásztelep azért jött létre, hogy a halastavakat megdézsmáló gémmállomány ritkítására – vagyis az ún. biológiai védekezés céljából – sólymokat idomítsanak. A vadászat kultúrtörténetében több ezer éves múltra tekint vissza a kutyákkal (pl. agarakkal) és ragadozómadarakkal való együtt vadászás, amelynek a lényege, hogy az állat átveszi a vadász szerepét, s maga ejti el (öli meg vagy kapja el, teszi menekülésre képtelenné) a zsákmányállatot. Az idomítás során az ember befogja, foglyul ejti a ragadozót, hogy kihasználja vadösztönét, s egyúttal – részben, betanítással – blokkolja s módosítsa is azt. A sólyom (héja, karvaly, sas) emberi kontroll alatt hajtja végre azt a műveletet, amit a szabad természetben is. A legfőbb kihívás, hogy az állatnak azt az ösztönkésztetését, hogy az általa elejtett zsákmányt sajátjának tekinti, el kell

14 *Uo.*, 236.

téríteni, vagyis rá kell bírni, hogy a zsákmányt átengedje az embernek.¹⁵ Mészöly szerint a solymászat varázsa abban áll, hogy az ember itt vadászakzségeit nem az élettelen kövel, dárdával, horoggal, nyíllal, golyóval, hanem az „organikus”-sal „hosszabbítja meg”: „A kő, a dárd, a horog, a nyíl, a golyó azonban mind *technikák*. A holt anyag idomítása. A solymászat az élővel való irányított kapcsolat megteremtése és tartósítása: organikus automata; távirányított, organikus »berendezés« hasznosítása. [...] amibe még az érdem közérzete is belelopódik, hogy a természet helyett sikerült működnünk.”¹⁶ Mindezt a kutyákkal és lovakkal való vadászati praxishoz lehet hasonlítani, azzal a különbséggel, hogy a madarakkal való együttműködést „a földtől függetlenedő teljesítmény”,¹⁷ a gravitáción úrrá levő, embert behelyettesítő varázsa is emeli.

Mindazonáltal a *Magasiskola* nem a ragadozóidomítás hasznos kézikönyve, például azért sem, mert az idomítás-idomulás technikáját és nevelési-önnevelési mozzanatait nem csupán az ember-állat, valamint az ember és környezet kétirányúságában, hanem az *ember-ember* relációjában is felveti. A megérkező idegent/vendéget, a névtelen elbeszélő-főhőst valósággal delejezi a telepvezető solymászmester, Lilik – első pillantásra lovával mintegy eggyé váló,¹⁸ *szoborszerű*¹⁹ – alakja, akit úgy lát, mint akiben a külső és belső teljes összhangban, vagy legalábbis *természetes* egységben áll.²⁰ Olyannyira, hogy az idegenség, a szorongás ellenszereként, mintegy az idomulás/tanulás mozzanataként, kvázi idomítottként *utánozni* kezdi a telepvezetőt.²¹ A pusztá levegője egészen átfomálja, az idomulás abban is megnyilvánul, hogy egy hét után elmulasztja a reggeli borotválkozást²² – vagyis a biológiai-fiziológiai ciklus humán-szépészeti kontrollját. A Lilik általi „betanítás” a névtelen elbeszélőre is vonatkozik, s a beavatásnak sajátos formája, ahogy hamar magára hagyja a vendégét:

15 Lásd: BÁSTYAI Lóránt, *Vadmadárból – vadászmadár*, Művelt Nép, Budapest, 1955, 7–14., illetve 52–55. Dr. CsÖRE Pál, *A solymászat története*, TerraPrint, Budapest, 1996, 5–8., illetve LELOVICH, *I. m.*, 11–21.

16 MÉSZÖLY, *A tágasság iskolája* (1963) = *Sólymok csillagvilága, I. m.*, 61–62.

17 *Uo.*, 63.

18 „Egyenes, mozdulatlan derékkal ült a nyeregben, s a ló ugyanilyen mozdulatlansággal hegyezte a fülét.” *Magasiskola*, 236.

19 „[...] csoda, hogy ebből a csontig faragott arcból ilyen dús szemöldök tudott kinőni”, *Magasiskola*, 236–237.

20 „Külséjének és viselkedésének furcsaságai szinte észrevétlenül igazolták egymást; s ami meghökkentett rajta, azt mindjárt természetessé tette valami más.” *Uo.*, 237.

21 „Még kertelés nélküli beszédmódja is úgy hatott rám, hogy azonnal hasonlítani akartam hozzá; mintha azzal, ha utánzom, valami megfoghatatlan veszélyt kerülnek el.” *Uo.*, 237.

22 *Uo.*, 252.

Furcsán összemosódnak az első napok benyomásai. Meg kell szokni az állandó szelet, az árnyéktalanságot; ha akarsz, kilométereket nyargalhatsz lóháton, mégsem érzed úgy, hogy megérkeztél valahová; a pusztai égbolt bezár, mint egy fényketrec; mintha billiówattos lámpa tűzne a szemedbe, folyton a nyomodban van, mindenütt megtalál; ennyi erővel cellában is ülhetnél, rács mögött, ott egy százás körte ugyanezt megteszi; ha legalább látnál valakit a közelben, aki hozzád csatlakozik, megszólít, akkor eltökélhetnéd, hogy néma maradsz – de sehol senki, sehol egy ember. Vallani fogsz.

Lilik már első nap se tekintett vendégnek, volt úgy, hogy estig se láttam. Bőbeszédűsége, amivel fogadott, nagyon felcsigázott, nem is tudom, mit vártam – látványosságot? Színpadias élményt? Hiányoltam a kalauzolását. [...] hagyta, hogy egyedül ismerkedjem a látnivalókkal; csak módjával vevegette le fejemről a bőrkápát. Ugyanakkor bőséges kosztot tartott.²³

Az idézet első szakaszát Szolláth Dávid a camus-i egzisztencialista példázatok egyes toposzaival („algériai sivatagi nap” *Az idegenben* és a *Sziszüphosz mítoszának* „kopár pusztasága”²⁴), s így példaértékével feeltette meg, noha – különösen – a „fémketrec”, a „cella” és a „rács” mozzanata összefüggésbe hozható Szabó Lőrinc és József Attila 30-as évekbeli ún. „egzisztencialista” motívumaival is, ám e kettős irányú kötés ugyanakkor aggályosnak is tűnik, amennyiben a *Magasiskola* nem kínálja föl explicit módon sem a camus-i parabolikus jelentést, sem a Szabó Lőrinc-i, József Attila-i transztextuális kapcsolat szemantikai-modális visszhangját. Ilyen konnexió nem épül ki a szövegek között.²⁵ Már csak azért sem, mert a színtér itt nem egy elvont szcenikában jelenik meg, hanem egy táj-, illetve környezetleírásban. Éppen ezért a motivikus párhuzam nem annyira Camus „sivatagi nap”-jával és „kopár pusztaság”-ával áll fönn, mint inkább a bevezető leírásban a napba bámuló herélt ló képével, ekként megteremtve a natúra, az ösztönkésztetés, az önkéntelenség, illetve az erőszakkal átformált természeti, a kényszer, a represszió bonyodalmas relációját. S ugyan a „pusztai égbolt” mint természeti fenomén egy hasonlat („mint egy fényketrec”)

23 *Uo.*, 245.

24 SZOLLÁTH, *I. m.*, 139.

25 Nem csak azért nem, mert Mészöly egyfajta értékkieménylítődes jegyében távolságot tartott a camus-i „folyamatosan megélt abszurd”-tól, vö. *A tágasság iskolája*, 73.

révén hamar technikaivá absztrahálódik, s egy párhuzammal („cella”, „rács mögött”) a rabság implikált jelentése az elvakító fény képzetével összekapcsolódva rögvest a felügyelet („folyton a nyomodban van, mindenütt megtalál”) és büntetés, a (politikai) represszió körébe utalódik, ám a magány, a magárahagyatottság képzetkörének aktualizálását nagyban befolyásolja, hogy az elbeszélő azt Lilik *távolságtartásával* hozza összefüggésbe. Vagyis a vendégfogadás előzékenységének megtagadása, a „kalauzolás”, s implicite az „idomítás”, tanítás elhanyagolása miatti csalódottsággal, vagyis paradox módon éppen egyfajta „határtalanságban hagyás”, „szabad lábra helyezés” okán („mégsem érzed úgy, hogy megérkeztél valahová”; „hagyta, hogy egyedül ismerkedjem a lát-nivalókkal; csak módjával vevegette le fejemről a bőrkápat. Ugyanakkor bőséges kosztont tartott”).²⁶ Éppen ezért talányos a „Vallani fogsz” önmegszólító – egyszerre konstatív és performatív – mozzanata: egyrészt mert kötésben van a rács, a cella, a vakító/vallató fény képzetkörével, másrészt viszont a némaság megtörése éppen a megszólíthatlansággal, a magánnyal van összefüggésben. A hallgatást itt inkább a magány töri meg, s nem a vallatás erőszakja. Vagyis inkább egy belső, mintsem egy külső kényszer. A hallgatás megtörésének mozzanata annál is inkább rejtélyes, minthogy a vallomás/megvallás bejelentését nem követi tényleges „beszéd”: a belső (a nyilvánostól elzárt, a titok) nem válik külsővé (szavakká, mondatokká). Ha csak azt nem tekintjük (meg)vallásnak, vallomásnak, ahogy a főhős-elbeszélő a következő bekezdésben Lilik távolságtartását „panaszolja”. A vallomás (éppen már a rá következő passzusban a Liliktől való távolság, idegenség szóvá tétele), mint beszéd megkettőzi az elbeszélőt, s így a környezetbe simulás esélyének elvesztésével jár.²⁷ Mindennek – mondjuk így: a főhős-elbeszélő sikertelen idomításának/idomulásának (tanítványként való magárahagyatottságának/kudarcának) – szerepe van a Liliktől és a teleptől való eltávolodásában.

26 Itt az idomított állat és a vendég (implicite a fogva tartott, dehumanizált ember) közti kapcsolatot jelzi, hogy a befogott madár idomításának többek között fontos része az éheztetés és a jóllakatás általi manipuláció, valamint a borsapkával való vakon tartás. S ezek párhuzamai (éheztetés, sötétség, vakító fény) a fogva tartott ember kínzásának, megtörésének is momentumai. Ambivalens összefüggés, hogy a főhős-elbeszélő itt a *mestere* által elhagyott („határtalanságban hagyott”) *tanítvány* sérelmét/magányát szenved el. A motivikus mozgás része, hogy ezt a „szabadlábra helyezést” a főhős-elbeszélő a befogott héja elengedésével, vagyis az idomítás elutasításával ismétli majd el.

27 Mészöly Miklós maga is így értelmezi a „vallomástétel” mozzanatát, vö. *A tágasság iskolája*, 65–66. A szövegrész többértelműségét a „vallani fogsz” szó szintű, idiomatikus konnexiói is erősítik: „színt vallani”, „kudarcot vallani”, „szégyent vallani”.

Lilik telep fölötti szuverenitását első látásra csak a távoli, a telepiek közül senki által nem látott, a „népgazdasági érdeket” látatlanságában is megszemélyesítő Beranek korlátozza, de valójában a táj és az idomított madarak is, vagyis Lilik sem csak idomít, hanem *idomul* is. A solymásmester élesen szembeállítja a rezervátum „anarchiájá”-val a telep rendjét, hisz abban, hogy megvalósítható a híres perzsa idomár, Huszein Darlach Thymur tanítása, s ez együtt jár az írásban rögzített szabályoknak, a technikai fogásoknak az élet elevenségével való összekapcsolásával, sőt mintegy felcserélésükkel, az élet temporalitásának tagadásával:

Nincs semmi új, a mi technikánkban semmi sem változik. A vadat ugyanúgy kell befogni, betanítani, a fegyelmezésnek is ugyanazok a módszerei... szóval mindennek. A természet nem öregszik. Itt aztán nincsen klimax, hogy egyszerre megbolonduljon minden... „holnaptól másképp lesz”... Itt minden a régi. Pedig hányan elfelejtik ezt! de Thymur soha, Thymur sose csinál hibát. Az életből kell kiindulni, ez mindennek a titka, csak úgy lehet rendet tartani benne.²⁸

Lilik emiatt is állandó konfliktusban van a nagyon is változó, telepen kívüli világgal, az új rendet hozó, az életet erőszakosan újraprogramozó hatalmi hierarchiával, de voltaképpen önmagával is meghasonlott. Mintha ezt – a láthatatlan, „megszólíthatatlan”, névtelen *belső* és a látható, „megszólított”, elnevezett *külső* diszkrpanciáját – sugallná az is, hogy a kedvenc prédaállata, a vadlúd nevét (Lilik) választja magának becenévül, vadászként ily módon az áldozati állat attribútumát veszi magára.²⁹ Ugyanakkor szilárdan ragaszkodik a „biológiai védekezés” racionálisnak és közösségi érdekből hasznosnak gondolt projektjéhez. Ne feledjük, itt a solymászat nem kedvtelő vadászat, de még csak nem is pusztá terepsport, hanem egy „népgazdasági érdek” érvényesítésének eszköze: 1948 után a solymászat Ohaton, majd egyebütt csakis a hal- és rizsgazdaságok alárendelt részeként élhetett tovább. Lilik egyébként is megveti, gúnnyal kezeli a nem hasznos tevékenységeket: a saját hangjukban gyönyörködő énekesmadarak és gémekek énekét,³⁰ a „zenélő”

28 *Magasiskola*, 240.

29 Az önelnevezésben ott van a szuverén gesztusa, ezt erősíti, hogy – a távoli szuverén – Beranek is így nevezi a solymászt. Az áldozati állat nevének felvétele éppúgy mutat némi ironikus színezetet, ahogy az a további „névtani” összefüggés is, hogy Beranek nevének jelentése csehül: „kisbárány” (lásd SZOLLÁTH, *I. m.*, 141.).

30 *Magasiskola*, 238–239.

távíróhuzalok egy korábbi vendég, egy fővárosi hölgy által megcsodált „muzsikáját”,³¹ s kimondottan nem kedveli a pedzés helyett bogarászó kabasólymot³² sem. A szabály, a rend megszállottja,³³ ugyanakkor szereti, ha a madár rögtönözni is képes, persze csak „a parancs szellemében”,³⁴ s neki is vannak – az animalitással, a természetivel, az önkéntelennel szoros kapcsolatba hozott – „ösztönös kiterőí”.³⁵ Lilik nemcsak *idomít*, de *idomul*, mi több, *függővé*³⁶ is válik: az ember és állat közötti gondoskodás és kölcsönösség nyilvánul meg a viharjelenetben, a madarak mentése során.³⁷

A mortalitás, a gyász, illetve a megörökítés/kirögzítés kötései, fejszültségei, átmenetei fontos szerepet játszanak a többretű példaérték alakításában. Lilik kedvenc állatát, Diannát gyászolja. Monumentalizálja a rendkívül tanulékony, ügyes és kitartó jószágot, rajzokat és falfestményt készít róla:

[...] a fehérre meszelt sárfalra mutatott, amelyet Lilik festményei díszítettek. Középuitt Dianna, a híres vándorsólyom küzdött három hősiesen szigonyozó gémmel.

Különös volt elnézni éjszaka ezt a szárnyakkal, csőrökkel teli fehér falat. Lilik értője volt a hatásnak, és a holdpályát is figyelembe vette: a kék sugarak éppen a mozgalmas festményt világították meg a szűk ablakrésen keresztül. Néha vonalas árnyékok imbohyogtak körülötte – a magasra nőtt sás kardélei, ahogy a szél kint

31 *Uo.*, 233.

32 *Uo.*, 247, 265.

33 „De itt mi csináljuk a szabályt meg a rendet.” *Uo.*, 239.

34 *Uo.*, 246–247.

35 „Gyakran megesezt, hogy útközben ösztönös kiterőket csinált; úgy mesélte, ilyenkor furcsa, éhséghez hasonló érzés vesz erőt rajta – s nem tud, nem is akar küzdeni ellene. Ez az éhség még sosem hagyta cserben. Szerinte a sólymok ugyanezt érzik, mikor a kihalt táj fölött egyre táguló körökben repülnek.” *Uo.*, 257–258.

36 „Lilik bevallotta egyszer, hogy a sólymok legalább annyira szuggerálják őt, mint ő azokat.” *Uo.*, 265. Itt érdemes felfigyelnünk a „bevallotta” és a korábban már szóba hozott „Vallani fogsz” aktusa közötti kötésre. Míg Liliknél megtörténik a belső titok kinyilvánítása (legalábbis a kölcsönös függés vonatkozásában), addig a főhős-elbeszélő esetében ez a külsővé tétel ígéret marad. Vagy mintha ez a „vallomás” nála nem szóban, hanem emóciókban és cselekedetekben nyilvánulna meg – mint majd látni fogjuk: ilyen a héja elengedése, az erről való hazugság, valamint a (Liliktől való) viszolygás, távolodás és a távozás mozzanata.

37 „[...] folyton ez bujkált a szavaikban, ez a felfokozott cinkosság. »Függés és egymásrautaltság«. De hogy ez hol és mikor teremődik meg köztük – sólyom és gazdája között –, arra nincs értelmes válasz. Hiszen akármikor megszökhetnek, és mégsem teszik; olyan magasságba szállnak fel, ahonnan már nem is látszik a telep, és mégis visszatérnek.” *Uo.*, 265.

megmozgatta őket. Ilyenkor szorongatóan életszerű volt a kép minden részlete.³⁸

A kép egy drámai küzdelemben örökíti meg, paradox módon rögzíti ki a sólyom alakját: örökké elevenné tenné, ám örökké élettelené teszi. A leírás csak detektálja a részleteket („szárnyakkal, csőrökkel teli”), miközben a kép különös, éjszakai megvilágítását mutatja be. Lilik ugyanis úgy tájolta a képet, hogy a holdfény sugarai pásztázzák,³⁹ ezzel mintegy visszakötötte az élettelen az eleven, természeti környezetbe. Így lett a natúra és a kultúra közös „termékévé”: a holdfény által időlegesen „át-, illetve továbbrajzolt” képpé, melynek fényjátékait még a szél által mozgatott, tükröződő sáslevelek is bonyolítják. A humán ágens által nem uraltható, legfeljebb bizonyos mértékig koordinálható holdfény és szél, vagyis a természet véletlene teszi a képet *kísértetiessé*, árnyékvilággá, mintegy a holtak, a nem elevenek éjjeli „visszatérítőjévé”, virtuális megelevenítőjévé: „árnyékok imbolyogtak [...] Ilyenkor szorongatóan életszerű volt a kép minden részlete.” A halott madár kísérti gazdáját.⁴⁰

Az eleven megmerevítésének (akár mint az idomítás egyfajta analogonjának) és a halottá vált megörökítésének (gyászának, paradox megelevenítésének) motívumsorába illeszkedik Teréz szobrásznövendék múltja is. Az eleségállatok gondozója felidézti tanulóéveit:

- Három évig tanultam szobrászatot a főiskolán, a mesterem azt mondta, hogy élnek a szobraim.
- És abbahagytá?
- Abba hát. Butaság az, hogy a szobor él. Mondják meg nekem, hogy mi él rajta?

38 *Uo.*, 253–254.

39 Az építészetben mindenkor alapvető volt a napjárás és az uralkodó szélirány szerinti tájolás, pl. a szoláriumok célirányos belső megvilágítása vonatkozásában. A solymász-telep pusztáján a nap, a szolaritás a meghatározó környezeti elem, Lilik viszont a történésszerűen kirajzolódó látványt éppen éjjelre, a *kísértetjárás* időszakára időzítve, lunatikusán tájolta a falfestményét.

40 „Lilik leült a bárdolórönkre; mintha végig ott ült volna, úgy fordult felém. Azt mondta, találkozott Diannával, és a sólyom megismerte őt. Ezt nem szó szerint értette, de mégis komolyan gondolta.” *Uo.*, 257. Lilik az egész napos, a többiek számára rejtélyes távolléte után éppen a bárdolórönkre ül le, ami az eleségállatok lelésének helyszíne. *Megvallja* a halott Diannával való „találkozását”. Az elbeszélő ezen a ponton mintegy belelát Lilikbe: képes eldönteni, hogy mi a szó szerinti, s mi a gondolat – a szövegrész ily módon kötésbe kerül a szakasszal, ahol az idomárok a madaraktól való függésükről *vallanak*: „folyton ez bujkált a szavaikban”, vö. a 38. lábjegyzettel!

Fölemelt egy ágat a földről, s talpával elsimította a homokot.

– Nézze csak... tavaly eldöglött egy görény szukám. Olyan volt, hogy száz közül megismerném, ha megsimogattam a nyakát, két lábra állt... – s pár ügyes vonallal a homokba rajzolta az állatot.

– De hát hol van az már? Hol? A szobor, az csak olyan játék... – és elkuszálta a rögtönzött vonalakat.

– Aztán új jön – folytatta kis idő múlva. – Jönnek, mennek... és mindegyik enni kér. Énnekem mindegyik kedves. Nem is tudom, mikor volna időm szobrot csinálni.

– És Lilik? – kérdeztem. – Az ő rajzai? Az is csak olyan játék?⁴¹

Teréz a metaforikust szó szerintként érti,⁴² amikor mesterének dicséretét hamisnak ítéli: a szobrászat csak „játék”, mert legfeljebb virtuálisan, de egyébként nem pótolhatja az elevent, az élő. (Ez élesen eltér Lilik monumentalizáló gyászmunkájától, az abban rejlő hittől.) Ugyanakkor a beszéd kiegészítéséül, s bizonyos mértékig pótlásául homokba rajzolva idézi föl az eldöglött görényt, s gyorsan el is törli a képet. A homokrajz a pillanatnyiség, a tartós megörökíthetlenség gesztusa.⁴³ Teréz a halandóságot gyászolja, egy olyan telepen, ahol a közösségi érdek által legitimált (állat)gyilkolás a mindennapi praxis elengedhetetlen része. A gondozónő a kötődés ellen küzd, azért, hogy ne legyen neki kedvence, hogy ne váljon egyedivé számára valamelyik állat.⁴⁴ A főhős-elbeszélő egy idő után úgy látja őt, mint aki igyekszik maga is egyediség nélküli, személytelen – Mészöly értelmezésében: *szoborszerű*, illetve *természeti* – lenni.⁴⁵

41 *Uo.*, 253.

42 *Vö.* a 41. és a 38. lábjegyzettel!

43 S itt szerteágazó konnexió teremődik a homokanimáció hagyományával, vagy például Babits *Ősz és tavasz közt* című versének elmúlás metaforikájával: „Ami betűt ágam írt a porba, / a tavasz sárville elsodorja.”

44 „– Olyan puhák ilyenkor, olyan ijedtek... érzi? – s maga is könyekig nyúlt a zsákba, bent kotorászott; de mindezt annyi derűvel csinálta, hogy el kellett higgynom: nem is jut eszébe, hogy ez az ürge holnap már sehoh se lesz.” (*Uo.*, 254.). „Tíz napja ismerem már, de egyre személytelenebbnek látom. [...] Azért sem törí magát, hogy a tanyaház körül véglegesebb rendet csináljon. [...] Egyszer egy kóbor görény valahogy hozzáférközött a fehérégerekhez, és azonnal észrevette a hiányt. Azt a pár darabot a sok száz közül! Kérdezem, hogyan? Ő maga is zavarba jött, még soha nem gondolkozott ezen. Nem az tűnt fel neki, hogy az a kilenc nincs ott – az egész volt kevesebb, mint máskor. Nincsenek kedvencei.” (*Uo.*, 261.)

45 *A tágasság iskolájában* Mészöly így látja szereplőjét: „Az ohati pusztán Teréz, az eleség-állatok gondozója, szinte mitikus megtestesítője volt a mozdulatlanág bölcsességének.” (*A tágasság iskolája*, 70.); „Csak produkál, nem absztrahál; csupán a természet mellé igyekszik felzárkózni, és nem önmaga mellé, a természet mögé.” (*Uo.*, 81.)

A főhős-elbeszélő viszont nem tanulván még a kötődés okozta gyászból, mintha túlságosan is azonosulna Lilik „főhősével”:

Minduntalan csábít a kísértés, hogy megpróbáljam követni Dianna útját. Veszedelmesek a legendák. Kiderül, hogy én se vagyok érzetetlen... Elkábít ennek az óriássá nőtt madárnak a hangtalan szárnyzuhogása; elkábít, és megértem őt, ez félelmes. [...] Megpróbálom Dianna útját követni.⁴⁶

A delejező hatás sajátossága, hogy a nagy híri súlyomról szóló kép nem a valóságból vétetett, hanem elképzelt. A főhős-elbeszélő Lilik rajzait és falfestményét, valamint a „legendába” illő történeteket interiorizálja, s így voltaképpen *hallucinálja* a madár fenséges mozgását, miközben reflektál az elragadtatottság – a másakra való ráutaltság – kockázatára („csábít a kísértés”⁴⁷; veszedelmesek a legendák”; „elkábít, és megértem őt, ez félelmes”). Próbátételként vállalja a befogásban való részvételt,⁴⁸ ami a természeti környezetbe való közvetlenebb belehelyezkedés ígéretével jár. Ám az álcával, mozdulatlan megbújással járó lest nehezen viseli:

Lassan kezdem elveszíteni a biztonságomat, a galamb nyugalma megbénít. Görcs feszeng bennem – önmagam ellen. Vajon Lilik érzett már ilyet? [...] Érzem a galambra feszülő karmok szorítását, hallok az éles vijjogást. Gyorsan ellazítom az ujjaimat, és megmarkolom a topogó lábakat. A madár rémülten felszárnyal, és a karomat is magával rántja, szinte kiemel a teknőből, hirtelen felülök – egy fiatal réti héja volt a zsákmány, szeme sárgán meredt rám. Meghunyáskodva ült a kezemen, ijedtében teljesen mozdulatlanul. Ez a mozdulatlanság megszégyeníti, és egyszerre feloldja bennem a görcsöt; megkönnyebbülten ellököm a madarat, ahogy Liliktől láttam, amikor a sólymokat röpteti. A héja pillanatok alatt eltűnt a szemem elől. A galamb félrekonyult nyakkal feküdt a szénán; földet kapartam rá, és otthagytam. Azt hazudtam Liliknek, hogy a kezemben megdőglött.⁴⁹

46 *Magasiskola*, 255.

47 A bibliai kontextusban kettős jelentése van: 'próbátétel', illetve 'bűnbevétel'. Lásd: <http://lexikon.katolikus.hu/K/k%C3%ADs%C3%A9rt%C3%A9s.html>

48 „Mi lenne, ha én is kifeküdnék a horpadásba, kifeküdnék és várnék órák hosszat mozdulatlanul, s egyszer egészen közelről én is szembenéznék a valóságos legendával?” *Magasiskola*, 258.

49 *Uo.*, 259–260.

A jelenetet az teszi különlegessé a lesben fekvő főhős-elbeszélő számára, hogy ez a telepen töltött ideje alatt az egyetlen olyan helyzet, amikor közvetlenül, taktikusan érintkezik a természeti környezettel (jóllehet részben artifizciális közegben: vagdalt szénával leterítve egy kivájt teknőben fekszik és egy nádszálon át lélegzik), illetve az állatok testével.⁵⁰ Biztonságérzetének elvesztését, bénultságát, meghasonlását („Görcs feszeng bennem – önmagam ellen.”) a prédaállat „nyugalommal” (gyanútlanlanságával/megtörtségével) magyarázza. A befogás technikája a *megettévesztés*en alapszik, s a főhős bizonytalansága, ingadozása sejthetően a természetnek ezzel az emberi *kijátszásával* hozható összefüggésbe, vagyis azzal, hogy egyszerre kerül közel, idomul a természetihez, s egyszerre távolodik el tőle. A befogott héja szintén erős affekciót okoz: a humán megettévesztés fölénye fölötti szégyenérzetet.⁵¹ A héja testével való érintkezés/találkozás, a jelenlét effektusa áthúzza az eredeti szándékot,⁵² s a főhős-elbeszélő annak a mozdulatnak az *utánzásával* (valójában e mozdulat átfunkcionalizálásával) engedi szabadon a madarat, ahogyan Lilik a sólymokat röpteti. A mozdulat, a tett éppenséggel az idomítás elutasítását jelenti. Miközben a befogás ökonómiáját megbontja (halott galamb – elengedett héja), a megettévesztést immár Lilikkel szemben alkalmazza, amikor hazudik neki (előbb a röptetés mozdulatának, majd a szavaknak a „kiforgatásával”). A szcena illeszkedik a temetés, a halál és a gyász motívumsorába: a főhős-elbeszélő egy ásott gödörben fekszik, a halott test állapotát szimulálja,

50 Az állatok *érintésével* járó – a halállal és a gyásszal is összefüggésbe hozható – empátikus tapasztalatot Teréz reflektálja a már idézett szakaszban: „Olyan puhák ilyenkor, olyan ijedtek... érzi? – s maga is könyékig nyúlt a zsákba, bent kotorászott; de mindezt annyi derűvel csinálta, hogy el kellett higgynom: nem is jut eszébe, hogy ez az ürge holnap már sehol se lesz.” (*Uo.*, 254.), s mint látjuk, a főhős-elbeszélő itt nem lép közvetlen fizikai kontaktusba a jószágokkal, hanem – a külsőről a belsőre következtetve – beéri Teréz tanúságtételével, leolvasott emócióival („de mindezt annyi derűvel csinálta, hogy el kellett higgynom”).

51 Itt érdemes összevetni a *Magasiskola* és a nem sokkal később keletkezett *Jelentés öt égeről* ember–állat relációját: az utóbbiban a tervszerűen kiirtott egerek fölötti „nem-beli” fölény az olvasóban másodlagos szégyenérzetet kelt.

52 Szándék, tett és „jelenlét” kereszteződéséről: „Ha egy viselkedéstípus »tettként« értünk, az azt jelenti, hogy egy szándékhoz kapcsoljuk (vagyis egy jövőbeli helyzet képzetéhez, amelyet az adott viselkedés hoz el annak a személynek az elméjében, aki megvalósítja). Ha egy viselkedést egy lehetséges szándékhoz kapcsolunk, azzal mondhatni értelmezzük, értelmet (vagy jelentést) adunk neki, és ez a magyarázat arra, hogy miért az emberi viselkedés »tettként« való megtapasztalása az alapja annak, amit »jelentéskultúrának« nevezünk. Ha viszont ugyanazt a viselkedést »performansznak« tekintjük, akkor térbeli tárgyként a testünkhöz viszonyítjuk, amely közeledhet a saját testünkhöz vagy távolodhat tőle.” Hans Ulrich GUMBRECHT, *Szépség a sportban. Tömeg a stadionban*, ford. Csécséi Dorottya – KERESZTES Balázs – VÁSÁRI Melinda, Kijárat, Budapest, 2022, 10.

s a benutság, a mozdulatlanság diszpozíciója is ezt erősíti, míg a héja megérkezése a feltámadás, az újjászületés jelentésmozzanatát sugallja: „[...] a karomat is magával rántja, szinte kiemel a teknőből. [...] egyszerre feloldja bennem a görcsöt; megkönnyebbülten ellököm a madarat”. A döglött galamb sebtében való elföldelése pedig éles ellentétben van azzal a bizarr temetési szertartással, ahogy Lilik búcsúzik kedvenc madaraitól:

Amúgy is kuszán kavarogtak bennem a pusztán töltött napok – s most ez a különködő madárrekviem... Mert azért Lilik ennek is megadta a módját. Éjszaka lovagoltunk ki a jelzőtáblához, harmadiknak a kirgizfejű legény jött velünk, ő hozta a két felszízazott, kápás tetemet. Enélkül – mondták – őket se tennék föld alá a selymász bajtársak – hát hogyan tagadják meg azoktól, akik viselték hűségesen? S miután simára egyengették a sírt, a lovakat is odavezették, hogy ott rúgkapáljanak, és segítsenek jeltelemné döngölni a földet; ennyi volt a szertartás. Akaratlanul is hátrébb húzódtam tőlük, mint aki hívatlan itt, családon kívüli, úgy megriasztott ez a rideg érzélgősség.⁵³

E sajátos rítusban keveredik a humán szokásrend (használati eszközökkel, jelképies tárgyakkal eltemetett halott) és a természetibe való észrevétlen visszahelyezés törekvése (jeltelemné döngölt föld). A madarakat felszízajzva, kápvával, mint idomított, a kultúra részévé tett jószágokat temetik el, titokban, az éjszaka leple alatt. A főhős-elbeszélő idegenkedve, kívülállóként (hívatlan vendégként) vesz részt a szertartásban, valójában lelkileg kívül maradván e sajátos gyászmunkán.⁵⁴ Vagyis éppen Liliknek a biológiaiától, a naturalistától való távolodása,

53 *Magasiskola*, 266–267.

54 Az éjszakai temetés mint exkluzív rítus kötésbe kerül a falikép éjjeli megvilágításával, a holdfény okozta „kísértetjárással”. De míg ott a főhős-elbeszélő csodálattal fordult a sólyom ábrázolatra felé, addig itt a távolságtartás, a viszolygás jellemzi az alkalomhoz való viszonyát. Az emberi és az állati határvonal mozgását, s egyszerűsre a szcéna modális összetettségét jelzi a „madárrekviem” (gyászmise a holt madarakért) ironikus-groteszk hatású kifejezése is. Liliknek az ember–állat relációt megítélő, sőt a hierarchiát mintegy átfordító szemléletét (ami egyszerűsre egy történelemszemlélet is) jól mutatja a fiókaszedés (fészekrablás) során tett megjegyzése, amelyik szintén kapcsolódik a faliképhez: „Az út mellett bádog Krisztus, pattogzik róla a festék. (Lilik rám hunyorít: mit szólnának, ha az egyik reggelre odapingálná Diannát? *Horust...* – az volt a nagy idő! Aranykor. Szent piramisokban helyezték el a szobrát. Most mindent újra kell tanulnunk.)” *Úo.*, 269.

saját életfelfogásának kultusza, monumentalizálása távoztatja tőle a főhős-elbeszélőt. Csodáló, utánzó, tanuló, idomuló vendégből távolságtartó idegenné válik, olyanná, aki ugyanakkor nehezen szabadul (ha szabadul egyáltalán) Lilik világától.⁵⁵

A *Magasiskola* példaértéke a politikai és az egzisztencialista allegorézis tekintetében nem mondható sem totalizálhatónak, sem különösképpen egyedinek, mert Mészöly Miklós műve sokkal inkább a natúra és kultúra, a natúra és Bildung, ember és állat relációra, s ennek révén az ember-mivoltra, az ember változékonyságára és változtathatóságára kérdez rá. Feltűnő, hogy az értelmezők – azon túl, hogy Mészölyt követve a „magasiskolát” azonosították a „tágasság iskolájával” – mennyire keveset foglalkoztak a cím előrefutó és a szöveg által utóbb modulált jelentésével. A „magasiskola” részben szó szerint arra tanít, ami a magasban történik, s amit az ember nem érhet el, legalábbis nem saját testével. Abban az értelemben pedig, hogy a „magasiskola” (németre *Hochschule*-ként fordították) felsőbb szintű képzésre, egyfajta mesterképzésre utalna, a „tágasság iskolája” intenciójával szemben már csak némi iróniával olvasható.

55 „Nehezen szakadnak el gondolataim Liliktől. Elváltunk, és mégsem érzem azt a felszabadultságot, amit vártam, amiben bíztam napok óta. Kint szürkül, palaszürke az égajl.” *Uo.*, 276. A másik erőszakos megváltoztatásának, diszlokációjának, a másik ember dehumanizálásának folyamatára, s így a telepen belüli és kívüli világ „folytonosságára”, a megszabadulás lehetetlenségére utal a rákövetkező passzus: „Hosszú, véget nem érő szerelvény kattog tovább az egyik külső vágányon: lezárt, lepecsételt vagonok, kis, rácsos szellőzőablakkal. Aztán váratlanul, furcsa ellentétképp, egy lapos, oldalfal nélküli vagon a többi közé beekelve, négy sarkán kiálló vasrúd; a vagon közepén tagbaszakadt férfi ül, hátára vetve a köpeny, a vállán géppisztoly, unottan bámul ki a pályaudvar felé. Aztán újabb vagonok megint, egyik a másik után” (*Uo.*, 277.). A végtelenség képzetével összekapcsolt vagon sor látványából (melyben éppen a fogvartartottak nem látszanak) kiemelkedik a magányos fegyveres őr, mint önmaga rabságának (is) őrzője. Az ettől – a Lilik alakjára is visszavonatkozatható – szcénától üres sorral is elválasztott zárlat akár a szabad élet ígéretét hordozhatná: „A gyors menetrend szerint érkezett, percnyi késés nélkül; a kivilágított étkezőkocsiban fehér asztal várt, kristályvíz, halk, udvarias kiszolgálás, az asztalon étlap: bármit választhatok, amihez kedvem van” (*Uo.*). A kiszámíthatóságot, programozhatóságot, a (Lilik telep-jének viszonyaival szembeítve) a *vendéglátás* komfortját sugalló sorok végén viszont mintha korlátozottságban/előírtságban (lásd: „étlap”) ironikus zöngét kapna a *szabad választás/döntés* lehetősége.

Szilágyi Zsófia

BELESZOKNI, BELENŐNI

A tanulás a „parasztregényekben”

1936 februárjában Móricz Zsigmond (miként ő írta a Pesti Naplóban megjelent cikkében, „véletlenül”) átment Leányfaluról Pócsmegyerre, és ott meghallotta, hogy egy régi parasztház tisztaszobájában háztartási iskola, illetve gazdasági téli szaktanfolyam működik. El is látogatott oda gyorsan, és megtudta, hogy a lányok a csecsemőápolásról, a tüdőgümőkórrol és a vitaminokról, a fiúk és férfiak pedig, többek közt, a rétiszéna és a lucerna fehérjetartalmáról tanulnak. Móricz boldog lett, bár attól kevésbé, hogy gyorsan kiszámolta, mivel egyelőre 40 ilyen tanfolyam van az országban és 3333 község, még száz év kell ahhoz, hogy minden magyar községben legyen egy-egy ilyen iskola. A parasztfiúkat és -lányokat itt arra tanították, amit egyébként a családban, az előtjük járó generációtól kellett volna megtanulniuk: bár, miként Móricz megjegyezte, a tanulásnak az a formája, amely hasonlít ahhoz, ahogyan az állatvilágban adják át a fiatal egyedeknek az életben maradáshoz szükséges tudást az idősebbek, időnként pusztító is lehet. Épp ezért kellene az ilyen iskolák, ezért szükséges belenyúlni a természet rendje szerint anyáról lányra, apáról fiúra öröklődő tudásba:

Letárgyalják a tüdőgümőkór egész életrajzát. Valamennyi lány ért hozzá. Milyen fontos a levegő, a tisztaság, a lakáshigiéniá és az életmód. Már ezekkel a lányokkal nyugodtan lehet erről beszélni: nem újság, nem meglepetés és nem idegen dolog nekik a levegő, a huzat által való szellőztetés. Már elmúlt az a kor, mikor nagyanyáik homokkal tömték be télire az apró ablakokat, hogy a meleget egész télen bent őrizték.¹

1 Móricz írását erről lásd *Farsang Pócsmegyeren. A kultúra elérte a falut*, Pesti Napló, 1936. február 23., 9. Ugyanez az írás megjelent az *Ellenzék* című lapban is, 1936. március elsején. A tanulmány címében a „parasztregény” kifejezést egyfelől azért tettem idézőjelbe, mert nincs pontos meghatározása annak, mire is értjük ezt a terminust (de használjuk, csakúgy, mint a „tanárregény”, „iskolaregény” kifejezéseket), másfelől azért, mert a példáimat nemcsak regényekből vettem, de újságcikkekből, néprajztudós által készített életútinterjúkból is.

Ugyanebben az időszakban, az 1930-as években járunk Oravecz Imre *Ókontri* című regényében (a regény főhőse 1938-ban költözik Magyarországra), amikor Szajlán vita támad róla, hogy a falu bocsásson-e tanulmányi célból földet az iskola rendelkezésére. Az ötlet a tanítón kívül egyedül az Amerikából hazatért Steve Árvainak tetszik:

– Én a magam részéről jó ötletnek tartom, ha földművelést is tanulnak a gyerekek az iskolában, gyakorlati földművelést. Arra is fel kell őket készíteni, hisz azt csinálják majd, ha felnőnek, az lesz a mesterségük, a kenyérkereső foglalkozásuk. Helyes, ha már ebben a korban elsajátítják, hogy kell a talajt előkészíteni, a magot a földbe tenni, növényt ápolni, és mik a teendők a betakarításig.

Józi sógor és Penyaskó összenézett. Nem volt ínyükre, amit Steve mondott. A homályos jelentésű elsajátítják szó pedig egyenesen irritálta őket. Ezt még a tanítótól sem hallották, pedig az sok értelmetlen szót használt. A kisajátítás szót ismerték, ezt nem.

– Jó ötlet?! – fortyant fel Józi sógor. – Eredj már, Stiff! Nem kell a gyerekeknek a mi mesterségünket az iskolában tanulni. Tanulja otthon, a határban, a szüleitől, mindenkitől, az egész falutól. Nem kell arra külön tanítani, külön földön.²

Persze arról fogalmunk sincs, hogy Pócsmegyer népe mennyire osztotta Móricz lelkesedését a parasztoknak létrehozott iskolák iránt, nem tudhatjuk tehát, hogy valós vagy csak látszólagos ellentét feszül-e az 1936-os újságcikk és Oravecz regénye között. Móricz ekkoriban nem írta meg regényben a parasztság erősen átalakulóban lévő helyzetét: ebből az időszakból *A boldog embert* lehet kiemelni mint a paraszti sorsot megmutató regényt, de a cselekményidő ebben az esetben évtizedekkel korábbi, és mindenképp 1920 előtti, hiszen a mű hangsúlyos zárata a trianoni határrendezést jelöli meg az egykori boldogság végpontjaként. A főhős, Joó György visszaemlékszik a gyerekkorára és iskoláséveire is: amikor Budapesten Lieb úrral beszélget, a férfi nemcsak megdöbben a tanulatlanságán, de állatnak nevezi őt³ meg a hozzá hasonló falusiakat, azt jelezve ezzel, hogy azt tesznek velük, amit csak akarnak. Nyilvánvalóan sértésnek szánja ezt Lieb úr, a Tiszacsécséről

2 ORAVECZ Imre, *Ókontri*, Magvető, Budapest, 2018, 258–259.

3 „– Sötétek maguk mind – azt mondja Lieb úr –, olyanok, mint az állatok, azt tehetik magukkal, amit akarnak.” MÓRICZ Zsigmond, *A boldog ember*, Athenaeum, Budapest, 1935, 186.

a jobb megélhetés reményében a fővárosba vándorló kiszegza pedig ki is kéri magának:

– Én nem vagyok marha, kérem, és én azt kikérem magamnak. Minálunk az az igazság, hogy az ember rendesen viselje magát, az uraknak előre köszönjön, ne verekedjen, ne lopjon, hibát ne tegyen, akkor neki se lesz semmi baja. Egyéb igazság nem kell, mi vallás-igazságba vagyunk. Nekünk a pap minden vasárnap prédikál, mi nem járunk szakszervezetbe, nem olvasunk újságot. Nekünk a kis faluba úgy kell élni, hogy egyáltalán hiba ne legyen. Én szegény ember vagyok, nekem jól kell tudni szántani, vetni, kaszát kalapálni, aratni, egyszerűen minden mezei munkát. Mi nem okoskodunk, hanem élünk szépen, békességbe.⁴

Azt is elmondja Joó György, hogy nekik csak a paraszti munkához kell érteni, és a papra kell hallgatniuk, újságot, például, nem olvasnak, és nem is „okoskodnak”. De másutt beszél arról is, hogy az ő falujában csak azért küldik a szülők a gyerekeiket iskolába, mert különben büntetést kapnának⁵ – nagyon hasonlóról olvashatunk az *Életem regényében* is, ahol ugyancsak a harmincas évekből a 19. század végére, az elsülyyedt múltba, Tisza Kálmán idejébe tekint vissza Móricz:

Bármilyen furcsa is, az én időmben még a leghatározottabb ellenszenv volt a népiskola ellen, s ha nem büntették volna a szülőket, akkor minden ürügyet felhasználtak volna, így is kitaláltak mindent, hogy ne küldjék a gyereket az iskolába. Ha a cipő rongyos volt, vagy ha egyáltalán nem volt, már elég ürügy volt, hogy ne jöjjenek a gyerekek. Ha otthon munka volt, szó nélkül otthon tartották a gyereket, akinek a falu törvényei szerint minden napra s minden percre megvan a maga beosztása: »agyonverlek, te büdös köjök, ha nem vigyázol a bornyúra.« Már négyéves gyerekre rábízták egy bornyú legeltetését.⁶

4 Uo.

5 Joó György azt meséli el Lieb úrnak, hogy annak idején két év alatt tanult meg írni és olvasni (egy kicsit...), aki erre azt feleli, hogy Budapesten már karácsonyra tudni kell a gyerekeknek írni is, olvasni is az összes betűt. Erre így reagál Joó György: „– Budapesten más, de minálunk csak azért küldik a szülők a gyerekeket iskolába, mert ha nem küldenék, akkor megbüntetnék őket.” Uo.

6 MÓRICZ Zsigmond, *Életem regénye* = Uő., *Regények VI.*, Szépirodalmi, Budapest, 1978, 970.

A tiltakozás az iskola ellen többek közt azért is lehetett ilyen erős, mert kivette a gyereket abból a természetes rendből, hogy a nála idősebbektől, gyakorlati tevékenységen keresztül, munka közben tanulja meg a paraszti munkát. Az írás, olvasás, számolás ebben csak akadályozni fogja, vélték, azt meg a paraszti világban leginkább értelmetlennek minősítették (legalábbis a döntéseik ezt erősítették meg), hogy az iskolában tanulják meg a gyerekek mindazt, amit otthon, a szüleiktől is elleshethének. Egy több mint száz évet élt kisújszállási parasztgazda, Szabó Lukács, aki 1892-ben született, arról mesélt a vele életútinterjút készítő Szilágyi Miklósnak valamikor az 1990-es évek elején, hogy a parasztyerekek fokozatosan elfogytak a hat osztály után elkezdhető, nekik létrehozott, mezőgazdasági ismereteket oktató ismétlő iskolából az ő gyerekkorában, vagyis a 20. század első évtizedében:

A munkások megmutatták, hogy gyökereztetik a szőlővesszőt, az ótásokat hogy gyökereztetik – ilyen munkákat. [...] Első évbe’ ment még a’ valahogy, vótunk valamennyien, de osztán nagyon elapadt. Úgyhogy mikor harmadosztályosok lettünk, és nyárba’ vót a vizsga, egyedül vótam a vizsgán! Minden gyerek eltűnt! Emlíkszek rá, arattunk abba’ az időbe’, osztán énrám vártak otthon, mer’ hogy a vizsgára mentem. Egy könyvet kaptam akkor ott. Nem vót másnak adni, nekem kellett, én vótam egyedül!⁷

Szabó Lukácsnak ebben a nem író által megformált történetében látványos ellentétbe kerül az iskola és a paraszti munka: hiszen épp az egyik legfontosabb mezőgazdasági tevékenység, azaz az aratás elvégzését akadályozza meg a vizsga. Pedig ezeket az iskolákat, akár ezt a kisújszállásit, akár azt a pócsmegyerit, ahova Móricz tévedt be az 1930-as években, a parasztoknak találták ki, vagyis szó sem volt arról, hogy, mondjuk, egy hivatalnok, gyári munkás, netán ügyvéd fia döntsön úgy, ő inkább kilépne a saját társadalmi közegeből, és iskolában tanulná meg a paraszti munkát. Az iskolában szerzett tudás senkit sem tud paraszttá változtatni, csak úgy lehet valaki paraszt, ha ilyen családba születik bele, olvashatjuk az *Ondrok gödrében*:

Parasztnek születni kell, azt tartották a régiek. Légvétele első pillanatától kezdve látnia, hallania, tapintania, szagolnia kell, ami rá vár. Beleszoknia, belenőnie, hozzáfőmálódnia, hozzákeményednie.

7 SZILÁGYI Miklós, *A személyes paraszti tudás érvényessége. Kisújszállás társadalma és gazdálkodása egy száz évet élt parasztgazda emlékezetében*, Akadémiai, Budapest, 2006, 38–39.

Ez olyan mesterség volt, amelyet nem lehetett másképp megtanulni. Nem véletlen, hogy nem tanították sehol, nem volt iskolája, de még ilyen tantárgy sem. Mezőgazdasági ismeretek léteztek, leendő gazdatiszteknek elsajátításra, de az más volt. És az is önmagáért beszélt, hogy senki nem akart paraszt lenni. Sokszor még a paraszt, a paraszt gyereke sem. Még kevésbé az úré, az iparosé, a munkásé. A lenézettség is oka volt, de ez is.⁸

Az *Ondrok gödrében* olyan tanítási jelenetet is látunk, amelynek során az iskolától független, ám nem paraszti tevékenységbe avatnak be egy gyereket: a nagymama gombázni viszi el az unokáját. Kétségtelenül olyan tudás ez, a gombák ehetőségének, fellelhetőségének ismerete, amelyet iskolában nem lehet megtanulni, csak egy idősebb mestertől ellesni (olyan is lesz a jelenet, mint egy beavatási szertartás), ugyanakkor a gombázás a paraszti világtól is idegen, különös, esetleg lenézett „tudomány”:

A gombázás mindenesetre szaktudást (techné) igényel, amely tudás fortélyai bizonyos fokig elsajátíthatók: a képzést hozzáértő személy, mester irányítja: mint megtudjuk, Istvánt először nagyapja, idősebb János »avatja be a gombázás rejtelmibe«, ő azonban csupán az alapismereteket adja át (melyiket hogy hívják, melyik ehető, melyik bolond, melyiket hol kell keresni, hogyan kell kivenni a földből stb.). A fejezet tulajdonképpen szüzséje az erről a szintről való továbblépés története; a valódi mester Közsüs nagymama, akinek »gombázó tudományában« (sophia vagy ars) a tanult és tanulható mesterségbeli tudás mellett egy nem tanulható, művészi, sőt titkos elem is megjelenik: »Ismerte az erdőt, mint a tenyerét, és tudta, hogy mely pontján őrzi meg a talaj a nedvességet«, »más is kifigyelhette ezeket a helyeket, mégis ő volt az egyetlen, aki mindig hozott gombát. Rejtély volt, hogy hogyan csinálja«. A techné jellegű ismeret és tudás tehát önmagában nem elég, az asszony olyasmire is képes, amire a többiek nem.⁹

8 ORAVECZ Imre, *Ondrok gödre*, Jelenkor, Pécs, 2007, 304.

9 MÉSZÁROS Márton, *Darnói gombázók*, Tiszatáj 2016/6., 92–93. MÓRICZ *A boldog emberében* is idegen, különös, a paraszti világtól erősen különböző helyszínként jelenik meg az erdő: »En nem szerettem meg még akkor, mert más az erdő és más a jó száraz ház fedele. Az erdőnek mindig mozog minden ágboga, levele és sohase tudja az ember, mi bujik ki belőle. Nehéz az, egy faluba nőtt, ágyba szokott gyerekeknek megtanulni, mi az az erdő.» MÓRICZ, *A boldog ember*, 44.

De nemcsak azért nem lelkesednek ezekben a regényekben a paraszti szereplők a gyermekeik iskolába járatásáért, mert értelmetlennek érzik. Van más, időnként nem is tudatosított oka a parasztok ellenszenvének az iskola iránt: ha egy parasztyerek iskolába megy, voltaképpen a családjával kerül szembe. Amikor azt várták el egy parasztembertől, hogy fogadja el, taníttatnia kell a gyereket, azt kérték tőle voltaképpen, örüljön neki, hogy el fogja őt veszíteni, sőt, nagy eséllyel a lenézését is el kell majd viselnie.¹⁰ Azért mondott le a gyermeke munkajéről (hiszen már az egész kicsikre is feladatokat bízta, ahogy Móricz írja), hogy aztán ugyanez a gyerek, felnőtté válva, ne akarja majd az apja munkáját folytatni.¹¹ Amikor István a *Kaliforniai fűrj*-ben azon gondolkodik, vajon mi lesz a gyermeki szeretettel, és arra jut, hogy a fia azt, amit tőle kapott, a saját gyermekének adja majd tovább, azt is megállapítja, hogy a paraszti tudás más természetű, az igenis elveszhet, egyáltalán nem biztos, hogy az apa megtanítja mindarra a fiát, amit ő a saját apjától tanult:

Egészen más a helyzet a tudással, amit az ember készen kap, élete során összegyűjt, vagy maga hoz létre azzal, hogy rájön valamire. Az bizony elvész, ha nem adja át a gyermekének, ha nem akarja, vagy ha annak nem kell, mert nincsen rá szüksége. Neki például az apja sose mutatta meg, hogy kell kézzel vetni, tehenet elletni, vagy kazalrakáskor sarkot csavarni. És ő se tanítja Imruskát szántani, kaszát verni, meg a többire. Felesleges, belőle már nem lesz paraszt. Ha Pistike nem lép a nyomdokaiba, akkor ő mindent magával visz a sírba.¹²

- 10 *A boldog emberben* is ott van a parasztembereknek ez a félelme, amikor Joó György egy falubeliről és az ő gyerekeiről mesél: „Ennek a szaporaszavú Csorbának két fia vót, az egyik Józsi, velem vót egyidős, a másik nagyobb vót, mán házasodó, a Marci. A kisebbik két esztendőt járt is gimnáziumba Szatmáron, de kivette az apja, mert azt mondta, nem akarja, hogy lenézze ütet, ha kitanult. Van otthon elég, éljen.” MÓRICZ, *A boldog ember*, 62–63.
- 11 HáJ János komoly vitát kiváltó, Olay Csaba által a „sértett vidéki pamfletjének” nevezett esszéjében a tudás megszerzésének vágya véglegesen kiemeli a faluból azt, aki a városba ment tanulni: „A faluhoz nem tartoztam, a figyelmem más irányba fordult, a megszerzett és megszerezni akart tudás elrekesztett életem korábbi terétől.” HáJ János, *Az asszimiláns*, *Élet és Irodalom* 2008/49., 5. Olay Csaba írása az *Élet és Irodalom* következő számában jelent meg: *A kívülről jött sérelmei*, *Élet és Irodalom* 2008/50., 16. Az esszé árnyalt elemzését (Borbély Szilárd, Oravecz Imre, Grecsó Krisztián vidékiséget tematizáló írásainak kontextusában) lásd: SZÁNTAI Márk, *Személyesség és vidékiség (Borbély, Grecsó, HáJ és Oravecz rövidprózáiról)*, Kalligram 2020/2., 89–93.
- 12 ORAVECZ, *Kaliforniai fűrj*, Jelenkor, Pécs, 2013, 551.

Oravec regénytrilógiájában többször is megszakad a szülőtől gyerekekig ívelő tanítási folyamat: nemcsak a paraszti tudásukat nem tudják (vagy nem akarják) átadni a gyerekeiknek, de még nyelvvetés is lezajlik. Az Árvaiak Amerikában felnőtt gyerekei egyre kevésbé használják a magyar nyelvet, ez eltávolítja őket a szüleiktől, még inkább pedig a Magyarországon hagyott rokonaiktól, illetve az őseiktől. És itt is éppen az iskola, az angol nyelvre tanító, amerikai iskola lesz az, amelyik felgyorsítja az elszakadás folyamatát. Az iskola a regényben egyenesen a *legrombolóbb erőként* neveztetik meg:

De a legrombolóbb erőnek az iskola bizonyult. Nem a magyar, az egyházi, amely később a magyar templom kebelében működött, hanem a nyilvános, az állami, az amerikanizálás trójai falova. Magyar iskola először jó ideig nem volt, és miután lett, a magyar szülők sokáig oda járatták gyermekeiket. De amikor látták, hogy a kintlét egyre hosszabbra nyúlik, és úgy gondolták, hogy csemetéiknek mégiscsak szükségük lesz az angolra, és azt jól csak ott sajátíthatják el, rendre az államiba írtatták őket. A magyar iskola nem sorvadt el egészen, átalakult időszakos iskolává, vasárnapivá, nyárivá, ezzel végső, reménytelen kísérletet téve arra, hogy az új nemzedékben megtartsa a magyarságot, amelyet az egyre inkább nyűgnek érzett.¹³

Amikor aztán Steve Árvai (illetve Amerikában már inkább Arvai) úgy dönt, visszatér Magyarországra, az anyját kéri meg, tanítsa őt magyarra, ezúttal már tudatosabban, nem olyan természetes, magától értetődő módon, ahogyan születésüktől kezdve a gyermekeknek az anyanyelvet átadják a szülők. Aztán, mikor hazatér, a parasztság helyzetének megértéséhez könyvekre van szüksége: Nagy Lajos *Kiskunhalom* című könyvét kapja meg, hogy tájékozottabb legyen, hiszen sem a tapasztalataira, sem az előző generációktól kapott tudásra nem támaszkodhat, a tudásátadás folytonossága ott már régen megszakadt. A kisfia (valójában a nevelt fia, Georgie) tanítónője pedig azt javasolja neki, olvasson a magyar iskolába bekerült gyerekek meséket: szó sem lehet itt arról, hogy a „szájhagyomány” útján hozzá érkező meséket adhatná tovább, de még arról sem, hogy szajlai meséket olvashatna. Sőt, egy író könyvét hozatja meg Budapestről, Arany László meséit olvassa fel Georgie-nak:

13 Uo., 25.

A faluban senkinek, így a rokonságnak sem volt mesekönyve, amelyet Steve kölcsönkérhetett volna. Szajlán senki nem olvasott mesét a gyerekének. Úgy vélekedtek az anyák, hogy nem igaz, ami a mesekönyvekben van, minek bolondítani hát vele a gyereket. Végül Henry-Imrével hozattak egyet Pestről. A megszámlálhatatlan sok juh volt a címe, és nem nép-, hanem műmesekönyv volt Arany Lászlótól. Azontúl abból olvasott fel a fiának.¹⁴

A Magyarországra került Steve-nek és Georgie-nak tehát már az iskola (vagy mások iskolában szerzett, könyvekbe került tudása) segít abban, hogy az Árvai családba, egyúttal a paraszti életbe beilleszkedjenek. Amikor viszont, még az *Ondrok gödrében*, arról kell az Árvai családnak döntést hozni, tanuljon-e tovább István, akkor az apa, János, kifakad, és kifejti, miért nem egyezik bele az iskola folytatásába:

Aztán egyszer csak nem tudta magát tovább túrtóztatni, és kifakadt, hogy nem és nem. Amíg ő él, abba bele nem egyezik. Az ő fiából ne legyen tintanyaló, flaszterkoptató, ingyenélő senkiházi. Rendben, járja ki azt a hat osztályt, ha már muszáj, de közben tanuljon bele a paraszti mesterségbe az apja keze alatt, aztán töltsse ki a katonaidéjét, ha legénysorba jutott. Aztán vegyen el egy jóraivaló, dolgos lányt, aki nem koldus. Tegyék össze, amijük van, amit kaptak, aztán szerezzenek hozzá. Legyen az, ami az apja volt meg a nagyapja, meg a nagyapjának az apja. Ez a világ rendje, nem holmi továbbtanulgatás, városban szédelgés, hogy dologkerülő vigéc, mihaszna naplopó, a paraszt vérét szívó pióca, kikent-kifent kurafi legyék belőle, aki pomádézza magát, meg mindig vasalt nadrágban jár, aztán később szégyelli, hogy a szülei bűdös parasztok, akik nem késsel, villával esznek, az udvaron meg kivágják a taknyukat. Nem, ő ezt nem engedi, ő ebből nem kér. Különben is van ügyvéd, jegyző, írnok elég ebben az országban. Hát neki ez a véleménye, nem kérdezték, de most megtudták, punktum.¹⁵

A vitába megpróbál bekapcsolódni az anya is, Teréz, azt jegyezve meg, hogy az ő családja nem lenne annyira a tanulás ellen – de János azonnal le is torkolja, hogy a könyvek és az olvasás nélkül többet ért volna el a paraszti életben az apósa és a sógorai:

14 ORAVECZ, *Kaliforniai fűrj*, 19.

15 ORAVECZ, *Ondrok gödre*, 161.

Teréz is, aki éppen a kalácsot adta fel a főétel után, elszontyolodott, és inkább mentegetőzve, semmint ellenérvként halkan megjegyezte, hogy az ő apja, anyja és a testvérei pedig amellet lettek volna. Mire János azzal vágott vissza, hogy nem véletlenül, mert azok is mindig kifelé kacsingattak a paraszti életből, és az apósa is többet szerzett volna, ha kevesebb könyvet olvasott volna, és nem foglalkozna annyit a nagypolitikával, meg a sógorai is másként állnának, ha nem félkézről csinálnának mindent, de most már elég volt, nem akar erről többet hallani, lezártnak tekinti az ügyet, kocintsanak inkább az egészségükre.¹⁶

Az Oravec-regénytrilógia első részében egy nő szereplő az tehát, aki, ha halkan és óvatosan is, de megkísérel az olvasás és az iskola mellett érvelni: sok példát lehetne hozni arra (akár Móricz saját élettörténetéből is),¹⁷ hogy a falusi, paraszti közegben (a kettő egyáltalán nem ugyanaz) az anyák adják át a gyermekeiknek az olvasás szeretetét. Hiszen az olvasás, akár időlegesen, akár véglegesen, kivihet abból a világból, ahonnan menekülni szeretnének, megszakíthatja a generációk sorsának egyformaságát: és az anyák, ha nekik nem is sikerült a kilépés, legalább a gyermekeiket szeretnék kijuttatni a paraszti létből. De az olvasás nemcsak a paraszti közegben, még egy iparos családjában is üldözött, hiszen a munkavégzéstől eltávolító tevékenység volt – egy példát hoznék fel erre, a saját nagymamám (akinek az apja kovácsmester volt Tiszafüreden) élettörténet-elbeszéléséből:

Apuka este behordta nagy kassal a szalmát, én meg oszt reggel melléltem, befűtöttem. Énnekem oszt az vót a szórakozásom, hogy olyankor olvastam. Kijött apuka, rámkiabált, hogy:

– Még most is olvasol?! – aszongya. – Hát nem látol!

– Dehogynem!

Meg: – Nem törődsz akkor a kemencével!

– Hogyne törődnek – mondom. – Hát hogyha nem ég, nem látok akkor olvasni.¹⁸

16 *Uo.*, 162.

17 Az *Életem regényéből* ezt olvassuk az anyafiguráról: „Meg nem is vágytam én házasságra, életre, én arra vágytam volna, hogy csöndben, könyv közt üljek és tanuljak, mert én nagyon szerettem volna megtanulni mindent, amit csak emberek tudnak...” MÓRICZ, *Életem regénye*, 717.

18 SZILÁGYI Miklós, *Családtörténet két hangra*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2014, 86.

Az *Ókontriban* egy olyan lánnyal is találkozunk, akinek megkezdődik a taníttatása, és ezzel esélyt kap rá, hogy a családja történetét megszakítva parasztlányból „úrinővé” váljék, de aztán félbe kell hagynia az iskolát, mivel meghal az anyja. A tanulás vége egyben a változtatás esélyének elvesztését is jelenti:

Mikor otthon megkérdezte Rózát, hogy Dobruczki ugyan miért költözteti haza a lányát Egerből, azt a választ kapta, hogy lőttek a tanulásának, már nem lesz belőle úrinő, mert meghalt az anyja, és szükség van rá otthon. Kell a háznál, főzni, a kistestvéreit ellátni, aprójószágot etetni, és a határban is helytállni, ha nincs napszámos.¹⁹

Dobruczki lányának nem sikerül tehát elhagyni a tanulás segítségével azt a lakóhelyet és társadalmi réteget, amelybe beleszületett, holott Júlia (aki később Steve felesége lesz) már városi öltözetben tér vissza a városból, a férfi meg is állapítja, hogy nem „paraszt nő”. Oravecz regénytrilógiájában ugyanis a kivándorlás nemcsak az ország elhagyásaként, a lakóhely megváltoztatásaként jelenik meg: tágabb értelemben minden társadalmi mozgás, a parasztból munkássá vagy értelmiségivé válás is kivándorlásként fogható fel ebben a három regényben. A kivándorlás pedig, hiába elkerülhetetlen, hiába hoz jobb életkörülményeket vagy civilizációs vívmányokat, mindenképpen tragikus: nem véletlenül nevezi Oravecz egy esszéjében *hanyatlásnak* azt a folyamatot, amely a keresztapja elfojtott tanulási vágyával kezdődött, majd az ő továbbtanulásában tört a felszínre. Saját gimnáziumi tanulmányait elfajulásként, válságtünetként azonosítja Oravecz ebben az esszében, keresztapjáról pedig azt mondja, hogy képtelen volt a természeti törvényekhez igazodni, ebben mutatkozott meg a „furcsasága”. A tanulást azért kell megakadályozni az ő esetében, mert ez meg tudta volna szakítani a parasztcsalád generációk óta tartó folytonosságát:

A továbbtanulás, lévén keresztapám egyetlen gyermek, egyből a parasztcsalád végét jelentené, de megakadályoztatik. Ám az iránta érzett vágy olyan romboló erőket sejtet a mélyben, amelyek később a felszínre törnek, és tulajdonképpen a gyerekeit is azok térítik el ősük mesterségétől.²⁰

19 ORAVECZ, *Kaliforniai fűrj*, 240–241.

20 ORAVECZ Imre, *Élet a jég hátán avagy malac a hordóban* = Uő., *Egy hegy megy*, Alexandra, Pécs, 2006, 45. A „romboló erők” aztán Oravecz Imre taníttatásában is a felszínre törtek: „Én személy szerint neki köszönhetem, hogy az általános után gimnáziumba mentem.

Móricz az *Életem regényében* sokkal diadalmasabbnak láttatja családja kiemelkedését a paraszti sorból. Amikor az anyjának az ebben a folyamatosan játszott szerepéről ír, a népmesei próbatételhez hasonlítja a küzdelmet, erről a próbatételről pedig tudjuk, hogy a halál-újjászületés fázisokból álló beavatási szertartás transzformációja. Itt valóban emelkedésről, sőt, felrepülésről van szó, hiszen a griffmadár jelenik meg párhuzamként:

Hogy ő, a gyenge, erőtlen és tehetetlen kis paplány, le tudta győzni a parasztistent és a gyermekeit ki tudta emelni a kapa-kasza rabságából, s föl, fölvitte, mint a mesék griffmadara valamennyit, a toll és tinta üdvözítő, vagyis kényelmes kultúrájába.²¹

Az *Életem regénye* a „parasztisten” legyőzésének vágyát abból vezeti le, hogy az apa nem kapott szabályos, paraszti nevelést, és az anya sem növekedett bele a faluban generációról generációra öröklődő, asszonyi tudásba. Ezt a szabálytalanságot pedig már saját magához, önmaga írói mentalitásához is hozzákapcsolja Móricz, szerepmintaként:

Ő csak attól félt, hogy nem fog tudni megfelelni az asszonyi munkakötelezettségeknek, hiszen se sütni, se főzni nem tud, s nincs is rá kedve. Nem is tanult meg soha. Ebben hasonlított az urához. Ő se tanult meg semmi konvencionálisat. Még a rántást is egyéni módon készítette, öregasszony korában is. Valahogy mindig ki kellett neki találni, hogy is kell valamit megcsinálni? Mint nekem a magam útján. Azokat a biztos mozdulatokat, munkarendet, amit például egy varrónő tud, mert megtanították rá, ő mindig kellett, hogy előlről kezdje, és véres verejtékkal szabott és varrt és fuserált el szegényke mindent. Persze mindent megcsinált, ő varrta még azt a félhosszú nadrágot is, amiben később Debrecenbe vittek diáknak, s amelyért annyiszor kinevettek, s még a sapkánkat is ő csinálta Patakon, amikről híresek lettünk a kollégiumban, oly suták voltak, és maga talált ki befőtteket, ahogy soha senki se csinálta, vagy ha igen, oly szabálytalanul senki.²²

1957 szeptemberének első hete volt, és a szüleim még mindig nem tudták, mi legyen velem. Megjelent nálunk 4-én vagy 5-én, bevitt busszal Egerbe (kivételesen nem késte le), és beiratott a Gárdonyiba, ahol – valahogy kiszimatolta –, még volt felvétel.” *Uo.*, 47–48.

21 MÓRICZ, *Életem regénye*, 761.

22 *Uo.*, 724.

A természet rendje tehát az, olvashatjuk ki az *Életem regényéből*, de Oravecz regénytrilógiájából is, hogy a paraszt gyereke maradjon paraszt – ha elhagyja a földet és munkássá válik, akkor nemcsak az őt megelőző generációktól, de a természettől magától is eltávolodik. A *Kaliforniai fűrj*-ben a gyári munkássá átalakuló Árvai Istvánnak az elemi, érzéki tapasztalatokban is meg kell ezt élnie:

Az illatos mezőket, az állatok társaságát, a természetközeli létet gyá-
rak, bányák mesterséges, egészségtelen világával kell felcserélnie.²³

De nemcsak a gyár, a hivatal, a dolgozószooba nem „természetes”, már az iskola maga sem az. Nem pusztán amiatt, mert a gyermeket elszakítja a szülőktől, és nem egyszerűen arra az időre távolítja el tőlük, amit az iskola falai közt töltenek, hanem egyúttal a folytonosság megszakítására, a parasztsorssal való szakításra készít fel. Az *Életem regényé*-ben ráadásul az iskola olyan helyként jelenik meg, amely megbetegít, megfertőz:

Ezzel az ősi renddel szemben állott az uraknak az a parancsa, hogy iskolába *kell járni*. »Mit kínozzák azt a szegény gyermeket!«, sopánkodtak az anyák. S az iskola mindenféle himlőnek, náthának, torokfájásnak valóságos melegágya. Még az édesanyám is elengedte volna ezeket a gyermekbetegségeket, amelyek ha beköltöztek a családba, lefektettek bennünket, úgyszólván minden télen heteken át kórház volt a lakás. Az iskola ugyanis semmilyen higiénikus védelemmel nem volt ellátva. Ott szorongtunk a szűk padokban egymás mellett, s a taknyosok megfertőzték a tisztákat. Zsebkendője az egész iskolában csak két-három gyereknek volt, azt csak dísznek és fényűzésnek tekintették s csak vasárnap kaptak a gyerekek, hogy a templomban hetykélkedjenek vele.²⁴

Nem egyszerűen arról van szó, hogy az iskola ténylegesen a fertőzések melegágya volt akkoriban (miként most is az, ahogy a pandémia idején is az első intézkedések egyike volt az iskolák bezárása), nem pusztán az az élettani jelenség a lényeges itt, hogy a zárt térben valóban könnyen terjedtek a betegségek. (Emlékezzünk vissza: a pócsmegyeri háztartási

23 ORAVECZ, *Kaliforniai fűrj*, 51.

24 Az „ősi rend” ebben az esetben azt jelenti, hogy a parasztyerekeknek egészen kicsi korukban dolgozniuk kellett. MÓRICZ, *Életem regénye*, 970.

iskolában is azt beszéltek meg a lányokkal, szellőztessenek a tüdőgümőkór legyőzése érdekében.) A fertőzés az *Életem regényében* metaforizálódik is, a paraszti sorból kiszakadás vágya *kultúr fertőzésként* jelentkezik, és egyre többeknél jelenik meg a falu elhagyásának szándéka, mintegy ragályszerűen:

Valamikor mindenki a faluból szakadt ki. De ez a kiszakadás vegyi átalakulással volt mindig egyenlő. Aki egyszer kiszakadt a faluból, soha többet oda visszahullani nem tud. Mintha valami színeződést kapna az egyén a kultúrában, messzire meglátszik, aki kultúr fertőzést kapott. Ha egy parasztleányt találók, akinek a szeme tisztább, a gondolkodása logikusabb, intelligenciája megértőbb, ott legalább néhány gimnáziumot lehet kinyomozni.²⁵

És hogy az iskoláztatás vágya valóban *ragályos*, azt jól mutatja, hogy Móricz apjának döntése, a legnagyobb fia elküldése a református kollégiumba, a falu bíróját is *megfertőzi*:

Érdekes példa arra, hogy a szellemi hatás hogyan ragályozódik, az, hogy a község bírója, a legtipikusabb falusi bíró, akit valaha is láttam, magas, vörös, egyenes derekú, botos bíró, egész arisztokrata, arra a hírre, hogy az apám kollégiumba küld, ő is beadta a velem egy osztályba járó fiát – mert sánta volt egy kicsit, tehát gazdasági munkára nem alkalmas. Sőt azt hiszem a későbbi fiait is mind kitáncoltatta. Egy fiából képviselő, majd főispán lett. De az első gyereke otthon maradt gazdának. Rajta kívül azonban több parasztgazdáról nem tudok, aki ebben a faluban iskoláztatott volna fiút.²⁶

Persze ha egymás mellé tesszük azt, hogy a parasztok számára a zárt tér megbetegítő, illetve azt, hogy magát a paraszti létet úgy írja le Móricz, mint *rablétet*, már látható, hogy a bezártság, a kiszabadulás, a betegség képzetei sokkal összetettebben kapcsolódnak össze az *Életem regényében*, mint az iskoláztatás lehetőségeit tárgyaló újságcikkekben. Nem véletlen, hogy Móricz csak abban a bizonyos 1936-os újságcikkben lelkendezett a parasztnak háztartási és mezőgazdasági ismereteket átadó iskolák iránt, és regényben nem tette meg ugyanezt. Csak abban

25 *Uo.*, 845.

26 *Uo.*, 971.

a Pesti Napló-beli írásban volt annyira boldogító számára a szándék, hogy az iskola a parasztléten belül kívánja tartani a tanulókat, az *Életem regényében*, amely ugyanennek az időszaknak a terméke, a tanulás és a paraszti lét viszonya erősen ambivalens. A „paraszttörvények” megtanulása bent tart abban a paraszti világban, olvassuk itt, ami volta-képpen elviselhetetlen:

A falusi élet tagjai komoly, kemény és végzetes nevelésen mennek keresztül. Azok a házak ott sorban, párhuzamosan nyújtózva az úttest felé, szigorú erkölcsöket nevelnek. Ott a fiúgyereknek meg kell tanulni mindent, amit az apja a gazdaságban tud. A mezei és házi munkát. A szántás-vetés-aratást és a színben a faragást s a magvak kezelését s az üzemterv-csinálást és a szigorú takarékoskosságot. Az anyjától pedig meg kell tanulnia a falu lelkiségének minden titkát. A babonák itt a szellemi törvények, ezeket a férfiember mintha lenézné, de alapjában véve úgy fogadja el, mint anyját. Aztán meg kell tanulnia a társadalmi élet összes formaságát, a köszönésmódokat, a rangokat és különbségeket az emberek között, szóval be kell idegeznie azt a hogyan és mikéntet, amivel a falu tagjai együtt, egy közösséget alkotva élnek a közéletet. Meg kell tanulni a paraszttörvényt, hogy el bírja viselni holtig ezt a rabéletet.²⁷

Az *Életem regénye* cselekményidejébe visszatérő *A rög gyermekei* trilógia már egyszerre mutatja fel a paraszti lét elhagyását szükségszerűként és pusztítóként. És ami a parasztság 20. századi sorsa felől nézve hanyatlástörténet és betegség, egyben a természet rendjének megszakítása, az az irodalom felől nézve olyan „kultúrfertőzés”, amelynek Móricz Zsigmond és Oravecz Imre „parasztregényeit” köszönhetjük.

27 Uo., 718.

Bálint Bernadett

„KÖNYVEKBE PRÉSELT TAVASZI MEZŐ”

*A természet rögzíthetőségének kísérletei
Markó Béla Érintések című kötetében*

A füveskönyvek hagyományosan egy meghatározott terület növényvilágának csoportját olyan rajzokon rögzítik, amelyek a növény rendszertani besorolását, különböző jellegzetességeit képesek megmutatni. Esztétikai értékük a művészet felől éppen annyira értelmezhető, mint egy alaprajz vagy műszaki ábra esetén. A cél a pontos méretarányok megadása mellett a vizsgált tárgy (a füveskönyvek esetén növény) tükrözése, leképezése, tulajdonságainak felmutatása. Az ektypa a rajzolt növényhez képest annyiban áll közelebb a tökéletes másolathoz, hogy a préselve szárított növény tintával bevont lenyomataként minden apró redőt képes megmutatni.¹ A metszetről részletesebb, a rajznál valóságosabb, azonban az anyag keménységének hiánya okán nem képes a sokszorosításra olyan mértékben, mint egy nyomdai klisé (cliché). Ha a természet megragadhatósága, konzerválása felől vizsgáljuk az előbbi módszereket, egyik sem lehet olyan plasztikus és egyedi, mint a herbárium. A szárított növények gyűjteménye egyszerre jeleníti meg az élő és a holtat, ugyanis amint azt 1902-ben Alföldi Flatt Károly hivatkozza herbáriumokról szóló tanulmányában, a növénypréselés technológiájával több száz évig is meg tudja őrizni alakját és színét a növény.² A herbárium tehát képes az élő az időtlenség burkában felmutatni, de mégis különbözik egy tárgyi lelettől, ugyanis az emberi kéz érintése által nyomban porrá válhat.

Markó Béla *Érintések*³ című kötetében a halál, az emberi test pusztulása számos esetben fordul át olyan létehetőségek előrevetítésébe, amelyben az én képes az emberi testen túli transzcendentális jelenlétre, feloldódik, de jelen van kagylóban, homokban, szélben. Ebben az értelemben a nyelv közegében létrejövő és a tekintet révén folyamatosan

1 ALFÖLDI FLATT Károly, *A herbáriumok történetéhez. Zur Geschichte der Herbare*, Magyar Botanikai Lapok 1. 1902/6., 179–180.

2 „Aldrovandi herbariuma maig is jó állapotban 17 folio kötetből áll s 4378 lapon 5065 növényt tartalmaz. [...] A herbarium keletkezési idejét Saint-Lager – meggyőző érvelései alapján – 1554-re teszi.” *Uo.*, 183.

3 Markó Béla, *Érintések*, Széphalom Könyvműhely, Budapest, 1994.

újraéleszthető én a lapokba préselve lakozik, mintegy lenyomatként tanúskodik önmaga egykori jelenvalóságáról: „s mit eddig tettem, csupán az vagyok: // felkészülés arra, mi el se jő, / fűmag, miből már fű sohase nő / könyvekbe préselt tavaszi mező”,⁴ vagy „mert napról napra szótáramban élek, / és testemen csak átszökell a lélek, / hogy könyvből könyvbe, versből versbe jusson, // hogy tollamon át kódexembe fusson / és ott megüljön türelmesen várva / egy újabb kódexmásoló barátira...”⁵ Az utóbbi idézetben a lenyomatjelleg mellett az a hagyománytörténetileg is kiterjedt múltra visszatekintő költői felfogás mutatkozik meg, miszerint a kéz (mint a verset megalkotó testrész) csupán médiuma a költészetnek.⁶ Mindkét részlet az én beszédidején kívül álló jövőbe vetíti saját lehetőségeit, de míg az elsőnél pesszimizisztikusan vetődik fel a várakozás, a másodiknál a kódexmásoló személyesíti meg egyszerre a beszéd (tehát az alakuló szöveg) és az olvasás (a szöveg megszólaltatása) folytathatóságát. A kimerevített várakozás áll mindkét vers középpontjában, ami élet és halál között tartja az ént, ugyanis a „könyvekbe préselt tavaszi mező” által a szöveg egy olyan mozzanatot feszít ki, amelyben a mező nem teljesítheti be a természet rendjében kijelölt szerepét, nem vehet részt önnön ciklikusságában, ahogyan a kódexmásoló sem képes ilyen értelemben folytatni a művet, csupán sokszorosítani tudja azt. Azonban nemcsak a jövő kimenetele bizonytalan, hanem a jelenben is megkérdőjelezhető az én individualitása, amennyiben rajta kívül álló körülmények határozzák meg cselekvőképességét: „felkészülés arra, mi el se jő”, kiszolgáltatott a testén átvonuló léleknek (ezáltal a megszólalásának lehetősége sem adott, hiszen csak akkor rendelkezik nyelvvel, válik élővé, amikor testén „átszökell a lélek”). A kiszolgáltatottság és brutalitás figyelemre méltó példája a „könyvekbe préselt tavaszi mező”, ugyanis a herbáriumkészítés, préselés kultúrtechnikáját idézi fel, amely önmagában is egy erőszakos aktus.⁷ Egyszerre foglaltatik benne az emberi kéz által leszakított, préselt növény pusztítása,

4 *Könyvekbe préselt, Uo.*, 7.

5 *Marosvásárhelyi sorok, Uo.*, 12.

6 „[...] mert hiszen én azt állítom, hogy a költő *nem* azért költő, hogy »személyiségét« kifejezze, hanem hogy a költő sajátos médium (és csakis médium, nem pedig személyiség), amely médiumban benyomások és élmények sajátos és váratlan módon kombinálódnak.” Thomas Stearns ELIOT, *Hagyomány és egyéniség*, ford. SZENTKUTHY Miklós = *Hagyomány és egyéniség. Az angol esszé klasszikusai*, Európa, Budapest, 1967, 564. [Kiemelés az eredetiben].

7 „Girault herbariumában a növények a papirosra fel vannak *varrva* míg a többiek növényei *felragasztó*d s csupán Bauhin G. növényei fekösznek *szabadon* a papíron.” ALFÖLDI FLATT, *I. m.*, 178–179. [Kiemelés az eredetiben].

a természet ritkán látható megőrzési folyamatának utánzása (növény-fosszília), és a tudományos szemlélődés céljából kiállítási tárgygyá alakított természet konzerválása.

A természet dinamizmusában részt vevő, azt változó mértékben befolyásolni képes emberi tevékenység számos vers költészethez való viszonyulásában is értelmezhető. A „műalkotás történésének megengedése”⁸ révén az én mint alkotó, totális autonómia helyett alárendeltségi pozícióba kerül, az ágens a természetesen szerveződő vers vagy szöveghálózat, melyből csupán patiensként részesülhet „[...] így kéne írni s élni is a jót, / mert nem belőlem szökken át a versbe, / de én bolyongok mindhalálig benne...”⁹ vagy „Állandó izgalommal várom, / hogy kezem elmerüljön a hullámozó sorokban, / hogy föl-fölbukjék fuldokolva, / majd elsüllyedjen örökre, / s hogy testemet magába zárja egy mondat, és elsodorja messzire, / meztelenre vetkőzve készülök, / hogy körbefogjanak a szavak, [...]”¹⁰ Míg a természeti létezők attribútumaival azonosított grammatikai egységek számos tettel, kiszámíthatatlan cselekvéssel képesek operálni (elsüllyeszteni, mélybe húzni, magába zárni, körbefogni), az én önnön testébe zárva mindig is kiszolgáltatott és kitett marad saját emberi mivoltának. A várákozás, a készülés, illetve bolyongás a kiszámíthatatlan, de egyszerre vágyott jövő kétarcúságát mutatja. A szöveg létrejötte azáltal válik egyáltalán lehetségessé, hogy a „szerzői intenció” magára a versírás szándékára vonatkozatható, azonban az intencion túl, a várákozás beteljesültétől a cselekvőképesség (az alkotói kéz) megbénul: „hogy föl-fölbukjék fuldokolva, / majd elsüllyedjen örökre”. Ez arra enged következtetni, hogy az én akkor képes a versegész részévé válni, ha hagyja magát, sőt, önként vállalja saját pusztulását, ezzel egyidejűleg feloldódását a szöve(g)t/ben.

Az én eltűnése mégsem mehet végbe teljeskörűen: „s hogy mint ollót az összevarrt sebben, / egy versben otffelejtse, / de minden zárt, kerek, egész, / és gyűlölködve nézem versemet, / mint életre keltett beteget a kés.” A versbeszéd magára záródó aktusában mintegy rabként megmarad az én, tehát nem képes – már a lejegyzettség okán sem – eltűnni

8 „A műegésznek a középpontokhoz való új viszonyából ugyanis sem normakövetés, sem szintézisképző akarat nem indul ki, hanem éppenséggel az a szuverén kompozitorikus mozzanat értékelődik fel, amely *keletkező képződményként* engedi megtörténni a műalkotást.” [Kiemelés az eredetiben]. KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A biosz „dinamikájának” fel-függesztése. Rilke – Benn – Szabó Lőrinc = „fényem nő: magam termelem”. Biopoétika a 20–21. századi magyar lírában*, szerk. BALAJTHY Ágnes – MEZEI Gábor, Prae, Budapest, 2022, 21.

9 *Szigligeti áhitat* = MARKÓ, I. m., 61.

10 *Arc poetica, Uo.*, 46.

megszólalóként. A vers végi műteti allegória valamiképp ellentétét képezi az előzetesen idézett organikusan létrejövő műalkotásképnek (természeti képek), ugyanis a megszólaló nem más, mint maga a műteti eszköz, amely közvetít ágens és patiens között. A belülről szemlélt műteti seb, mint a versbe zárt én, olyan kölcsönös függési viszonyt feltételez, amelyben ok és okozat, szándék és cél folyamatosan felcserélhető oszcillatorikus mozgásban van: tehát nem volna seb, ha nem volna kés, nem lenne a versben való bennelét, ha nem lenne szándék az alámerülésre, ha az anyag képes lenne feloldódni a testben, (vö. az én a versben), akkor képtelen lenne visszatekinteni és hangot kölcsönözni önmagának. Az én bevarrottsága, bezártsága a versbe az *Újabb ars poetica*-ban is megjelenik, és együtt jár az emberi test más darabjainak pusztulásával: „ott a kéz, a láb, külön izzanak föl, / és külön hunynak ki az éjszakában, / mint mikor sírón elereszti egymást / csillagok ezre, // ám ki tudja, hol van a lélek, él-e / még, sikolt-e már letiporva, vagy ki- / száll a rácsok közt, s ide rejtem, íme, / ebbe a versbe”.¹¹ A továbbélés lehetőségét a szöveg tere teremtheti meg, ám a „hol van a lélek, éle-e még”, illetve a „hol van a lélek éle” kérdések sortörés okozta kettős olvashatósága nemcsak a lélek tovább élését kérdőjelezi meg, hanem annak határait, a fizikai testhez, illetve a megszólalóhoz/megszólaláshoz való kötöttségét, hanem megidéződik annak cselekvőképessége is (él) az olló és a kés viszonylatában az *Arc poetica* felől.

Innen nézvést a herbárium készítésének az a módszere, miszerint a növényt belevarrják vagy -ragasztják a könyv lapjai közé, azt az értelmzési lehetőséget veti fel, amelyben a megőrzés aktusa nem teljesen mentes az erőszaktól és a felelősségtől. A felelősség kérdésköre, akár az ember, akár a természet felől, inherens attribútuma az 1994-es kötetnek, amelyben ember és természet (továbbá Isten) különböző mértékben jelenik meg számonkérőként és számonkérhetőként: „Milyen becstelenek vagyunk: / egy könnyecseppbe belefullad egy hangya, / s egy hangosabb emberi szótól / talán megsüketül, / egy zseblámpával meg lehet vakítani / egy tücsköt, / s egy gombnyomással elpusztítható / egy város”,¹² vagy „az erkélyemen alvó cinkenépet / hideg, sötét borzongás járja át, / figyelnek engem, s jobb időt remélnék? / míg felsőhajtok, mint szélben a fák, // reám gondolnak kint az éjszakában, / próbálják kedvem kiszámítani, / mint én az Istenét, halálra váltan, / hogy

11 *Újabb ars poetica, Uo.*, 11.

12 *Csak a méhek, Uo.*, 41.

mikor csapnak le villámai”.¹³ A *Csak a méhek* olyan perspektívát mutat fel, amelyben az emberi cselekedetek hatásai közel sem olyan téteken mérhetőek, mint a globális légszennyezés, az illegális szemétkerítés vagy a növénypermetezés negatívumai, hanem úgy tűnik, mintha a természettel szembeni „becstelenség” az ember eredendő tulajdonsága volna. Egy tücsök megvakítása áldozatnak tűnik a „sötétben vak” ember látásáért, ami – mondhatnánk – nem kérhető számon rajta, mégis ugyanaz a cselekedetsor, egy gomb megnyomása egyik esetben „csak” egy rovar vakságával jár, másik esetben pedig akár több ezer ember halálával. Ez az etikai kérdéssík felveti az emberi felelősség mellett a másik nézőpontjába való behelyezkedés lehetetlenségét, amennyiben a lírai én képtelen áthelyezni magát a madarak vagy éppen az Isten perspektívájába. Cselekvőképessége a vele egy szinten lévő vagy tőle függő létezőkig terjed, de a magasabb rendűhöz vagy más lények tekintetéhez nincs valódi hozzáférése. A kötet fontos dilemmájaként fogalmazható meg az utóbbi, ugyanis a természet ciklikussága, Isten megtapasztalhatatlansága és az idő irreverzibilitása folyamatosan oda vezet vissza a megszólalót, hogy tulajdonképpen képtelen hatást gyakorolni a világegészre. Ezért tűnik hangsúlyosnak az olyan performatív jellegű szentenciák ismétlődése a kötetben, mint „most kellene hirtelen megállni”;¹⁴ „így kéne írni s élni is a jót”;¹⁵ „így kellene vágyakoznunk”;¹⁶ „így kellene talán a verset írni”;¹⁷ „bármelyik pillanatban készen kell lenned”;¹⁸ „el kellene tűnni már egy reggeli tisztáson”.¹⁹ A megszólaló szubjektum repetitív intései beteljesületlenek maradnak, nem követi őket cselekvés, sokkal inkább összegző, tanácsadó jellegűek. De nem csupán a hatásgyakorlás hiányának tragikumuma fogalmazódik meg ebben, hanem az egyéni cselekvőképesség is megbénul, a folyamatos önintések visszafordulnak az olyan miniatűr mozzanatok jelentésségébe – mint az öncélúnak is nevezhető egyéni tapasztalatok ismétlése –, amelyeken keresztül a szubjektív szempontokon alapuló „helyes cselekedet” megközelíthető. Az én folyamatos frusztrációban tud kapcsolatot teremteni a természettel, a világgal, Istennel abban a felismerésben, hogy nem elégséges, sőt korlátozott az emberi test és életidő. Az *Érintések* kötet cím

13 *Istentelen éjszaka, Uo.*, 20.

14 *Enteriőr: a svéd baza, Uo.*, 65.

15 *Szigligeti ábitat, Uo.*, 61.

16 *Aggteleki példázat a szerelemről, Uo.*, 60.

17 *Aggteleki dalmokverseny, Uo.*, 57.

18 *Készenlét, Uo.*, 48.

19 *Kivágott címer, Uo.*, 29.

annyiban reflektál erre a felismerésre, hogy az ember kitettségei okán éppen csak felsejlik a taktilis tapasztalatszerzés útján a megértés lehetősége.

Az emberi lét lehetőségein túli szférához való közelítést viszi színre a címadó vers: „Egy követ, egy mellbimbót, egy bükk törzsét, / egy pillangó szárnyát végigsimítva, / keresve talán azt a rést, ahol eltűnhetek, / keresve azt az érzékeny pontot, amelytől / lüktetni kezdenek a tárgyak, és kitérülnek, / hogy befogadjanak, azt a miniatűr rejtekejtőt, / amelyen át beléphetek egy papírlapba / vagy egy lepkébe, ahogy egy sűrű / erdőben irtózva egymáshoz érnek a fák, / ahogy egy tapintástól elernyed a gyufásdoboz, / ahogy a világ erogén zónái vibrálnak / az égbolton, látom, ahogy megoldod ruhádat, és felém sodorja könnyű testedet a szél”.²⁰ Az erotikus olvashatóságtól nem függetleníthető beszédmód főként természeti létezőkön keresztül próbálja megközelíteni saját megsemmisülését/feloldódását lehetőségét. A metaforikus kapcsolatban álló pillangó-ajtó-papírlap (könyv) egyaránt a világ megnyílását inszcenírozzák, amely az emberi kéz által mehetne végbe, azonban az elbizonytalanító „talán” módosítószó éppen ennek lehetetlenségét mutatja fel. Amiképp a tárgyak egymáshoz képest folyamatos mozgásban vannak, vibrálnak, úgy kíván ennek részese lenni az én is az érintés által. Ez a várakozás és a taktilitásban való beteljesülés a szexuális vágy kibontakozása mellé a közös halált állítja párhuzamként. A versben a természettel való eggyé válás és feloldódás transzcendentális felfoghatósága („porral, fűvel, vízcseppekkel elkeveredünk”) nem függetleníthető a szexuális aktus materiális valóságától: „szétszórva részeink, kiröppenek én is, mint egy / méhesből a méhek, és millió helyen / ott leszek, megnyitom magam s széjjelosztom, / és nem félek már, hogy megérintenek”. A vers tehát felmutatja az érintés által azt a vágyott feloldódást és a természetben való széttosztódást, ami nem mehet végbe az én halála nélkül. Az, hogy ez a mozzanat a vers végi halálhoz való hasonlítást előlegezi meg, megidézi a *la petite morte* elgondolását, miszerint az orgazmus mint „kis halál” írható le: „most már úgy vagyok, hogy talán nem vagyok, / nyíl meg, szerelmem: ilyen lesz halálunk...” Tehát utólagosan vetíti vissza a szexuális együttlét tapasztalatát a halálhoz való hasonlíthatóságra, hogy ezáltal tegye hozzáférhetővé a természettel való eggyé válást, a benne való feloldódást. Fontos megjegyezni, hogy az én individualitása kiszorítja a másik cselekvőképességét, tehát

20 *Érintések, Uo.*, 62.

hiába részese a te a vershelyzetnek és az aktusnak, maga a természet mint harmadik aktor lép annak helyébe és képes cselekedni. Azonban a lírai én uralkodó cselekvőképessége mindezek fölött áll, ő képes az érintés gesztusával élni, kezdeményezni a kapcsolatteremtést a másik kettővel.

Az én halála számos, az *Érintések* kötetben szereplő versben mutatja a fenti mintázatot, miszerint az együtt jár, sőt csak annak révén érhető el az ember természetivé válása. A *Még tartozunk*²¹ nagyon hasonló transzformációs lehetőséget vázol fel: „s mint könnyű lomb, testünk egymáshoz hajlik, // és tagjaink közt átsüt majd a fény, / te nem leszel: te! s én nem leszek: én! / ha vízzel, nappal, kagylóval, madárral // vegyülnek részeink, de addig is: hideg van itt, s hajónk északra visz, / mert tartozunk még egy komor halállal...” Az, hogy a te és az én kijelölésre kerül az írásjelek által, mintegy felszólításként is hat, pontosabban a rögzített és a névmások által azonosítható személyek jövőbeli megszűnését emeli ki. Tulajdonképpen az én és a te folyamatosan mozgásban lévő, rögzíthetetlen pozíciójának problematikáját szüntetné meg a vágyott halál, amelyben a mi mint a természetben már mindig is létezni vágyó egyveleg lesznek jelen.

Két alapvető irány rajzolódik ki a kötetben az ember természetén kívüli pozíciójára vonatkozóan. Az idő irreverzibilitása, illetve a természet folytonos ciklikussága olyan perspektívából kerül megvilágításra, amelyben az ember egyszerre ismeri fel saját halandóságát, de képtelen elhelyezni magát a világegészen. A természet megérthetőségének akadályaként mutatja fel az ember antropológiai esetlenségét és részben nyelv általi kivetettségét: „könnyen ébredek, / mégis késő új életet kezdeni, / nem tudnék most már megtanulni / se rigófütyöt, se tücsök-ciripelést, / nem tudom követni / az ide-oda röpködő lepkék észjárását, / nem hallom a föld mélyébe lemerülő / hangyák zsvajját: / hazaérkeztünk! / itthon vagyunk! / a fűben surranó gyík egy ritmusra / mozog a tájjal, / eltávolodik tőle, hozzátapad, / érzik egymást, akár az igazi táncosok, / míg én szüntelenül nekiütődöm / szűnyognak, légynek, darázsnak, virágnak, / visszacsapó ágnak”.²² A felsorolás perspektívaltága is mutatja az állatok, rovarok kommunikációjának folyamatosan emberi diszkurzív modellekhez való hasonlításán keresztül a megértés lehetetlen és kényszeres jellegét. Az „ide-oda röpködés” nyelvi regisz-

21 *Még tartozunk*, Uo., 14.

22 *Szigligeti hajnal*, Uo., 28.

terének könnyedsége azt támasztja alá, hogy az én akadályba ütközik minden természeti létező cselekedeteinek leírásakor, mert emberi (nyelvi) mivoltából adódóan azt sem tudja leírni pontosan, hogy mit nem érthet meg. Nem állítható, hogy az én ne ismerné fel ezt a kiszolgáltatottságot, ugyanis az utolsó sorokban önmaga fölé helyezi a természeti létezőket, tehát ő maga az, aki rossz helyen van és esetlenül mozog a világban. Ez Markó kötetének egyik fontos momentumja, hogy megfordítja a hagyományos viszonyt ember és állat/növény között, és az emberit ilyen módon a növényekhez, állatokhoz képest valamitől való elzártként értelmezi.

Talán a kötetben szereplő számos állat és növény között a méhekkel és a mézzel kapcsolatos képzettársítások jelennek meg legnagyobb számban. A méh mint a természet termékenységének kulcsfontosságú aktora egyaránt idéződik meg atmoszférateremtő képek alapjaként, belső, emberi folyamatok, és külső, természeti jelenségek leírása során. A méz a múltó idő jelölőjeként az öregedéshez és az elmúláshoz kapcsolódik: „gyűl a méz kaptárainkban, / és egyre csupaszabb a mező”,²³ „hogy elsüllyedve, mint egy édes kaptár, / csak bent élünk már, s kívül hallgatunk”,²⁴ „mennyi édes álom körülöttem, / milyen keserű vagyok / a mézzel bekent sötétben”.²⁵ A szöveg a méhekhez való viszonyulás sokféle lehetősége közül (kizsákmányolás problematizálása, termékenység, méhek csoportosulása, kommunikációja) az általuk termelt, az emberek számára is értékes méz és a rájuk veszélyes méreg oppozícióját játssza ki olyan belső folyamatok leírására, amelyek e kettősség egybetartó ellentétét mutatják: „olyan vagyok, akár a mézbe mártott kés / egy fehér asztalon, / lángol fölöttem a délelőtti nap, / lángolnak megédesített késeid, / mézzel bekent fullánkjaid”,²⁶ „Halálom után sok-sok évvel / hihetetlenül öreg leszel, szerelmem / akár egy téli kaptár, / amelyben alszik már a méz, / és alszik a gyilkos fullánk is”.²⁷ A téli kaptár, a mézbe mártott kés és az ártalmatlan fullánk olyan befejezett folyamatok allegóriájának tűnnek, amelyek az emberi élet múlásához kapcsolhatók, mint az öregedés és a termékenység hiánya. Az elmúlásra és a saját halálra tett reflexió a természet ciklikus újjáéledésével szemben éppen itt, a méhek rövid élettartamának párhuzamával állítható

23 *Hagyd, hogy kimondjam édességemet, Uo., 31.*

24 *Szonett a méhkaptárak mellől, Uo., 33.*

25 *Belélem sem nő semmi más, Uo., 36.*

26 *Balkáni fobász, Uo., 24.*

27 *Leitmotív, Uo., 55.*

az ember életideje mellé. Ahogyan a méhek munkájának „produktumaként” pusztulásuk után is fennmarad a méz mint sűrű anyag és az idő jelölője, úgy képes az ember is hagyatéku a belsőt külsővé tenni.

A *Pillangó képében*²⁸ belső-külső oszcillációjának, a mikro- és makrooperspektíva folyamatos váltakoztatásának, Isten, ember és természet egymásba forduló transzformációjának verse. Az már a korábbi példák során is látható volt, hogy a Markó-szövegek reflektálnak a különböző létformák és szférák közötti átjárhatóságra, jelenlét és hiány vers általi megteremthetőségére. A *Pillangó képében* egyszerre három térbeli síkon, háromféle létformából, mint a versben megjelenő cselekvőből, és kettő/három létállapotból (mint élet, álom/halálon túli élet) és a halálból építkeznek.

Halálát zöld lombjával eltakarja a fa,
 rejtegeti önmagát,
 levélbe, kéregbe, nedves rostokba burkolózik,
 akárcsak én a versbe,
 gyűlöködő sziszegésbe,
 nyugodt beszélgetésbe,
 befúj a szél egy-egy résen,
 pillangó képében berepül az Isten,
 madár szökdécsel ágról ágra,
 s este, amikor nincsen már mit mondani,
 nyitott ablakká változik a test,
 éjjeli bogarak rajzanak a lámpa körül,
 bent van minden, ami kint volt,
 színes képek váltják egymást bennünk,
 mi vagyunk a sötétség, szerelmem,
 alszunk a világ körül,
 s meghalunk,
 hogy végre felvirradjon...

Bukarest, 1990. szeptember 3.

A halálra készülés és a véghez viszonyuló lét²⁹ a fa antropomorfikus ábrázolása során az elfedés kapcsán jelenik meg. Ugyan a levél és a kéreg

²⁸ *Pillangó képében*, *Uo.*, 35.

²⁹ Martin HEIDEGGER, *Lét és idő*, ford. VAJDA Mihály et al., Gondolat, Budapest, 1989, 428.

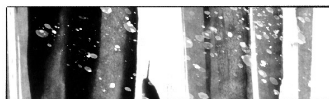
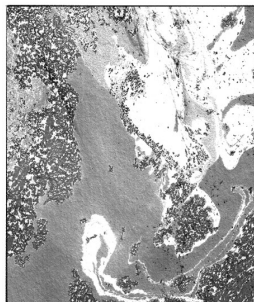
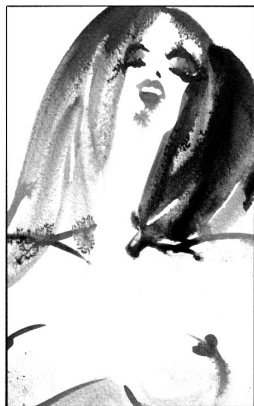
éppen a fa életét hivatottak biztosítani, és egyszerre jelként is funkcionálva annak igenis élőségét mutatni, ez a versben mégis álarcként, álca-ként detektálódik. Paradoxonként hat, hogy a halálát, halottságát aktív cselekvőként takarja el és mintegy burokként vonja be magát étellel a fa, miközben ha valóban ételtelen volna, nem tudná külsővé, láthatóvá tenni életét. Tehát a lomb az, ami az életet mutatja és biztosítja, amiként az én számára a vers az a külső közeg, ami egyszerre táplálkozik a belsőből, egymást feltételezik. A sziszegés és a nyugodt beszélgetés egyaránt érthető a vers melletti felsorolásként (mint verset írok, továbbá beszélgetek és gyűlölködök, hogy elfedjem halottságom), de annak bővítményeként is, miszerint a költői szöveg képes mindkét másik cselekedet tere lenni. A sziszegés mint állati hangot utánzó szó a következő sorokban a réshangok sűrűsödését előlegezi meg, de nemcsak állati hangokként, hanem természeti zajokként is értelmezhető a hetedik sort tekintve („befúj a szél egy-egy rése), ahol a vers terébe beáramló külső szél hangjai ezek. A szöveg felépítménye mellett konstans szféraként jelen van a fa repedéses kérge, így a kettős érthetőség egyaránt vonatkozik az élő organizmusra mint fára („madár szökdécsel” ágain) és a vers terébe („pillangó képében”: azonosítás révén jelenik meg Isten; a vessorokon, mint ágakon ugrálnak a madarak). A nyitott ablak, a lámpa fénye a civilizált ember otthonára irányítja a fókuszot, amellyel egy harmadik tér értelmezési lehetősége nyílik meg, így visszafelé is ráolvasható a résen beszűrődő zaj és a szobába beszálló pillangó képe. A test mint nyitott ablak nem csupán átlátszó, hanem át is járható, védetlen, a „nincsen már mit mondani” után leveti a beszéd lehetőségének biztonságát, és álmában önkéntelenül (nem) cselekszik. A benttel és kinttel való folyamatos játék vonatkoztatható az álom eseményfeldolgozó funkciójára, a kint élő bogarak házba való berepülésére és már-már rituális körözésére a lámpafény körül. A fény mozgása az álomképek filmszerűsége mellett a vers felsorolásszerű, dinamikus modelljét képezi le, de a látvány és a fényviszonyok a lámpa körül repkedő bogarak által is folyamatosan változnak. Ehhez a szerteszóródó fényhez és annak többirányú jelentésségéhez képest a sötétség a kijelölés által sokkal pontosabban azonosítható a versben lévő két szerelmissel („mi vagyunk a sötétség, szerelmem”), de az előző sor („színes képek váltják egymást bennünk”) értelmében a sötétség az, ami teret képes adni a fénynek. Ezt igazolja vissza némiképp az „alszunk a világ körül” totalizáló perspektívája, amennyiben a világot körbefogó sötét anyagot értjük sötétségként. Innen nézvést önmagába fordul vissza a vers végi

virradat, ami a sötétség (a „mi”) halálával juthat érvényre. Ugyan a fényért hozott áldozatnak tűnhet az én halála, azonban virradat utáni állapot vagy bármilyen világbéli változás megjelölése hiátusként tételződik a versegészre vonatkozóan, hacsak ez az önmegsemmisítő gesztus nem általánosan az emberiségre érthető.

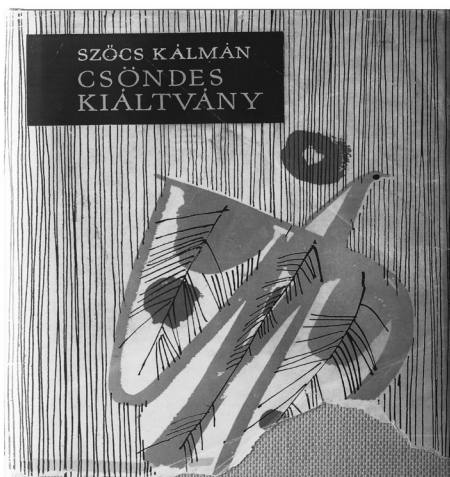
A külső és a belső, a fény és az árnyék, a halál és az élet folyamatos tükröztetése Markó Béla 1994-es kötetének meghatározó gesztusa. Amiként a versek sokszor lenyomatként és nyomként a rögzítés nyelv általi elsődleges funkciójában működnek, úgy a természet számos megragadhatatlan időpillanatának kimerevítése fontos a kötetegész szempontjából. A múltó és teremto idő problematikája gyakran szervezi a versszubjektum megszólalásait, és éppen a herbáriumszerű megörzés az, ami képes rögzíteni azt. Talán nem véletlen, hogy a kötetben szereplő összes vers dátum- és helyszínmegjelöléssel rendelkezik, ami az életműben való tájékozódás mellett térben és időben rögzíti a vers alakulásának adatait. Az egyes szövegek azonban számos értelmezési lehetőséget nyújtanak, így – verseskötet lévén – közel sem azonosítható egy, a folyamatos változásoknak ki nem tett herbáriumhoz. A természeti mint fenomén sem rögzíthető külső erőszak nélkül, így maga a kötet, a költészet egészére vonatkoztathatóan is sokkal inkább igazolja vissza természet és poézis működésmódjának hasonlóságát, mint azok különbségét.

Dudás Győző

Kis posztmodern szélhámosság

KORTÁRS OLVASATOK

Szöcs Kálmán: *Csöndes kiáltvány*,
Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1967.

„Mint minden világ, Szöcs Kálmán verseinek világa is ellentmondásos. Többszörösen. Ez csak természetes. A világ mindig ellentmondásos volt, s alighanem lesz is; kell hát az Ariadné-fonal: ezt keresi ki-ki a maga módján. S a maga módján előbb-utóbb megleli. A maga módján, mondom, azaz: a lehető legkisebb megalkuvással. Mert végső soron erre törekszünk mindannyian, nem? [...] Rossz volna hát a kötet? Nos, nem olyan rossz, mint amilyen jó lehetne. Szöcs Kálmánt, mint említettem, bizonytalanná teszik saját világának s a nagyvilágnak ellentmondásai. Ez az, ami zavar e versek egy részében. S azért zavar, mert – itt van a kutya elásva – Szöcs Kálmán saját költői eszközeinek világában is bizonytalanul mozog. Úgy is mondhatnám, nagyképpen: még nem talált magára. Rajtakapom, többször is, hogy összetéveszti a költészetet a költői pózzal. Vagy nincs önkritikája? Nem tudom, nem ismerem annyira.”

SZILÁGYI Domokos, *A költő közérzete*, Igaz Szó 1968/6., 943.

Borcsa János

„SOK VERSES GONDOLAT”*Szócs Kálmán Csöndes kiáltvány című kötetéről*

A közelmúltban megjelent rendhagyó irodalmi lexikon hatvan év fontosnak ítélt irodalmi műveit mutatja be.¹ Az 1967-ben kiadott verseskötetek közül Méliusz József *Aréna*, Nemes Nagy Ágnes *Napforduló*, Orbán Ottó *Búcsú Betlehemtől*, Sinka István *Mesterek uccája*, Szilágyi Domokos *A láz enciklopédiája* című kötetéről készült szócikk. A magyar költészetet illetően fordulatot hozó esztendő 1967, ha csak Méliusz, Nemes Nagy, Orbán Ottó és Szilágyi Domokos kötetét vesszük figyelembe. Az avantgárd nagy történelmi fordulatok „lenyomataival” és az egyén által átélt megrázó tapasztalatokkal telítődve, újult erővel eleve-nedik meg ekkorra, az objektív líra új létfelfogást és költői magatartást jelenít meg, és a hangsúlyosan érvényesülő gondolatiság egy összetett világtértelemezésre tesz kísérletet, már-már előreutalóan egy modernség utáni poétikára és világlátásra.

Szócs Kálmán *Csöndes kiáltvány* című kötete nem került be ugyan a lexikon által tárgyalt keresztmetszetbe, de jó néhány sajátosság alapján bizonyos mértékben kapcsolódik egyik-másik művészi törekvéshez, poétikához és sajátos költői nyelvhasználathoz. Ilyennek tekinthető a versnek a saját korára való erőteljes reflektáltsága, az egyén s ezen belül a költői személyiség önazonosságának folyamatos keresése, a költő és a vers szerepének gyakori modellálása, a magány és a modern korra jellemző elidegenülés érzése, a klasszikus modernség jegyében elgondolt képi látásmód és nyelvhasználat, a világ rendjének újbóli helyre-állításába vetett hit, s nem utolsósorban az a pótolhatatlan veszteség-érzés, amelyet a fiú már kisgyermekként átélhetett, amikor a népirtás idején édesanyját Auschwitzban meggyilkolták...

A második világháború utáni romániai magyar irodalmat többnyire nemzedéki besorolás szerint tárgyalta az irodalomtörténet (közép- vagy „romantikus” nemzedék, esetleg derékhad, az ellenállás nemzedéke, első, második és harmadik Forrás-nemzedék). Eddig is felmerült viszont

1 Lásd *Magyar irodalmi művek 1956–2016*, szerk. Pécsi Györgyi – Falusi Márton, Magyar Művészeti Akadémia Kiadó, Budapest, 2021.

egynémely alkotó esetében egy immanens, irodalmi szempont, s ebből kiindulva, aki például induló kötetét tekintve (1968!) a második Forrás-nemzedékhez lenne besorolható, annak egyértelműen a harmadik Forrás-nemzedék rendjében van a helye (Balla Zsófia), vagy aki első kötete megjelenésekor (1974) értékorientáció és poétika tekintetében az előtte járó második nemzedékhez állt közel, de alig néhány év alatt olyan poétikai elmozdulást hajtott végre, hogy az utána következő költői nemzedék sorába, illetve egyik-másik írói csoportosulásába illeszthető be (Markó Béla). Ebben az esetben – ha kissé bizarrnak is tűnt annak idején – úgymond bevethetőnek érzem a kettő és feles Forrás-nemzedék „munkaeszközként” való használatát.

Ilyen megfontolásból tartanám indokoltnak Szőcs Kálmán költészetének tárgyalásakor az egy és feles Forrás-nemzedék kategóriáját, hiszen ez foglalhatná magába a Szilágyi Domokos és Lászlóffy Aladár nevével fémjelzett első Forrás-nemzedékhez való kapcsolódását eszmeiség és poétikai törekvések tekintetében, viszont költőnk korosztályát, születési idejét figyelembe véve (1942) a második Forrás-nemzedékbe lenne besorolható. Csakhogy írói indulása és „nevelődése” sem mondható egyértelműen közösnek ez utóbbiakéval (Marosvásárhely, illetve Kolozsvár), első kötete is korábról datálódik, mint a Király László, Farkas Árpád, Magyarai Lajos nevével befutott nemzedéké (1965, illetve 1967–1968–1969), sőt az utóbbiak közös írói jelentkezését dokumentáló antológia (*Vitorlaének*, 1967) szerzői között sem találni Szőcs Kálmánt.

Bizonyára ezt a kettős kötődést észlelte a költő pályájának egyik neves követője, Izsák József is, aki kijelentette, hogy „Szőcs úgy hasonlított nemzedékére, hogy különbözött tőle”.²

* * *

A *Csendes kiáltvány* a költő második kötete, s mondhatni mind gondolati tartalmait, mind művészi megoldásait és eljárásait illetően számoltartandó verseskötete az 1967-es esztendőnek, amikor is a romániai magyar irodalomban mintegy tíz új verseskötet jelent meg. Ebben az évben jelentkezett Cseke Gábor, Király László, Lendvay Éva Forrás-kötettel, továbbá Fábián Sándor, Horváth Imre, Lászlóffy Aladár, Székely János, Tóth István egy-egy új verset tartalmazó kötettel. Ehhez fogható kritikai fogadtatása is: Láng Gusztáv elemezte és mélt-

2 Izsák József, *Új hajón – vagy új vizeken?*, Igaz Szó 1972/2., 246.

tatta a kötetet az Utunkban *A védtelen költő* című kritikájában.³ Szilágyi Domokos kritikái megjegyzései az Igaz Szóban igen élesek voltak, fenntartásait sem hallgatta el, de így a kötet egészéről eléggé egyoldalú képet festett.⁴ Figyelmet érdemel az is, hogy első kötetéhez⁵ Székely János írt előszót, kiemelve a költő hangjának hitelességét, hitének valódiságát, költői vallomásának őszinteségét.⁶ Csiki László még Szöcs Kálmán életében vallotta meg, hogy számára ez volt a legkedvesebb kötet, hiszen fontos kérdésekben hallatta szavát a költő, és akkor, úgy mond, nagy volt a vers tétje.⁷ Az életmű lezárultával, a költő önként vállalt halálát követően (1973) aztán Görömbei András méltatta Szöcs Kálmán költészetének nagy ívű kibontakozását.⁸ Pomogáts Béla irodalomtörténeti szintézisében azt tartotta fontosnak kiemelni, hogy utolsó verseiben a költő „teljes formai, poétikai biztonság birtokában beszélt csalódásairól és félelmeiről, sőt miként *Világthatár* című szonettkoszorúja tanúsítja, már korábban is a műves formában találta meg a lélek ellenálló erejét”.⁹

* * *

Szöcs Kálmán esetében a félárva gyermekkor versvilágának minden övezetében észlelhető, oly meghatározó jegye költeményeinek, amellyel még csak a legfőbb irodalmi „felmenőjének”, József Attilának a verseiben találkozhatni. Egyik lírai vallomásának már a címe is magában foglalja, hogy sokuk közös nemzedéki élménye a gyermekkorban megtapasztalt háborús viszonyok (*Háborús nemzedékem*), de Szöcs Kálmán, akinek anyja a népirtás áldozata lett, nem akármilyen mértékben szenvedte meg korának borzalmait, s így ki másnak a szava lehetne hitelt érdemlő, ha nem az övé, amikor kijelenti, hogy „lelkemben tovább puffognak rejtett háborúk”, vagy azt, hogy „nyugalmam nem lesz már, száz rejtett seb sajog”?

3 LÁNG Gusztáv, *A védtelen költő*, Utunk 1968. 01. 26., 2.; újraközölve: KÁNTOR Lajos – LÁNG Gusztáv, *Száz év kaland. Erdély magyar irodalmáról [1918–2017]*, Bookart, Csíkszereda, 2018, 445–448.

4 SZILÁGYI Domokos, *A költő közérzete*, Igaz Szó 1968/6., 943–944.

5 SZÖCS Kálmán, *Lelkemben gyermekkorosok*, Irodalmi, Bukarest, 1965.

6 SZÉKELY János, *Egy rögeszme genézise. Esszék és bírálatok*, Kriterion, Bukarest, 1978, 287–290.

7 VÖ. CSIKI László, *Levélféle Szöcs Kálmánhoz*, Igaz Szó 1973/5., 723.

8 VÖ. BERTHA Zoltán – GÖRÖMBEI András, *A hetvenes évek romániai magyar irodalma*, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Budapesti Szervezete, Budapest, [1983], 113.

9 POMOGÁTS Béla, *A magyar irodalom Erdélyben (1968–1989)*, Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2010, 274.

A fiatal költő „nagyon fáj” érzése megfogalmazódásának tarthatjuk e vallomást. Bármilyen hétköznapi eset (jelesen este egy kertvendéglőben) kiválthat a költőben olyan érzést, amely aztán felidézi a magányt és szorongást mint létérzékelést: „Ez a végső alkalom talán, / hogy elmondjam, mi bánt sok éjszakán; / álmomban terhes csillagot viszek, / s hallgatok, míg levelek vitáznak, / s lombok közt lesnek rám súlyos árnyak” (*Körvers*). Más esetben meg egy film megtekintését követő nézői közömbösség ébreszt gondolatokat a költőben, aki ezzel szemben a mindenkori áldozatok fájalmát veszi magára: „mindig keresztre tűztek, tűzbe üttek, / mindig más és más színű hóhérok, / ugyanazokkal a szavakkal”. Ugyanő az, aki a fiatalokhoz fordul felhívással, s bennük látja szövetségeseit a „külső-belső éjszakák” legyőzésében (*Film a fasizmusról*).

Az anya hiányát siratja Szőcs Kálmán az *Igazi szerelem* című dalszerű versben. Hozzá beszél az első szakaszban („Hogyan is tudtam élni nélküled? [...] első szerelmem, ó, anyám!”), aztán hőséről szól harmadik személyben a lírai én, aki hiába kereste a szerelemben a boldogságot és a vigaszt, végezetül az utolsó szakaszban a vigaszt nem lelő én átokszavakat szór azokra, akik a holokausztért felelősek, akik úgymond eget maró füstté égették el, aki számára az igazi volt...

Mintegy párverse lehet ennek a *Minden szerelmek éneke* című apavers. Eleve meditációra indítanak a szakaszokra tagolt hosszú verssorok, a hangulat pedig elégikus. A jelenből indul ki a vers fiatal lírai hőse („Mióta idejöttem erre az ősz-szagú tájra”), de a városi lakókörnyezet apja háború előtti múltját, a kommunista mozgalomban való részvételét idézi fel számára („Látom a foszló ködökben [...] elvtárs várja, s a kapu alól / ráles a rend feltűrt gallérú, ballonos gyávasága”). Apját idézte tehát a lírai én bevezetésként, majd beszédhelyzetet váltva, hozzá beszél a vers terjedelmesebb, második részében. Fiatalkori tévedéseit („tettben s szóban, ha megbotlottam”), de csalódásait is megvallja ezúttal neki („vannak hamis csillagok”), s emlékezik a háború idején apjával átélt félelmekre („reszkettem a fényben”), és arra is, amire apja tanította, hogy az igazi fényekig végtelen az út. Kimondja, biztonnával töltene el, ha apját mindig, nehéz élethelyzeteiben is társának tudhatná, majd ezt követően a próbára tevő jelenbe tér vissza, megvallva igényét: szüksége van az apai megértésre. Szó szerint: „hát nagyon bántana, ha éppen most nem értenél”.

Csalódások és meggyőződések kettősségében zajlik az élet, de előbbieken képes felülemelkedni, kinek meggyőződése szerint a közösség

pillanatnyi helyzete is, amelyhez tartozónak vallja magát, bizakodásra ad okot: „nem hallgatok felszín-zsivalyokra, / tudom, meglegelte magát népem” (*Tisztaság*). Ekkor még egy „nyíló, tisztuló világ” bűvöletében élt a költő, sőt éppen a költészet elsőbbségét vallja az élettel szemben: „az élet szép, de szebb az ének, / s majd hozzásimulnak a tervek”.

* * *

Szöcs Kálmán soha nem békélt meg azzal a letűnt rezsimmel, amely tervszerűen folytatta egy nép kiirtását. Láttuk, adott esetben átokszavakat szórt a gyilkosokra. Első kötetében is súlyos szavakkal élt, mondván: „mindig késsel a szívemben járok” (*Auschwitzba mennék*). Versei minderről az indulatról tanúskodnak, de költői magatartásként a szemlélődést választotta („A világ dolgain csak eltűnődni”), minthogy ifjúsága éveiben, az őt övező társadalmi környezetben a világ jobbra fordulását beteljesedni, vallott eszméinek tisztaságát pedig megőrizhetőeknek látta. Hitét emberi vallásnak tartotta ekkor, s határozottan jelentette ki, hogy számára „a marxizmus nem üzlet” (*Megpihenni tér az út, illetve Tisztaság*). Közérzetét mégis egyre inkább a magány határozta meg. A kötet címadó versének zárata egy fájdalmas felkiáltás: „Jaj, hová legyen az ember, / ha sokadmagával van egyedül?” Magát a témát egyik versében kontrasztosan tálalja, jelesen baráti lakomákra mint közösségi együttlétekre való utalások éppen a magány érzését erősítik fel, amely az alkalom múltával az egyénre tör. Ennek feloldására úgymond a „búzás, érces új világ” sem alkalmas, ezért már-már kiköveteli a költő a közösség szeretetét: „Önző vagyok, törődjete az ünnepek után is velem” (*A bőség asztalánál*). Felmerül a versben az emberi viszonyok eltorzulásának és kiüresedésének, mondhatni az elidegenülésnek mint korjelenségnek a gondolata is, amiről magának a költőnek is van némi tapasztalata. Elhangzik például, igaz, közhelyszerű megfogalmazásban, hogy „a Marsról többet tudunk, mint önmagunkról s a szomszédainkról”.

A kötet címadó versét a költő gyengesége megvallásával indítja, amelyből kitűnik, elemi erővel vágyik igazi közösségre. „Alkatilag talán nem, de költőként a lágyabb, önvallomásait természeti képekbe, hangulatokba rejtő líra embere volt [...]” – írta a pályatárs.¹⁰

Az akváriumba zárt halakról szóló példázat az emberi kapcsolatok kiüresedését boncolgatja, a természet- és életidegen társadalmi viszo-

10 CSIKI László, „Felnőttet játszó” = Szöcs Kálmán, *A legszebb éneket kerestem. Válogatott versek*, Kriterion, Bukarest, 1977, 12.

nyokra és a kiszolgáltatottságra világít rá („levegőtlen, szögesített térben élő kis halak”), s ezáltal egy torz értékrendre figyelmeztet, amellyel szembehelyezi saját természetesnek tartott választását: „folyóparton éltem, / bodzabokrok, fűzfák és szürkületkor / fellángoló egék között” (*Akvárium*).

József Attilához fordult Szőcs Kálmán, amikor a *Téli éjszakából* ismert felhívást formálta magáévá („Légy fegyelmezett!” helyett: „Légy türelemmel!”), s ezzel a jeligével a vers egésze által megfogalmazódó új stratégiát kínált, a forradalmi türelem programját, amely az általa vallott hitben, az „emberi vallásban” megfogant „gyönyörű gyermek”, a kommunizmus növekedésére vár.

Amint más alkalommal megfogalmazódott, a szemlélődést választotta magatartásként a költő, ezúttal viszont a várakozásra és néma küzdelemre tett, mert úgy látta, a győzelem idő kérdése, illetve a győzelem csendesen mehet végbe, így hát a türelem jegyében gondolta el egy új világ születését. Ezáltal mintegy kimondatlan „vitába” szállt József Attilával. Kritikusa, Láng Gusztáv, a *Türelem* gondolati tartalmát értelmezve ezért is beszélhetett passzív csodavárásról, illetve hiányolta a cselekvést.¹¹

* * *

Különbnél különb társadalmi hatások érték a fiatalembert („oktattak bölcsek s füstös állomások is”), így tanulta úgymond a jövőt, amelynek kibontakozása próbák elé állította a benne bízót („néha fázva baktunk az örök fény felé”), ezért határozott eltökéltséggel mondhatta: „Sokfajta páncélokkal óvom igazságomat” (*Iskoláim*). Fontos felismerést mondott ki például, miszerint egy hamis értékek által meghatározott világban bűnnek bizonyul a hűség: „a hűség bűn az álhősök szemében”. Ugyancsak tisztánlátásról tanúskodik, hogy igénye van önmaga helyes megítélésére („csak magamtól félek”, „látom már, mit érek”), és tudja, nem bizonytalanodhat el az, kiben „sorra gyúl sok verses gondolat”, ha költőként kívánja egy nemes célért, úgymond, végső harcát megvívni. A dudásszerepre ugyanis borzalmak között telt gyermekora jogosítja fel: „Poklok mélyére szálltam gyermekfejvel” (*A huszonharmadik év*).

Egy megszenvedett gyermekkor okán óvta igazát a költő, és ragaszkodott hozzá. Ehhez a motívumhoz hasonlóan mondhatni állandó

11 Vö. KÁNTOR–LÁNG, *I. m.*, 447.

a szerelem és a szépség jelenléte a többnyire kötött formájú, dalszerű versekben. A szerelmi élményt tematizáló versekből gyöngédség érződik, játékoság jellemző rájuk. Még a Kőműves Kelemenné balladáját parafrázáló *Különös Kőműves* címűről is ez mondható el. Aztán a szépségélmény jelenlétével mintha azt hangsúlyozná a költő, hogy ő maga a „szépség koldusa”, sőt adott ponton a két kategória, a szépség és az élet egybekapcsolódik: „akarlak, szépség, a lányos tökély sem elég már, / legszebbik énem, kereslek kereső életek útján” (*Énekem, életem*).

Ehhez a gondolathoz az egyik vers már címével is kapcsolódik: *A legszebb éneket kerestem*. A költő környezetével szemben hivatkozik fiatalására mint életkorra („miért baj, hogyha az ember fiatal?”), de költői jelenléte által önbizalma megerősítést nyer számára: „írtam is, nemcsak vizet zavartam, mint a tintahal”.

* * *

Többnyire hagyományos, kötött formák és az elterjedtebb líratípusok uralják a kötetet, de ha megkívánta az „anyag”, a költő a szabadverset választotta, egy-két alkalommal meg a prózaverset, illetve a személyes-magánéleti, valamint a közéleti líra mellett a szereplírával is kísérletezett. A *Csokonai* példázhatná ez utóbbit, amely tulajdonképpen a más versekből ismert témákat és érzelmi-gondolati tartalmakat ragadja meg, s ezekről Szöcs a költő-előd szerepében mondhatni még nagyobb nyíltsággal beszél. Mindenekelőtt a szerepét pontosan ismerő és vállaló költőről, a költő és egy visszahúzó társadalmi környezet konfliktusáról, illetve a jelennel szembeni, jobb jövőt vizionáló lázadásról szól, néhol a maradisággal szembeszálló harcos Adyra emlékeztetve.

Figyelmet érdemel Szöcs Kálmánnak a prózavers terén tett kísérlete, a *Sört hozatna* című szöveg. A vershelyzet a költőt köznapi szerepében „ábrázolja” („Szomjas vagyok. És megint egyedül.”), aki csak képzelődik, hogy felkereshetné a szomszédját, aki úgymond sört hozatna. Mivel ez nem történik meg, marad egymagában, és verset ír a tavaszról. Aztán folytatódik a folyó- vagy kötetlen beszéd (oratio provera), s egy síkváltással német sörözőket idéz meg az „elbeszélő”, odaképzelve saját magát is, aki hallgatja a két világháborút túlélő hőbörgőket, és joggal háborodik fel mint egykori túlélő kisfiú: „nem a túlélés vádló diadala kell, én végképp győzni akarok”. Újabb síkváltások útján látni, amint más-más helyzetekben vitázik a költő az eszméit megkérdőjelező nyugatiakkal, valamint ráirányítja a figyelmet a történelem fintoraira, amint például egy lokálban söröznek Hirosimában

japánok amerikaiakkal, mintha a rémtettek feledhetők lennének, végül pedig a magánélet síkjára terelődik az elmélkedés, és pedig egy fájdalom, „sosem-lehet” valóságról, hiszen a történelem megtagadta a fiútól, hogy magánéleti boldogságának tanúi lehessenek szülei...

Az öt „epizód”, vagyis az öt részre tagolt prózai szöveg közé beékeződik egy-egy éppen akkor születő verssor, amelyek a végén egy ötsoros, tavaszról készült dallamos verset eredményeznek:

Lobban az ég szeme, újra szerelmes a fénybe,
Rézvörös áradat úszik az alkonyaton s belemosdanak égve
Fák, szelek s szélkezü lányok is, köztük a legszebb e tájon,
Teste a könny, haja süssan, a lelkemben érzem, ó, ennyire fájjon,
Tavaszom, tavaszom, küldjed el rügyeid érte!

Az ismert leleményes nyelvi fordulattal mondhatnók: íme, a vers, amely írja önmagát!

* * *

A kötetzáró vers (*Világhatár*) összefoglalója a költő által vállalt eszméknek és értékeknek, s formáját tekintve mint szonettkoszorú, a művészi tökélynek az igényét nyilvánítja ki általa a költő, illetve a mesterségbeli tudásnak az igazolása kíván lenni, s ezáltal is kapcsolódik legfőbb huszadik századi „felmenőjéhez” és egyes kortársaihoz, akik előtte jártak. Formaválasztásával ugyanakkor bátor szakítást is végrehajtott az általa meghaladottnak és kiüresedettnek tartott kortárs romániai magyar költészet bizonyos törekvéseivel szemben, amelyek megragadtak a sematizmus követelményeinél.

Önmagunk megismerése az ember előtt álló mindenkori kihívás, amit a költő az új idők nagy kísérleteinek, az úrkutatásnak a motívumait használva fogalmazott meg önmegszólító formában: „Számodra nincs semmilyen úrhajó, / Hogy önmagad körülkeringjed végre”. Az pedig korhangulat, illetve kora szellemében szól, hogy a világ megismerhető, azaz „belátni rajtunk túli messzeségbe”. Mindezt úgymond emberfáklyák fénye teszi lehetővé, amit a költő szerint az új társadalmi rendszer szavatolhat. Ezért mondhatja meggyőződéssel, s mi tagadás, propagandisztikus felhanggal, hogy „esküszünk mindig Lenin nevére”, tulajdonképpen egy, az ember szolgálatában álló tudományra.

Hogy rendet teremthetett önmagában a költő, azt „világot váltó hite” tette lehetővé, s meggyőződése, hogy a világ is majd „önmagává

szépül”, vagyis megvalósul, amit az általa elismert és elfogadott elmélet felvázolt az eljövendő kommunista társadalomról. Úgy érzi, mindehhez világos tervvel járulhat hozzá: „Tört formák között rendet akarok, / Mindenki s minden a helyén lehessen.” Bizonyára ilyen gondolatok vezérelhették, így volt kész kiállni az új világot meghirdető eszmék mellett, s akár figyelmeztetni is – amint egykor József Attila is tette – az „ősi férgek” újbóli megjelenésére, minthogy személyes vesztesége okán – Csiki Lászlót idézve – „indulata csillapíthatatlanul tovább dolgozott”.¹²

Végső soron mégsem a gyűlöletet, hanem a szeretetet választja a költő, aki hangsúlyozta, hogy nem varázslat nyomán jött létre az új világ, hanem emberi összefogás eredményeként, amely a költő részéről is áldozatot követelt: „Tudom, még számtalanszor kell elesnem, / S tudom, hogy mégis mindig újrakezdem.”

Ez az eltökéltség vezetett a tizennegyedik szonett végén elhangzó szentenciához („Magamnak is szokatlan lény vagyok.”), amely egyszerűsmind az első szonett kezdő sora, és így egy kör kezdőpontjához tér vissza ezzel a költő, mintegy kerek egész gondolatot formálva ember és világ, költő és hivatás sokrétű kapcsolatáról, ahogyan ő ítélhette meg ezeket a kérdéseket a huszadik század hatvanas éveinek derekán Kelet-Közép-Európában.

12 CSIKI, „Felnőttet játszó”, 18.

Konkoly Dániel

ÖNMAGUNKRA VISSZAHAJLANI

*Önreflexivitás Szócs Kálmán
Csendes kiáltvány című kötetében*

Szócs Kálmán hamar, mindössze 30 éves korában félbeszakadt életművének recepciója igencsak szerény, így az értelmező kevéssé támaszkodhat a művek befogadástörténetére. Öröm az ürömben, hogy így az értelmezés ösvényét kijelölő útjelzők hiányában az értelmező szabadban vándorolhat, vagy éppen ő maga verheti le az említett jelzeteket. Persze néhányan azért már bebarangolták ezeket a verseket. Egyik fontos, nemrégén született értelmezés *A négernek lenni* című költemény posztkolonialista olvasatát nyújtja.¹ Az értekező meggyőzően érvel amellet, hogy a költemény „négeri” voltaképpen az erdélyi magyarok allegóriái. Ezt számos más határon innen és túl működő költő versével illusztrálja. Létezik azonban egy másik, a nyelv önreflexív aspektusát hangsúlyozó olvasata is a magyar költészetben felbukkanó afrikaiaknak. Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, Szócs Kálmán itt vizsgált, *Csendes kiáltvány* című kötet² számtalan József Attila-reminiszcenciával él,³ ennél fogva lehet indokolt említeni *A bőr alatt halovány árnyék* következő sorait: „néma négerek sakkognak régen elcsendült szavai-dért”, melyben a sakk által is megidézett sötét-világos szembenállás a nyomtatott betű és annak hátterének feleltethető meg.⁴

Szócs Kálmán költészetében is számos ilyen önmagára, önmaga medialitására mutató gesztust fedezhetünk fel. Az *Atom-világ* című költemény már ránézésre is József Attila *Medáliák* vagy éppen az *Eszmélet* című művét juttathatja eszünkbe, a cím pedig akár a *Téli éjszaka* sorát is eszünkbe juttathatja: „összekocognak a molekulák”. Az *Atom-világ* számozott strófái például a bevezető „molekulái”-nak feleltethetők meg. A bevezető strófa által sugallt egymással való összefüggés is jelen van, hiszen a számozott versszakok egy narratívát is felvázolhatnak:

- 1 MOLNÁR H. Magor, *Fekete magyarok. Szócs Kálmán: Négernek lenni*, Eső 2019/4., 97–102.
- 2 Szócs Kálmán, *Csendes kiáltvány*, Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1967.
- 3 Vö. FEKETE Vince, *Aki boldog lehetett volna...*, Székelyföld 2011/12., 148.
- 4 LŐRINCZ Csongor, *A líra medialitása*, Anonymus, Budapest, 2002, 23–24.

I. – csali megszerzése a horgászathoz, II. – a horgászat, III. – a zsákmány és a horgász felcserélése.

A kötetet záró szonettkoszorú már a szonett műfaji sajátosságai miatt is utalhat az önreflexivitásra.⁵ A ciklus felütésében bevezetett mozgás, a keringés mindvégig fontos viszonyítási pontja a szonetteknek. Egyrészt utal az önmegismerésre (amire részben a második szonett címe is utal), amelynek a lírai én önmagát (az első szonett címe *Magamnak*) körülkeringése lenne a figurája. Másrészt a szonettkoszorú költeményei voltaképpen a soraikból felépülő mesterszonettet keringik körbe (a mesterszonett előtti utolsó vers vége és a ciklust nyitó vers első sora ugyanaz). Vagyis a ciklus költeményei az önmegismerés témáját járják (úrhajózzák) körbe. Az „úrhajó” szó megjelenése a lírában bizonyosan újszerű, ahogy a néhány évvel későbbi Nemes Nagy Ágnes-versben (*Egy pályaudvar átalakítása*) az „exkavátorok” is. Noha az úr nagyon is lírai téma, gondoljunk csak Vajda János, Ady Endre, Tóth Árpád, József Attila vagy éppen Pilinszky János költeményeire. Az idegenség, az elvágódás, az én felnagyításának terepe a világűr. Szöcs Kálmánnál viszont éppen az önmegismerés terepe lenne, de persze az „áram-csontozat vázára épül[t] pontos gondolat”, mely rakétaként nem tud pályára állni, – sőt a körpálya – a céltalanságot sugallja („hogyha kört is járt, másnak elég”). Azonban az elég „hajó” mégiscsak megvilágítja az ént, egyfajta önfelszámoló mozgással a körpálya ellenére mégsem ahhoz térünk vissza, ahonnan/akitől elindultunk. A fellőtt, majd eléggő rakétát akár tűzijátékként is elgondolhatjuk, amely általában a költészet öncélú gyönyörködtető funkciójával szokott párhuzamban állni. Itt viszont az öncélúságot az önmegértés váltja fel. A fellőtt, majd eléggő visszahulló rakéta az önmegismerés figurája lesz, melyből a vers tanúsága szerint nem kerülhet ki sérülések nélkül senki. A szonettkoszorúban ismétlődő sorok folyamatosan ártértelemeződnek, hiszen mindig új szöveggörnyezetben jelennek meg. Hasonlóan értelmeződik át az ént megvilágító fény is a ciklus harmadik szonettje (*Közösség*) felől: „belátni rajtunk túli messzeségbe / Csak emberfáklyák fényénél lehet”.

A ciklus negyedik verse, a *Nyugtalanosság* énje az ihlet elmúlásától tart, a versírást valamifajta varázslatnak nevezi, amely „sorokká bontja szét a tájat”. Ebben a tájban „vonat zúg” és „szerelmes andalog”. A modern, gyorsan haladó gép és a romantikus, lassan mélázva sétáló szerelmes kerül egymás mellé benne. Nagyon hasonlóan épülnek fel Szöcs

5 PATAKY Adrienn, *A hangzatkától a szonettkoszig*, Ráció, Budapest, 2021, 18, 40, 45.

Kálmán más versei is, hiszen a szonett kötött formája ötvöződik az avantgárd képszerkesztéssel. Annak ellenére, hogy a vers voltaképpen rendteremtés Szócsnél, mint azt láttuk és még látni is fogjuk, a szerző gyakran bejáratott irodalmi toposzok szétírásán munkálkodik. A táj verssé alakítása (sorokká bontása) is rendrakás, de maga a mintául szolgáló táj is szétbont, hiszen a tájon húzódó sínek is szegmentálják a látványt. Mégis érdekes, hogy a vers és a versen kívüli viszonyát a mimézis szervezi. Úgy tűnik, hogy a lírai én életéből is kettő van, egy verses („verses életem meddig ragyog?”) és egy implikált verstelen. Ez jelentheti a versírás mellőzését, de a versbeli és a versen kívüli életet is. Vagyis ahogy a „sorokra bontás” is sugallja, a költészet Szócsnél valamifajta szétválasztás.

A versírás nemcsak szétválaszt, hanem csal is *A költő* című vers tanúsága szerint. A megtévesztés legfőbb módszere pedig a költemény hangzóssága („S igaz verset fal tévedt rímek éhe”). Azaz a nyelv hangzóssága (jelen esetben a rím) lesz az, ami – bármit is állítson a költemény – az igazság látszatát kelti, de voltaképpen az igazság felszámolásáért felelős.⁶ De a tárgyalt vers lírai énje nem esik ebbe a hibába („De nekem lesz kiút”), a költemény kapcsolatba lép a transzcendenssel („Patakomban égi vízbe belefut”), csak a versírás technéjét nem teljesen bírja a költő „hangol át egyéb zenékre”. Az étkezés, egy természeti kép és a rádiózás lesznek a költészet figurái a szonett első felében. Egyik sem páratlan a magyar költészet történetében,⁷ de a képek egymás mellé szerkesztése bizonyosan szokatlan, mondhatni a rendtelenség látszatát kelti. Ezzel áll szemben a szonettek szigorú rendje, amelyet több költemény is hangsúlyoz („Tört formák között rendet akarok!”).

A rádió előkerül még az *Az a világ* című költeményben is. Itt a költés (nagyon hasonlóan az előzőleg elemzett vershez) valami természetivel, a fák növekedésével („Szívemmel lombosodj az emberekben”), a rádiózással, illetve a harapással állítódik párhuzamba („Mert rádióm kiolthatom, ha reccsen / De nem tehetek mégsem oly csodát / Hogy

6 Mladen DOLAR, *A hang-objektum*, ford. BERKOVITS Balázs, Replika 2011/4., 66.

7 Lásd például Arany János: *Őszikék* II. (emésztés) („Amit én a zugba jegyzék, / Nem hagy bennem mély nyomot, / De enyhültem, hogy kiöntém, / Amikor fájt és nyomott”), Kőlcsey Ferenc: *Génius szállítás...* (organikusság) („Mint zefír lány szárnya zúg fölettünk / Bükkje sátorából szép dala, / S Hesperidák kertjeként mellettünk / Rózsaberkek nyílnak általa”), Babits Mihály: *Rádió* („ezek az elszabadult hangok, kik kiszállva messze színházai kupolái alól, mint elshant lelek, különös halhatatlanságukban valami térbeli örökkévalóságba röpülnek némán, csak egy-egy pillanatra csöngve bele itt-ott egy önfeledt fülbe, mint egy régholt költő éneke!”).

leszereljem százféle fogát / A vadnak, mely jár éjjeli terekben”). A vers címében megjelenő világ tulajdonképpen az a transzcendens szféra, ahová a költészet, illetve a halál juttathat el („De tebeléd a holtak is eljutnak”). Babits Mihály *Rádió* című versében az ihletett költő állítódikik párhuzamba a rádióval. A költő tehát egy olyan létező, aki valami olyat képes felfogni a körülöttünk lévő világból, amit mások nem. Annak ellenére, hogy a költészet és a rádiózás egymásra vetítése a klasszikus modernségnek azt a gyakorlatát juttathatja eszünkbe, hogy az az esztétikum és valóság szféráját elkülöníti egymástól (esztétikai megkülönböztetés), a szöcsi eljárás a valóságban véli fellelhetőnek az esztétikait, viszont erre mintha csak a költő vajtább füle tudna ráhallgatni.

A *Huszonharmadik év* című vers szintén tartalmaz több József Attila-utalást is, címével viszont Szabó Lőrinc *Huszonhatodik év* című szonettgyűjteményét idézi meg. Szöcs költeményének utolsó versszaka az *Eszmélet* utolsó strófáját eleveníti fel: „koponyámban sorra gyúl sok verses gondolat / mint csattogó kerék felett sok fülkeablak / hogyha utolsó alagútba fut be a vonat” – így Szöcs. „s én állok minden fülkefényben, / én könyöklök és hallgatok” – így József Attila. Az utóbb idézett vers zárlatát úgy szokás értelmezni, hogy a szintaktikai eldönthetlenség miatt a lírai én egyszerre tartózkodik a szobában és egyszerre a vonaton, a késő modernség szétszóródó lírai énje jelenik meg tehát itt. Szöcs versében azonban inkább a versírás automatizmusa érhető tetten, a felgyúló fények voltaképpen a költő éppen felmerülő ötleteinek feleltethetők meg. Hasonló önkéntelenséget sugall, amikor azt olvashatjuk, hogy „versek nőnek ujjaim begyéből”,⁸ ami az írás tudatosságát homályosítja el ezzel az organikus képpel. Ugyancsak az *Eszmélet* („Nappal hold kél bennem s ha kinn van / az éj – egy nap süt idebent.”) juthat eszünkbe a következő sorokról: „Fehér hajóimat kísérik okos delfinek, / s egy emberarc mindig világít, mikor bealkonyul”. Szöcs versében talán a papírhajók az elrontott vagy rossznak vélt versek anyagszerű hordozóiból hajtogattattak, a holdként világító emberi arc pedig a költő arca, aki jobban sikerült versek megírásában reménykedve virraszt a papír felett. A felgyúló vonatablakok példáján is azt láttuk, hogy a költemény mint ötlet a sötétségből kikülönülő diszkrét fény. A valóságban az írás azonban éppen ellentétes kontrasztok mentén

8 Az önkéntelen költés az automatikus írás révén a hazai avantgárd költői kísérletekben is fontos szerepet játszik. Lásd Németh Andor *Lovacska*: „ez a vers úgyis túl hosszú lélegzetű, / Nem tudom, hogy történt: elkábított a zaj, / S kinőtt belőlem közben, mint halottból a haj.”

születik meg, mivel a világos színű papíron válnak ki a sötét betűk. Az első strófa tanúsága szerint viszont a költészet pokoljárás („Poklok mélyére szálltam gyermekfejjel [...] de önmagamból mindig visszatértem”), saját magunkba mint pokolba történő alászállás. Az önmegismerés tehát ebben az esetben is az önfelszámolással fenyeget, ahogy a fellőtt rakéta esetében is. A költés közege az éjszaka, amelyben az álmatlan költő öntudattal alkotja meg saját álmait: „Alvóknak bűnös mind, aki / falás álomért az éjszakákat adja el” (*Iffúság*). A nappal és az éjszaka mint különböző szeretők jelennek meg, a lírai én azonban mindig a másikra vágyik („Mindig az a másik volt az igazi”).

A költés Szócsnél archiválás is. Persze a megőrzendő végül sosem lesz azonos azzal, ami megőrződik. Az *Elveszett tárgyak* című versben először tárgyak elvesztése kapcsolódik össze bizonyos immateriális dolgok eltűnésével. Előbb egy labda vész el, majd a lányokra labdaként pattant szerelem, ezek után a vonaton marad az esőkabát, ami a vonaton félbemaradt beszélgetéssel áll kapcsolatban. A lírai én talán azért hagyta a vonaton a kabátját, mert hirtelen kellett leszállni, mert belefeledkezett a beszélgetésbe, amely a leszállás miatt szakadt félbe. Fontosabb azonban az első és egyben elveszett vers megszüntetve megőrzése: „és visszajön első versem, mely olyan szép volt, / hogy verseimbe beleveszett”. Az utolsó előtti strófában a visszatérés a Szócs Kálmán verseire jellemző körszerűséggel kapcsolódik össze („mert érzem, hogy már lassan körbefut bennem / aranypor-percekből gyűrűző életem, / mely a világgal jegyzett el engem”). Ez a megszüntetve megőrző technika Szócs egész költészetének kicsinyítő tükre is lehet, hiszen például a fentebb idézett József Attila-versek is ekképpen vesznek bele Szócs verseibe. József Attila *A Dunánál* című ódáját idézi a kötet nyitóverse (*Minden szerelmek éneke*), az előbb említett hegeli Aufhebung (megszüntetve megőrzés) itt is megtalálható, csak éppen a szülő-gyermek kapcsolatban: „Együtt maradunk és elválunk lassan, szerelmed él e szavakban, / Szerelmeimért légy mindig társam, rád gondolok minden vallomásban”.

Többször is olvashatunk a táj, illetve a táj kulturális elemeinek antropomorfizálásáról. A *Megpihenni tér az út* című versben például így: „reggel pihés dunna alól kél a távol,⁹ / gesztenyékkal kopog az ősz, s a gátak / áramot fésülnek mély vizek habjából”. A távolságnak teste kell hogy legyen a takaró alatt történő pihenéshez, az ősznek ujjai

9 Vö. József Attila *Altató*: „dunna alatt alszik a rét”.

a kopogáshoz, a gátaknak pedig keze a fészüléshez. Természetesen mindegyik kép megfeleltethető valamilyen természeti jelenségnek. Az első esetben valószínűleg a reggeli köd takarja be a tájat, ősszel a lehulló gesztenyék kopognak az úton, az utolsó képben pedig egy vízerőművön keresztül zúduló folyóról lehet szó.¹⁰ Viszont minden esetben ráíródik egy, az emberhez kapcsolódó természeti jelenség is az adott képre. Ismét csak Szöcs Kálmán mesteréhez, József Attilához kell visszanyúlnunk, aki ezeknek a természeti és a kulturális között villódzó képeknek a legtudatosabb költője, gondoljunk például a *Ritkás erdő alatt* soraira: „S a köd szoptatós melle buggyan / a ráncos szoknyájú hegyek közt”. Máshol a természet animalizálása, illetve antropomorfizálása a lírai hang humán eredetezhetőségét is kétségbe vonja (*Józan ének*). A vers egy már szinte klisészerű képsorozattal indít: „Mint vén, komor komondor, elballagott a tél, / és hirtelen nevetni kezdtek izmosult vizek, / ringó bölcsőnyi rügyek közt fészülködik a szél, / fecskék fecsegik tenger titkukat mindenkinek.” A sorok referenciája csupán annyi, hogy kitavaszdik. A tavasszal olvadó koszos hókupacok képét idézi meg a juhászkutya képe. Az állat öreg, mivel a tél az öregséggel kapcsolódik össze, a komorsága pedig az ember téli magába zárkózottságát juttatja az eszünkbe. A tavasszal kipattanó rügyek így nem véletlenül a születéssel összefüggő bölcsővel hasonlítatnak össze. A komondor komorságának, illetve a fecskék fecsegésének összecsengése pedig azt juttathatja eszünkbe, hogy a nyelvi jel, mely a természet egyes elemeit jelöli meg, motivált kell hogy legyen, hiszen a dolog neve magába rejti annak egy inherens tulajdonságának nevét is.

A vers második felében azonban elkezd egymásra montírozódní az ember és a természet. A fehér ruhákat és csipkefátylat viselő (virágba borult) fák az esküvőre készülődő menyasszonnyal asszociálódnak, de ami még fontosabb, hogy a lírai én többes szám első személyben beszél új ruháiról, mintha ő és kedvese lennének a virágokat viselő fák („életünkre fölpróbáljuk új ruhánkat”). A költemény vége is ezt az emberi és a természeti közötti vibrálást viszi színre: „gyümölcsét meghozza szívem szerelme”.

A kötet címadó verse, a *Csendes kiáltvány* voltaképpen a fentebb már említett esztétikai megkülönböztetést viszi tovább: sem a költészet,

10 Érdemes lenne összevetni ezt a képet Martin Heidegger *Kérdés a technika nyomán* című írásában megjelenő képpel, ahol már nem az erőmű áll a Rajnában, hanem a Rajna az erőműben. MARTIN HEIDEGGER, *Kérdés a technika nyomán*, ford. GERÉBY György = *A késő-újkor józansága* II., szerk. TILLMANN J. A., Göncöl, Budapest, 1997, 112–134.

sem a festészet, sem a zene nem tudja megváltoztatni a világot („Mert mit is árt az aljasoknak, hogyha / tiltakozom vagy verselek”). A művészetnek mégis teremtőerőt tulajdonít a vers („nem nehéz országokat / varázsolni a festett semmiből”), mely a semmiből készít valamit (országot). A semmi jelen esetben utalhat arra, hogy a nem-mimetikus festészet esetében a vászonra felvitt színek semmilyen önmagukon kívülre nem utalnak. Azonban a költemény tanúsága szerint ez csak ideig-óráig érdeklí az embereket („senkit sem érdekel húsz év múltán”). A költészet önértelmezésének a festészet melletti másik önértelmező médiuma,¹¹ a zene már el sem jut a megszólalásig, mivel már magát a hangszert sem készítik el („szép hangszerfám magától is kidől”). Ha „nóta” mégis eljut a közönséghez, azt csupán „bódultan üvöltik”, azaz, ha kívülről tudják is, nem értik. Az utolsó strófában „négy sovány nyárfa hegedül”, ami erős vizualitásával tulajdonképpen magát a zenét és a költészetet is egymásba olvasztja, főleg, hogy a négy nyárfa akár a költemény négy strófájának is megfeleltethető. Az egyes versszakok csendes hegedűjátéka játssza el tehát nekünk azt a társtalanságot (a költészetét?, a lírai énéét? vagy éppen Szócs Kálmánét?), amit, úgy tűnik, a társművészetek (festészet, zene) jelenléte sem képes feloldani az értő befogadók hiányában.

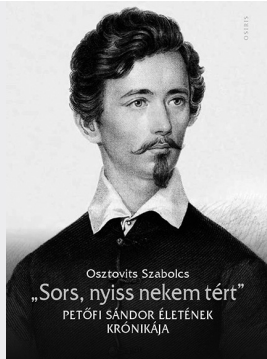
11 KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Irodalmiság és medialitása a költészetben* = Uő., *Metapoétika. Önprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*, Kalligram, Budapest–Pozsony, 2007, 32–33.

Osztovits Szabolcs

„Sors, nyiss nekem tért”

Petőfi Sándor életének krónikája

Osiris
Budapest, 2022

Nyőgér Róbert

PETŐFI SUMMÁJA

Szófelhő *A borozó* című, első nyomtatásban megjelent Petőfi-vers szavaiból

*„Elmebet a nap, a csillagok... / De én nem mék, én itt maradok”
(Petőfi Sándor: *Nem megyek én innen sebova...*)*

Csapjunk is a lovak közé, hadd szaladjon a szekér! Amire a *Nem megyek én innen sebova...* című (és egyben kezdetű) 1843-as költemény szövegkörnyezetből önkényesen kiragadott, fenti soraival utalni akartam: Petőfi kétszáz éve vitathatatlanul itt van. Pontosabban az a Petőfi-kép, melyet a költő az irodalmi nagyvállalkozóval, Vahot Imrével együtt tudatosan és fáradtságos munkával megkonstruált, immár két évszázada töretlenül tartja magát. A bicentenárium alkalmából pedig idén még több szót is ejtünk róla, mint általában. Sőt, mivel Petrovics István és Hruz Mária 1823. január elsején megkeresztelt elsőszülött gyermeke, Sándor akár december 31-én is születhetett – nem csak az ideje, már 2022 is az ő éve volt. Petőfi makacsul itt maradt.

Beszédes, hogy – bő száz évvel korábban, még bőven a centenárium előtt – Karinthy 1912-es *Így írtok ti* címmel összegyűjtött irodalmi

karikatúrái között Petőfi-paródiát is olvashatunk. A nacionalista Hady Endre, a klasszikus Babits Bihály, a szimbolista Trombolányi Dezső mellől tehát maga Talpramagyar Sándor sem hiányozhatott, alakja megkerülhetetlen volt. A gyűjtemény címének *ti* személyes névmása – mintha csak kortársuk lenne – Petőfit is a nyugatosok táborához kapcsolja. Ráadásul a későbbi válogatások, népszerű kiadások Karinthy eredeti kötetkompozícióját jellemzően kronologikus rendre cserélik, így a gyűjtemény *Magyar költészet* című első részét – még a dacos, „nyugati sirályt”, Ady Endrét is maga mögé utasítva – a Nagy Magyar Alföldön született poéta paródiája nyitja meg.¹ Sokatmondó az is, hogy 2021 decemberében (a kétszázadik évfordulóra készülve) a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. (MANK) *A velünk élő Petőfi* címmel írta ki kortárs képzőművészek számára szóló pályázatát. Az örök kortárs Petőfi alakja valahogy mindig, mindenhol felbukkan. Nem csak az úgynevezett magas irodalomban, a tömegkultúrában is lépten-nyomon belé ütközünk. A háromszoros Fonogram-díjas rapper, Horváth Krisztián (Krúbi) 2020-ban megjelent *Ösztönlény* című albumának *PETŐFI* című számában például így: „Na de nem kell a papír, már látom / Csak az a fajta, ami lángol / Szövegem Petőfi Sándor / Golyók lőnek ki a számból”.²

Petőfi Sándor – vagy ahogy a hatodikos diákjaim hívják: Setőfi Pándor – tudatosan tervezett halhatatlansága érdekében saját, tragikusán mindössze huszonhat és fél évnyi kiteljesedést megért lelkének darabkáiból megalkotott szövegvilágain keresztül itt hagyta önmagát. Vagy legalábbis itt hagyott nekünk valamit önmagából. Feltöltötte magát a *Felhőkbe*. Halhatatlanság ide, immortalitás oda, nem érdemes egy egységes Petőfi-képről beszélni, hiszen – egy merész popkulturális párhuzammal élve – ahogy a Harry Potter-univerzum Voldemortja sem elégedett meg egyetlenegy horcruxszal,³ úgy Petőfi is több alteregót gyártott önmagából, lélekszilánkjait különböző szerepekbe oltotta. Verseit olvasva van, hogy életének apró-cseprő ügyeibe, érzelmi-gondo-

1 SEREG Mariann, *Az Így írtok ti szövegeinek textológiai vizsgálata*, Irodalomtörténeti Közlemények 2012/5., 564, itk.iti.mta.hu/megjelent/2012-5/sereg.pdf.

2 Horváth Krisztián (Krúbi), *PETŐFI*, genius.com/Krubi-petofi-lyrics.

3 „A horcrux szó J. K. Rowling Harry Potter-sorozatában olyan tárgyat (ritkábban élőlényt) jelent, amely megőrzi a belé helyezett emberi lélekszilánkot (a lélekből kiszakított darabot). Készítésének célja a halhatatlanság elérése, mert megőrzi tulajdonosa lelkének egy darabját, így ha a test el is pusztul, a lélek megmarad és tovább él. A horcrux nem engedi a lelket a túlvilágba távozni, mivel annak egy darabját itt a földi létben tartja addig, amíg magát a horcruxot meg nem semmisítik.” = hu.wikipedia.org/wiki/Horcrux.

lati életébe is nyíltan betekintést engedő magánemberként szólal meg, máskor a népbe beolvadó, különböző figurák bőrébe bújó szerepjátzóként lép elénk, megint máskor váteszöntudattól fűtött apostolként vezeti az egész emberiséget a világszabadság felé.⁴ Az életrajzi értelemben vett kiskőrösi költő imázsteremtő tevékenysége nyomán tehát nem is egy, a magyar igazság szerint mindjárt három különböző Petőfi-arculat (-brand/-imágó) is született.

Minden bizonnyal ennek a (Csokonai állandó jelzőjét kölcsönvéve) sokhangúságnak is köszönhető, hogy az elmúlt két évszázad alatt Petőfi csillaga nemhogy megfakult volna, szebben ragyog, mint valaha. A költő saját (eredetileg a tizenöt évesen elhunyt Csapó Etelkára vonatkoztatott) szavaival élve: „Amott fönny egy csillag ragyog / A tiszta ég legtetején; / De oly gyönyörűen ragyog! / Egy csillagon sincs annyi fény.”

Ezen a makulátlan, verőfényes ragyogáson azonban csak az egyik szemünk nevetethet, hiszen ez egyben azt is jelenti: Petőfi csillaga minden más égitestünk fényét kárlehetetlenül elvakítja. Ha nem is fordulunk el tőle egészen, időnként azért hunyoroghatnánk támad. Nemes Nagy Ágnes szavaival: „Nem ártott volna, ha nem is éppen nagyságának kétségbevonása, de ha legalább némi ógás-mógás kíséri költészetét olykor; nagyon hasznos ám az ilyesmi a szobrok megelevenítése céljából”.⁵ A Petőfi-tanítás fontossága kapcsán a Magyartanárok Egyesületének elnöke, Arató László is hasonlóan vélekedik a költőóriásról: „meg kell mutatni, hogy Petőfi nem szobor”.⁶

Osztovits Szabolcs az Osiris Kiadó gondozásában tavaly megjelent „*Sors, nyiss nekem tért*” – *Petőfi Sándor életének krónikája* című, figyelemre méltó munkája – annak ellenére, hogy a kötet a szerző szándéka szerint „nem akarja módosítani a nemzettudatban élő Petőfi-képet, sem mítoszépítő, sem mítoszromboló szándék nem vezette” (7) – kétségkívül megeleveníti a Petőfi-szobrot: „a bordalok robusztusnak képzelt költője helyett egy szerény, igénytelen, beszélni alig tudó fiatalembert látnak viszont ismerősei” (54). A három nagyobb fejezetből álló krónika második és harmadik része pedig egyfajta környezetrajzot is ad. *A Petőfi*

4 Margócsy István kategorizációja alapján.

5 NEMES NAGY ÁGNES, *Petőfi Sándor: A Tisza = A magasság vágya, Összegyűjtött esszék II.*, konyvtar.dia.hu/html/muvek/NEMESNAGY/nemesnagy00234a/nemesnagy00268/nemesnagy00268.html.

6 „Meg kell mutatni, hogy Petőfi nem szobor”, *Petőfi-kör I. – Arató László válaszai.*, 2023. 02. 15., igyc.hu/tanari/meg-kell-mutatni-hogy-petofi-nem-szobor.html.

életében szerepet játszó személyek fejezetcím alatt 217 rövid portrét kapunk a családtagoktól, diáktársaktól, tanítóktól és szerelmektől kezdve a színészeken és íróársakon át egészen azokig az orvosokig, papokig, akik Petőfi kortársaiként érintkezésbe kerültek a költővel. „Az arcképek – a legismertebb szereplőktől eltekintve – nemcsak a Petőfihez fűződő kapcsolatot világítják meg, hanem a különböző életutakat is bemutatják, jelezve, hogy a reformkortól a század végéig milyen egyéni életlehetőségek adódtak” (8). A *Művek – Petőfi Sándor életében megjelent művei, és fogadtatásuk a korabeli sajtóban* című harmadik fejezet pedig nemcsak az egyébként példátlanul produktív költő életében megjelent költeményeket és köteteket veszi sorra, hanem a verseket közlő periodikákat is bemutatja, sőt, az egyes Petőfi-alkotásokat beharangozó írásokon túl a megjelent recenzióknak és a művek kapcsán kibontakozó sajtóvitáknak is teret enged.

A *Petőfi életének krónikája* című első részhez kétféle olvasási módot is elképzelhetőnek tartok. Egyrészt a pontos (évekre, hónapokra, napokra lebontott) datálásoknak köszönhetően könnyedén kikereshetjük a Petőfi-életrajz azon részét, melyről van már némi tudomásunk, pontosíthatjuk, ellenőrizhetjük tudásunk, szabadon csapongó, tallózó olvasással érdeklődésünk szerint kalandozhatunk Petőfi életében és munkásságában. Ami engem illet – talán munkahelyi ártalom, de – a kiskamasz Petőfi aszódi iskoláséveinél ütöttem fel először a kötetet. A mai viszonyok tükrében keserédes élmény volt visszatekinteni a modern magyar társadalom és kultúra alapjait lefektető reformkori Magyarország iskolarendszerére: „Az egy tanerős kisgimnázium négy, majd három egymásba nyíló tereméből áll, a tanár a feladatokat kiosztva teremről teremre jár” (22).

Adytól tudjuk, hogy „nincs is e joggal megbírálni teremtésnek, világnak, életnek különb, istenibb produktuma, mint a gyermek. A gyermek az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígéret, a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz Isten.”⁷ Ennek ellenére Petőfi iskolázottságát kevésbé szoktuk emlegetni. Nem igazán fér össze a pallérozatlansággal hengegő vadzszenivel („Nem verték belém tanítók / Bottal a költészetet / Iskolai szabályoknak / Lelkem sosem engedett.”⁸), hogy diákként latinul olvasta a klasszikusokat. Az se nagyon illik a képbe – így aztán hajlamosak vagyunk tudomást se venni róla –, hogy a hétköznapok

7 ADY Endre, *Petőfi nem alkuszik*, mek.oszk.hu/13100/13198/13198.htm.

8 PETŐFI Sándor, *A természet vadvirága*, mek.oszk.hu/01000/01006/01006.pdf.

nyelvén megszólaló, közvetlen hangú, magyaros ritmusban verselő költő első (az aszódi Koren István professzor másolatában) fennmaradt verse 54 sornyi hexameter.

Az iskolai szabályok felrúgására viszont tényleg akad példa bőven. Meglehetősen eleven gyerek volt a kis Sándor. Olvashatjuk például, hogy az egyértelmű tiltás ellenére a tinédzser Petőfi 1837. január hetedikén éjjel 10 órakor osztálytársaival együtt kiszökött, hogy a Galga jegén csúszkáljon és korcsolyázzon. Az is kiderül, hogy Könyves Sándor (beceneve ellenére) a három aszódi év alatt egyre kevesebbet járt a könyvtárba: az első évben még 21, a másodikban 19, aztán már csak 7 könyvet kölcsönzött az iskolai bibliotékából. Az olvasmányok számának csökkenésével párhuzamosan nőtt az érdeklődése a lányok és a színészet iránt, ahogy teltek az évek, úgy lett egyre pimaszabb.

A böngészgetés mellett a másik lehetőség, hogy időrendben, regényszerű, életrajzias olvasással követjük végig a költő életének eseményeit 1823. január 1-jétől 1849. július 31-ig, így „a változó szerencse szekerén”⁹ barangolhatjuk be a költővel a történelmi Magyarországot Kiskőröstől Segesvárig. Lineárisan haladva az olvasással megrendítő egymás mellett látni a mérhetetlenül ambiciózus, vállalkozásainak szakadatlan terebélyesítésén munkálkodó apa, Petrovics István előmenetelét, majd – az árvíz, de leginkább a követhetetlen körbetartozások és fedezet nélkül történő ingatlanvásárlások nyomán bekövetkező – csődbe jutását, valamint a még inkább nagyra törő fiú országosan ismert költővé válásának hasonlóan zűrés folyamatát. Az apa, aki „csak húsvágáshoz ért; / [és akinek] Nem sok hajszála hullt ki / A tudományokért”¹⁰ és fia egyaránt saját vállalkozásukat építő üzletemberek voltak. (Karinthy sem véletlenül viccel azzal, hogy a Magyar Lánccsörgető Egyesület Részvénytársaság főcsörgetőjének nevezi Petőfit.) Kétszáz év távlatából látjuk igazán, mekkora „cégbirodalmat” épített magából a hentes-mészáros Petrovics sarja.

Paradox módon a fennmaradt levelek, úti beszámolók, kortársi visszaemlékezések, illetve egyéb okiratok és szakirodalmi munkák alapján összeállított életút- és pályakép-rekonstrukció éppen objektív távolságtartása révén lehel életet a túlságosan is makulátlan és merev Petőfi-szoborba. Ráadásul nemcsak magát az ambiciózus, a középszerűségből

9 PETŐFI Sándor, *Hazámban = Petőfi Sándor összes költeményei*, 46., <https://mek.oszk.hu/01000/01006/01006.pdf>.

10 PETŐFI Sándor, *Egy estém otthon. = Petőfi Sándor összes költeményei*, 94–95., mek.oszk.hu/01000/01006/01006.pdf.

mindenáron kitörni szándékozó művészbembert („művész és költő! [...] én középszerű ember nem leszek: aut Caesar aut nihil” [44]), hanem a világot is látjuk körülötte: az iskolait és a színházit éppúgy, mint a lapkiadóit vagy épp a katonait. Osztovis vitathatatlan érdeme tehát az is, hogy kontextusba helyezi Petőfit.

Ludmán Katalin – Radnai Dániel
Szabolcs (szerk.)

„A rejtelem volt az írósa...”

*A ködlovag-jelenség történeti,
poétikai és biografikus vetületei
a századfordulótól napjainkig*

Miskolci Egyetem
Miskolc, 2022

Áder Éva Zsuzsanna

EGY RÓZSAABLAK ÁRNYALATAI

Nagy feladatra vállalkozik, aki a 20. század eleji ködlovag-jelenség nyomába ered, és kísérletet tesz a fogalom körül kialakult homály eloszlatására. E sejtelmes – és némileg talán mitikus – meghatározás tisztázását, valamint több szempontú vizsgálatát tűzte ki céljául a *Ködlovagok tegnap és ma – A ködlovag-jelenség történeti, poétikai és biografikus vetületei a századfordulótól napjainkig* címmel 2022-ben megrendezett konferencia, amelynek résztvevői a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete és Irodalomtudományi Doktori Iskolája, a Pro Scientia Hallgatói Öntevékeny Kör, valamint a Digitális Örökség Nemzeti Laboratórium kutatói és hallgatói közül kerültek ki. A tanácskozás anyagaiból ugyancsak 2022-ben megjelent „*A rejtelem volt az írósa...*” hiánypótló opusz, hiszen számos módszertani megközelítést alkalmazva, különböző aspektusok mentén járja körül a ködlovag-jelenséget.

A tanulmánykötet logikusan épül fel: a szerkesztők előszava általános ismertetést nyújt a fogalom használatát, illetve jelentésének problematikáját illetően, az ezt követő tizennégy szöveg pedig időrend szerint haladva dolgozza fel a ködlovag kifejezést, méghozzá a legkülönbözőbb fókusszal. Az első három tanulmány a jelenség globális vizsgálatát tűzi ki célul, így arról terminológiai, szövegfilológiai és intertextuális megközelítésű írást is olvashatunk. Az ezeket követő textusok aztán egy-egy szerző vagy alkotás mentén értelmezik a ködlovagság mibenlétét, a zárótanulmányok pedig már nem is feltétlenül a ködlovag fogalmat járják körül – csupán érintik azt –, hanem a kezdet, az író és olvasó közötti párbeszéd, az önértelmezés, a marginalizáció, valamint az elidegenedés témáit elemzik.

Bececzky Gábor *Ködlovagok az irodalomtörténet láthatárán* című írása Krúdy Gyula és Kemény Zsigmond felől közelíti meg a terminust. A tanulmányból világosan kiolvasható, hogy Krúdy kétféle értelemben használja a kifejezést: természeti jelenségre, illetve emberre. A szerző megemlíti, hogy *A tegnapok ködlovagjai* című kötetnek nem volt ugyan célja a fogalom definiálása, azonban Krúdy nyomán kétségkívül egyre többen használták azt, mígnem irodalmi terminussá vált. Zárásképpen Bececzky a kategória használatával kapcsolatos óvatosságra hívja fel a figyelmet.

Eisemann György *A művészi tapasztalat „szépsége” és „igazsága” a ködlovag-irodalom esztétikájában* című tanulmányában az auratikus jelenségek szerepét emeli ki, amelyek hozzájárulnak a ködlovag-irodalom jellegzetes hangulatához. Ars poeticának is beillő gondolattal zárul az írás, mely szerint a szövegfilológusok feladata a modernség által elhomályosított múlt ápolása és megőrzése.

A ködlovagok hagyománya a magyar irodalomban (Lehetséges kánonok és többirányú olvasás) Kelemen Zoltán a témában végzett korábbi kutatásait összegzi, illetve egyszersmind új szempontok szerint újra is gondolja ezeket – mindez néhol megnehezíti a befogadást –, így munkája kiter többek között Krúdyra, Cholnoky Lászlóra és Viktorra, valamint Máraira is. Érdemes kiemelni a zöldköves gyűrű motívumát, amely több említett szerző műveiben is visszatér, így lehetőséget kínál életműveik összekapcsolására.

A tanulmány következtetése szerint a ködlovag „nem egy nehezen körvonalazható művészcsoporthoz tartozó” jobb híján adódó meghatározási kísérlete, hanem olyan halmaz a magyar irodalom életében, mely megszervezte és következetes logikával jelölte ki önnön kanonikus rendjét és

rendszerét a 19. század második felétől az ezredfordulóig ívelő írói és olvasói gyakorlatokban” (63).

Jakab Júlia arra törekszik, hogy megmutassa az irodalmi kánonba be nem épült és így kis híján a feledés homályába vesztett Czóbel Minka alkotásainak mélységét és sokszínűségét. A kísérteties és a gótikus kategóriák mentén haladva fejt fel az életmű sarkalatos pontjait, továbbá azt is tárgyalja, hogy Czóbel miként állítja a realiztikus stílusú történetmesélést az élet-halál határmezsgyéjét leíró tapasztalat ábrázolásának szolgálatába.

Németh Sámson Győző („Az idő csak a mi szenvedésünk” – *Esztétizmus és dekadencia Malonyay Dezső Az utolsó című regényében*) tanulmánya ugyancsak egy alig vizsgált alkotó művét elemzi. Mind a végességérzet, mind pedig Malonyay periférikus helyzete miatt jól illeszkednek a ködlovagság tematikájához Németh megállapításai, aki a szecesszió és impresszionizmus művészeti kategóriáira is hangsúlyosan támaszkodik elemzésében.

Kis Petronella „*Halk szárnylebbenések hallatszanak a levegőben...*” című szövege összekapcsolja Csáth zenészerzői énjét az írói tevékenységével, hangsúlyozva a zenekritikáiban megjelenő modern elméleteket és a novelláiban rejlő zeneiséget.

Kovács Dominik (*Erős lányok rendesen hektikás fiúkba szeretnek* – *Karriertörténet és identitásválság Bródy Sándor A medikus című drámájában*) írása számos izgalmas kérdést feszeget. Nemcsak a medikus karakterét és motivációit veszi górcső alá, hanem hangsúlyt fektet a betegség-narratívákra és a dekadencia jelenségére is, illetve a tanulmány címében szereplő dráma figuráit a ködlovag-koncepció függvényében is vizsgálat tárgyává teszi.

Locker Dávid *Dekadencia- és devianciaképzetek – Szerb Antal Utas és holdvilág című regényében* című írásában említést tesz a vizsgált kor szexuális devianciáiról, de szóba hozza a halálerotikát, az erkölcsi züllesztést, a pénzkultuszt és az elidegenedést is – mindezek jól kapcsolódnak a kultúrkritikai és társadalomkritikai szempontokhoz.

Szarka Szilvia Kafka korai magyar fordításainak a hazai irodalmi közegekben való periférikusságára mutat rá, illetve annak is utánajár, mi lehetett az oka, hogy ezek a darabok nem hoztak a szerzőnek elismertséget idehaza – legalábbis olyan mértékűt semmi esetre sem, amelyre Kafka az 1957 utáni fordítások révén szert tett. *A Homályba vesztett fordítások – Franz Kafka magyar nyelvű recepciójának 1921 és 1957 közötti*

időszakáról különösen a húszas és harmincas évekre, így elsősorban Márai Sándor és Klopstock Róbert magyarázatára fókuszál.

„*Lehull nevedről az ékezet*” – Márai Sándor fogadtatástörténete Magyarországon és az emigrációban 1946 és 1989 között című dolgozatában Kőrösi Ferenc részletesen bemutatja a Márairól a címbe foglalt időszakban megjelenő cikkeket, és ezek hangvételeit is elemzi. A tanulmány kitér az író hatására, amely erősen függött az adott politikai és szellemi környezettől, amely körülvette őt.

A konferencia szervezőjének, illetve a kötet egyik szerkesztőjének, Ludmán Katalinnak a *Ködlovagok tegnap és ma: a Krúdy–Márai–Hajnóczy-tengely* című tanulmánya a „ködlovag-narratíva” jelentőségét, valamint annak a címben szereplő három író életművéhez való kapcsolódásait mutatja be. Ludmán Katalin arra a megállapításra jut, hogy a ködlovag-narratíva lehetőséget teremt olyan összefüggések és érintkezések felszínre hozására, amelyek kezdetben nem feltétlenül evidensek vagy láthatók. Azon életművek összehasonlító vizsgálata esetében is gyümölcsöző lehet tehát, amelyek látszólag időben és stílusban távol esnek egymástól, így lehetővé teszi, hogy mélyebb rétegeket fedezzünk fel a hagyományban és a kulturális örökségben.

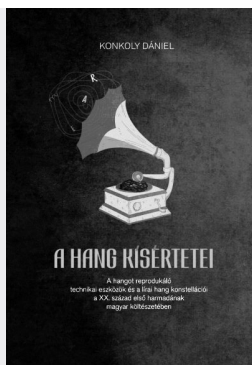
Bethlenfalvy Gergely „*Meg kell bontani a tortát*” – *Kezdet-figurációk Hazai Attila írásaiban* című elemzése azt vizsgálja, hogy a címben szereplő szerző miként teremt feszültséget és bizonytalanságot a prózáit indító mozzanatokkal. Bethlenfalvy szerint Hazai Attila nagy hangsúlyt fektet a szövegeiben fellelhető törésekre és hasadásokra is, amelyek az olvasót a kezdeti mozzanat kitágítása irányába vezetik, így a szóban forgó nyitányok egyből a befogadóval való aktív párbeszéd részét képezik.

Radnai Dániel Szabolcs *Hagyomány és hagyaték – Egy nemzedéki élmény dokumentálása és visszavonása Térey János két Termann-kötetében* című írásában az 1990-es és 2000-es évek magyar irodalmi változásainak tükrében helyezi szélesebb kontextusba a Térey-életművet. A kötet társszerkesztője a szintér alakulásán keresztül vizsgálja Téreyt generációs, irodalomtörténeti és intézményi szempontok alapján, és a műveiben megjelenő önértelmezésekre is kitér, továbbá szemlélteti, hogyan reflektál az írásaiban a saját pályájára és az irodalmi mező elmozdulásaira.

A „marginal man” és a „rés” narratív és motivikus nyomai Borbély Szilárd Nincstelenek című írásában Seres Lili Hanna arra törekszik, hogy szociológiai és pszichológiai elméletekkel kapcsolja össze az elemzett

művet, mégpedig annak érdekében, hogy élesebben világítson rá a karakterek köztes helyzetére.

A fenti tanulmányok rövid ismertetőiből jól látható, hogy „*A rejtelem volt írósa...*” című kötet – habár a ködlovag fogalom mentén szerveződik – gyakran él szabad asszociációs kapcsolódási lehetőségekkel. Ez okból kifolyólag a benne olvasható szövegek némelyike nem, vagy csupán érintőlegesen említi a vizsgált központi fogalmat, így az olvasó nincs mindig könnyű helyzetben, ha a korábban olvasottakhoz igyekszik kapcsolni egyes textusokat. Mindazonáltal mégis változatos, sokszínű ez a tanulmánykötet, és az is megállapítható, hogy minden vizsgált téma magában hordozza a további kutatások lehetőségét. Mire a könyv végére ér, az olvasó nemcsak egy tartalmas fogalom újabb és újabb aspektusait illesztheti össze, hanem egy színes rózsaszín darabkáit is, amelyből kibontakozik a homályos ködlovag-kép.

Konkoly Dániel

A hang kísértetei

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2022

Pintér Kitti

SZELLEM A TELEFONBAN

A kritika nagyrészt okvetlenül arról szól, aki megírja – ebben a műfajban nehéz volna elvitatni a megszólaló hang szubjektumhoz való kötelező kapcsolódási pontjait. Így – a romantika kutatójaként – jókora öniróniával konstatáltam, micsoda elégedettséggel tölt el, hogy egy, az avantgárd problémái köré szerveződő monográfia több ízben az általam

vizsgált korszakhoz vezeti vissza a kérdésfelvetéseit – vagy legalábbis sokszor ahhoz képest határozza meg önmagát, akár elkülönbözéseiben.

Konkoly Dániel könyvének fejezetei a hang externalizálásának, kihelyezésének tapasztalatát mutatják be egyes irodalmi alkotásokon, előtérbe helyezve az avantgárd formanyelvét. A tanulmányok – ahogyan azt már korábban is sejtettem – a hagyományokat szigorúan veszik: Konkoly megközelítésmódja Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténeti modelljéhez kapcsolódva leköveti a klasszikus és késő modern mintázatokat is.

A lírai hang témája köré rendeződő szövegek a késő modern azon tendenciájából indulnak ki, amely a szubjektum hatalmának szétforgácsolódását hirdeti a nyelv felett. A kötet ezt a mozzanatot több aspektusból járja körül: az egyik legkézenfekvőbb szempont például a technikai médiumok szerepe (többek között Kassák verseiben), de a szerző olyan izgalmas anyagokat is beemel, mint Simon Jolán ismeretlen hangja és az általa előadott szavaltatok leválasztottságának kérdése. *A performativitás természete* című fejezet Kassák számozott költeményeit vizsgálja, és azzal az elmarasztaló megjegyzéssel nyit (amely végső soron egyfajta szükségszerű önpozicionálás is), hogy a médiumok és a percepció kérdése a Kassák-életmű kevéssé vizsgált területe.

Minden kiemelés leegyszerűsítés, de Konkoly ebben a szövegében alapvetően azt mutatja ki, hogy a kassáki költemények sokkal inkább elbizonytalanítják az alanyiságot, mintsem hogy megszüntetnék, a nyelv mégsem valamilyen belső tartalmi anyag kicsapódása ezekben az esetekben. A tanulmány megvizsgálja, miképpen alakul át az ember mint konstrukció, hogyan szervesül a gép, a gépbe az egyén.

A Kassákné Simon Jolán hangjáról (*A szavaltó, a költő és a túlvilág*) szóló tanulmány talán az egyik legfelvillanyozóbb a monográfiában, és bár periférikus kérdést tárgyal, az egész kötet problémafelvetését jól szemlélteti. A nő szavaltatait ugyanis egyetlen felvételre sem rögzítették, tehát a vizsgálat tárgya valami elemi hozzáférhetetlen (ez természetesen párhuzamba állítható azzal, hogy maga a szavaltat is egy hozzáférhetetlen hangot, a vers fiktív megszólalóját ismétli). A szerző leszögezi, hogy az elemzésben nem pusztán Simon Jolán előadásairól kíván szólni, a róluk szóló tanúságtételek (amelyek tulajdonképpen kizárólagos nyomként szolgálnak) sokat mondanak a beszámoló irodalomról és hangról alkotott koncepcióiról is. Az olvasó nyomozóként rekonstruálja a Konkoly által idézett és elemzett tudósítások alapján, milyen lehetett Simon Jolán hangja, és milyen az előadásmód: a fejhangon elszavalt

versek redukálják a hangszín sajátosságait. Ez a módszer Konkoly szerint egyrészt a kollektivitás eszményéhez, másrészt egy dimenzióváltáshoz köti, a túlvilághoz kapcsolja a szavakat.

A jellegzetességeitől megfosztott, pusztá hang testetlenül – mint egy akuzmatikus hangként – szólal meg, amivel egyrészt kivonja magát az életből, másrészt megismétli az alapvetően olvasáshoz kapcsolt, Paul de Man-i eljárást, az arcadást. Az előadó hangja tehát kísértetiesen duplikálódik, hiszen egyszerre önmaga és a megszólaltatott szöveg fiktív hangjaként tétéleződik. Mindezt Konkoly sokkal komplexebben és izgalmasabban bontja ki, szétágazó példákkal támasztja alá, és bravúrosan köti össze a sírfelirat műfajával, a síron túlról megszólalókkal.

Az ezt követő József Attila-elemzés az idegenség témáját folytatja, a fejezet többek között arra keresi a választ, hogy a hang eredete lehet-e a költemény szövege maga. *A saját hang idegensége* című szakasz az *Elégiát* értelmezi újra – egy erősen kanonizált, szinte megkövesedett vers újraolvasása márpedig mindig izgalmas téma. A levezetés a szöveg hagyományhoz való viszonyából indul ki, és igen nagy tudásanyagot mozgósít. Ebből következhet az is, hogy olykor zavarba ejtően szét-tartó, mintha kiperegne az anyag a szerző kezei közül. Mindemellett Konkoly izgalmas és újszerű ötleteket aktívál, újragondolja például a táj és a lélek viszonyát, illetve a hangzósság jelentősége és a tükrözés technikáinak összefüggései is figyelemre méltóak az elemzésben. Az értelmezés végül meggyőzően kimutatja, hogy a hang kihelyezéséhez ezúttal nincs is szükség technikai eszközökre.

Ezután a szerző Babits Mihály *Haláltánc* című művét vizsgálja (*Halál, telefon és hang*), melyben a lírai én saját tudatának kivetüléseként beszélget a halállal. Ebből következik, hogy a szövegben a klasszikus modernség tendenciáitól eltérően nem egy integer szubjektum jelenik meg. Konkoly különösen leleményes verstani megfigyelései itt is érvényesülnek. Például az, hogy a kísértetieség egyik eszközeként ismeri fel, ahogy a rímhívó szavak magukban foglalják a rájuk válaszoló szót – mintegy visszhangszerűen.

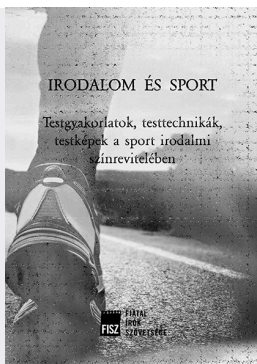
A funkciók kérdőjelei szorosan kapcsolódik a Babits-tanulmányhoz, hiszen elsősorban a technikai médiumokkal foglalkozik. Központi témája a technológia transzcendenshez való viszonya. Rámutat a különböző funkcióbeli eltérésekre a korszak verseiben, hiszen a médium bizonyos esetekben nemcsak térbeli, hanem időbeli távolságokat is képes áthidalni (Juhász Gyula *Telefonjában* például) egy kapcsolódáskor, de a rádióhullámok szétszalazása az ihlethez való hozzáférés allegóriája

is lehet (Babits *Rádió* című verse kapcsán). A fejezet számos, a témában releváns további költeményt elemez, és széles spektrumban tárgyalja a transzcendenshez való hozzáférést – a technika költői szerepkörre való ráíródásától egészen addig, míg a versvilágban Isten helyére a technológia kerül.

A monográfia utolsó, *Bioautomaták* című kitekintő fejezete az állat pozícióját vizsgálja meg a magyar avantgárdban. Az állatok témája részben a technológiához hasonló működésmód miatt (az emberi testbe implantált állatok szervei), részben a hangot externalizáló eszközként kapcsolódhat a kötet szövetébe.

A hang kísértetei gondosan szerkesztett kötet, szerkezete is érzékeltesen szemlélteti a célkitűzését. A szerző a hagyományok és elmozdulások alapos olvasásával magyarázza a késő modern korszakküszöb kialakulását, melynek egyik legfontosabb tényezője a monográfia fő fókusza is: a szubjektum leválásának mozzanata, mely „a hangot reprodukáló technikai médiumok teljesítményéből látszik levezethetőnek” (235). A szerző ezt könnyed nyelven, érdekes szempontokkal, bár kissé széttartóan teszi.

Hogy e széttartást tovább feszítsem, nem győzöm visszanyelni az ismétlés kategóriájával – amely az elemzések visszatérő motívuma – kapcsolatos meglátásomat (erős reflexió az első bekezdésre), miszerint talán érdekes volna megnézni a 19. századból (ha már a hagyomány-avantgárd-elmozdulás skálán mozgunk) az ismétlés kierkegaard-i fogalmát, amely azt egyfajta előre emlékezésnek gondolja el. Az ismétlést Kierkegaard az emlékezés inverz mozgásaként definiálja, hiszen amire emlékezünk, az volt, amiből következik, hogy az emlékezés mechanizmusában visszafelé ismétlődik meg. A tárgyalt kötetről ez semmiképp sem mondható el – újszerű, hiánypótló, *szellemes*.

Bednancics Gábor – Pataki Viktor (szerk.)

Irodalom és sport

Testgyakorlatok, testtechnikák, testképek a sport irodalmi színrevitelében

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2022

Szabó Dárió

MEGMOZDUL A MOZDULATLANNAK HITT

A sport lehet hivatás, egészségmegőrzés, életmód vagy életérzés, rutin vagy ragaszkodás, családi, nemzeti, kulturális hagyomány, üzlet, eszköz – és még sok minden más. A sport metafora is, amely társadalmunkat, szurkolói attitűdünket számításba véve is tükre lehet bárminek, ami egy adott helyen egy adott időben körbeveszi. Ha így van, akkor a sport speciális médium, amely elsősorban a test jeleit felhasználva közöl valamit? – kérdezhetnénk jogosan. Vagy a sport valami, aminek médiumra van szüksége, e médium pedig a mi testünk valójában? A Fiatal Írók Szövetsége gondozásában megjelent *Irodalom és sport. Testgyakorlatok, testtechnikák, testképek a sport irodalmi színrevitelében* című tanulmánykötet minden szövege csatlakozik a kérdés feltevéséhez és/vagy megválaszolásához. Ahogy a sport egyik legfontosabb alapvetése a koncentráció, éppúgy a könyv szerzői köre is fókuszáltan közelíti a felvetett problémákat, nem egy ponton kapcsolódva is egymáshoz – és így mint ha a 2020-as, a FISZ és az EKKE BMK Irodalomtudományi Tanszékének társszervezéséből megvalósult *Irodalom és sport* névre keresztelt konferencia résztvevői egy ideális sportcsapatra is emlékeztetnének minket. A kötet két szerkesztője, Bednancics Gábor és Pataki Viktor (utóbbi tanulmányt is jegyez a kiadványban) az előszóban világosan rámutat, irodalomtudományi aspektusból mennyire hiánypótló és termékeny anyagot tartunk a kezünkben, ám nekem túl ezen, az az igazán

üdítő, hogy nagyjából bármelyik, a kötetben közölt írásról elmondható: érveléseket, bizonyításokat, példákat nézve mertek messzebbre is dobantani a szerzők, ezért nemcsak információt közölnek, hanem apróbb passzusokat kiemelve több vitaindító, filozófiai igényű kérdésünk is felmerülhet.

A kötet Fodor Péter kritikai meglátásokat tartalmazó tanulmányával indul, amely egy feszültséget próbál rendbe tenni, mellyel kapcsolatban diplomatikus válaszhoz jutunk. Sándor Pál filmje, a Mándy *A pálya szélén* című regénye nyomán készült *Régi idők focija* annak ellenére is idegen Mándy nyelvtől, hogy a szerző a Sándorral való közös munka folyamán forgatókönyvként próbálta definiálni írását. Mándy nem igazán akklimatizálódott ahhoz, hogy poétikai igényeit ne csupán mint szépíró, hanem mint forgatókönyvíró is kellően megalapozza, így a film készítői kénytelenek voltak helyettesíteni azt a nyelvet és diskurzust, amelyen az író eredetileg szeretett volna megszólalni.

A *Régi idők focija* után nosztalgikusabb berkekben maradvra Szirák Péter *A pálya beszél?* című szövegét olvashatjuk, amely meglepő – noha közel sem öncélú módon – elbeszélő jelleggel nyit, voltaképpen egy sportszurkoló, de akár korai sportújságírói hanggal találkozhatunk. Szirák ezt követően fontos általános problémára hívja fel a figyelmet, mégpedig, hogy a sport nem fordítható át veszteségek nélkül különféle médiumokra. Ha ezt a megállapítást kissé szabadosan értelmezem, de közben a szerző logikájától sem távolodom el, a sport épp ezért képes bárhol érvényre jutni, példává avanszálni, mert a másként látás, a másnak láttatás potenciálja, mi több, motivációja az, amit önállósága híján kivált észlelőkörnyezetéből. Szirák Esterházy Péter *Termelési-regényében* vizsgál olyan nyelvi eseményeket, amelyek futballmozzanatoknak hívnak elő, mindeközben tapinthatóvá válik a Mándy felfogásával történő rezonálás is, amely által látható lesz, hogy a labdarúgásnak is van sajátos politikai rendszere (klubok, intézmények működnek a társadalom szövetébe ágyazva, és e klubok egymással is érintkeznek nemcsak a pályán, de az íróasztal körül is), illetve elengedhetetlenül fontos, hogy a labdarúgás viszonyai jól tükröznek egy adott hatalmi rendszert is – a sport a hatalomtól nem független, épp ezért utóbbi az eszközévé is teheti az előbbit. Izgalmas már a kötet elején szembesülni vele: bár a sportra jobban szeretünk magasztos, sok dolog felett álló jelenségként tekinteni, mégis egyfajta kiszolgáltatottsága (mind nyelvi, mind eszmei értelemben) válik a legegységesebb tulajdonsággá. Szirák tanulmánya úgy is képes ezt tökéletesen érzékeltetni, tárgyalni, hogy közben

nagyon sok szövegközeli megfigyelésre épül, és a szerző ezen nyitottsága a szövegközeli meglátásokat is pezsdíti.

A harmadik tanulmány által nemhogy a hazai, de az európai hagyományoktól is igen messzire kerülünk. Legalábbis elsőre biztos ezt gondolnánk Molnár Gábor Tamás *Amerikai futball, nyelviség és nyelvtelenség Don DeLillo End Zone című regényében* című írását olvasva. Ennél viszont jóval reflektáltabb és kreatívabb dolgot kapunk, amely a sportmozdulatokat – vagy a mozdulatok versritmust idéző háttérét – tárja fel, továbbá a Rilke-olvasás nélkülözhetetlenségét e téma kapcsán, végül pedig igazán átfogó képet ad (talán a bevezetőben nyitott horizontnál is átfogóbbat), amelynek köszönhetően a címben jelölt mű recepcióját ismerteti és gazdagítja is a szerző. Sőt, a szatírák kapcsán is találkozhatunk újszerű elméleti megállapításokkal, amelyek sokkal kevésbé nyelvi, mint ábrázolásretorikai fogások.

Hogy a sportnak és a kriminek lehet-e köze egymáshoz, arra valószínűleg több ízben is igennel válaszolnék, mégis kellemesen meglepett Nagy Hilda tanulmánya, amely a kerékpározás kultúrájának hajnalát vizsgálja, méghozzá a feminizmus szempontjai felől. Nagy szövege hasonlóan működik, mint egy jól felépített krimi, amely a problémák rövid és feszes tisztázása után megannyi kérdést válaszol meg. A szerző 1897 és 1899 között megjelent sajtótermékeket tekint át, hogy rámutasson: kezdetben közel sem volt magától értetődő, hogy a nők is kerékpározhassanak. Nagy Hilda korabeli példákat vizsgáló tanulmányából a férfiaszony kifejezés pontos jelentését, a századfordulás Budapest közlekedési minőségét, valamint a nők és a nyilvános testmozgás etikai csapdáit is megismerhetjük.

Ezt követi Bartal Mária írása, mely Borbély Szilárd *A kerékpárhoz* című versét járja körül. Mit jelent a kerékpár jelként, szimbólumként, milyen a viszonya a kerékpárhoz a különféle művészeti ágazatoknak és szubkultúráknak? Ezekre vázlatosan – épp, amennyire a nagyon szűk téma szempontjából szükséges – választ kapunk, de mindemellett igen erős, szorosan poétikai feltárásokkal is szembesülünk, amelyek körül rengeteg hatás-, motívumtörténeti, valamint olykor filozófiai és vallási adalék is sűrűsödik.

Énekes András Előd és Gregor Lilla közös tanulmánya a kötet egyik legjobb vállalása. Az *Identitáskonstrukció Lance Armstrong történeteiben* több okból is üdítő. Egyrészt napjaink sport körül alakuló beszédskázáiban mintha egyre inkább háttérbe szorulnának a történetekkel, mítoszokkal, kultuszokkal számot vető stratégiák, miközben a szorosan

sportszakmai, analitikus nyelv teret nyer (pedig utóbbiból nem kéne következzen az előbbi). A sportolói identitás – de mondhatnánk akár egy sportintézmény, akadémia vagy klub identitását is – kiterjedése beláthatatlan, ettől fogva hatása is csak utólag válik igazán súlyossá. Vége egy szempont, amelyben nem a sport a kiszolgáltatott, hanem mindenki, aki nézi és csinálja, esetleg benne dolgozik. Egyetlen sportoló identitáskonstrukciója is képes ugyanis visszavonhatatlan hatást gyakorolni a médiára, a marketingre, a versenytársakra, más sportágak szereplőire, az üzletre, a rajongókra és a gyűlölködőkre, ráadásul mindennek mentén egy sportág hagyományából rajzolható természetes utat is átkódolhatja. Egy sportoló identitása gyakran nem a rendszer miatt jön létre, hanem maga is alakítja a rendszert – még ha erről legtöbbször a sportoló sem tud feltétlenül. Egy Lance Armstronghoz hasonló emblemikus személyen keresztül mutatni rá e működés jelenvalóságára elengedhetetlenül fontos véleményem szerint, és nem csupán nyelvi vagy irodalomtudományos perspektívák számára az.

Smid Róbert *Az élmény nem azé, aki fut* című tanulmánya marad a hatalmi dinamikák feltárásánál, és ez igen komplex szemléletmóddal párosul a szerző részéről. Világ- és magyar irodalmi fronton is árnyalt képet kapunk arról, hogy a futásnak – akár jelként, akár élettani vagy mentális szempontból – milyen funkciói lehetnek az irodalomban, sőt általában véve eszmeileg is. A futás és az írás, meglehet, nem állnak olyan távol egymástól – Smid alaposságát épp az mutatja, hogy hajlamos nagyon messziről indítani gondolatmeneteket, de nem idegen tőle a fogalomanalízis sem.

Az atléta halála és a *Saulus* Mészöly Miklós két emblemikus regénye, és Szentesi Zsolt méltán mutat rá az említett könyvekben arra, hogy a futás mint motívum is mennyire rétegzett lehet egy író életművében. A legizgalmasabb szála a Szentesi-tanulmánynak számomra az, hogy választott témáin keresztül rá tud mutatni arra is, hogy a sportnak nem csupán jótékony mentális és fizikai hatásai lehetnek, illetve hogy a sport nem pusztán pozitív lélektani tünetként lehet jelen valaki életében. Ennek egy karakterre vonatkoztatott alakulástörténete sokat tud hozzáadni a könyv egészéhez, mert az ember és a sport viszonyának árnyoldalait is közvetlenül be tudja mutatni.

Mezei Gábor *Test – technika – önkéntelenség* címet viselő dolgozata szépen egészíti ki azt a diskurzust, amely a kötet elején is felsejlik, és amelyet magam is behoztam a recenzió gondolatkörébe korábban. A sportnak, a mozgásnak folyamatos nyelvkeresés jut osztályrészül; Mezei munkája voltaképpen a keresési motiváció nullfokát mutatja meg,

együttal részletesen feltárja a motiváció mértjeit is. Legérdekesebb meglátása viszont nemcsak a sport és az irodalom, vagy a sport és a nyelv problémájához ad hozzá, hanem általában véve bármilyen emberi észleléshez és a nyelv ezzel való dolgához. Ahogy az érzékelő szubjektum a receptorain keresztül nem csupán azzal találkozik, amivel akar, hanem el is szenved a dolgok érzékelését, úgy szenved el a felismerés folyamata is azt, hogy átmenet képződik, és ez az átmenet minden egyes felismerésnek és érzékelésnek a nyelvi sajátja, zsákutcája.

Urbán Bálint arra keresi a választ, hogy Fernando Pessoa-t mi vezette el a svédturnához, hogyan épült be a szerző figyelmébe a testtechnika, és leginkább, hogy Pessoa életművét miként hálózza be ez a jelenség – ha nem is túl kirívóan. Urbán tanulmánya elsősorban irodalomtörténeti fontossággal bír, és bár eleve a szerző egy korábbi írásának folytatása, de érzésem szerint további értekezések alapja is lehet, amelyek a Pessoa-recepcióban is értékesen hasznosíthatják az itt tárgyaltakat.

Az utolsó előtti értekezés címe kiforgatja a kötetét, és valószínűleg nem véletlen, hogy épp az egyik szerkesztő, Pataki Viktor szolgáltatja ezt az első ránézésre cinikus, a tanulmányt olvasva inkább ironikus, de nagyon is súlyos fogást, amire szükség is van, és szerencsésnek gondolom, hogy nem a kötet legelején adódik a kérdés: *Irodalom és sport?* Pataki elsősorban arra mutat rá, hogy a modernitásban életünk és irodalmunk köre kezdett csavarodni a sport, és bemutatja azt is, hogy erre milyen reakciók érkeztek. Alapos válaszokat kapunk arra, miért vannak/lehetnek irodalom és sport között feszültségek, és hogy túl ezen is, milyen érzelmeket ingerel egy befogadóban a sportélmény megélése, akár az emberi test és a mozgás értelmezése.

Énekes András Előd zárja a könyvet, akitől egy társszerzői munkát tárgyaltam már a recenzióban. Érzésem szerint Énekes jelen írása sokkal inkább egy következő (konferencia)kötet első fejezete, mint a mostaninak a zárója. A tömegmédiá, a gazdasági konstrukció, a klubok felett (is) álló érdekek és intézmények, szövetségek, mediális kérdések foglalkoztatják a szerzőt, aki bár sokat markol, igen magabiztosan is szorít, sokféle tartó érdeklődését pedig jó érzékkel tereli egy irányba, mégpedig abba az irányba, mely akár egy szubjektumelmélet elengedhetetlen pontja is lehetne a távoli jövőben.

Az *Irodalom és sport* komplex kötet. A különféle mozgásformák és a sport körüli kultuszok nyelvi reprezentációi mellett a kultúra irányából is közelít a sporthoz. E tematikai összetettség mellett pedig az is biztonsággal állítható, hogy a könyvbe tanulmányt író szerzők stílusa is differens, ez pedig frissen tartja az olvasó figyelmét.

Ureczky Eszter

Kultúra és kontamináció*A járvány metaforái és biopolitikája
kortárs regényekben*Kijárat–I.T.E.M. Alapítvány
Budapest, 2021

Kolozsi Blanka

A KONTAMINÁCIÓ KULTÚRÁI

A magyarországi irodalom- és kultúratudományos diskurzus elmúlt évtizedeiben megfigyelhető volt az antropológiai érdeklődés fokozatos felerősödése, előtérbe került az emberi élet fogalmának filozófiai, jogi, politikai, szociológiai, egészségügyi, ökológiai és mediális vonatkozásokat is beemelő teoretikus tárgyalása, és már a Covid-19-pandémiát megelőzően is számos hazai konferencia, folyóiratlapszám, tanulmánykötet és monográfia szerveződött olyan kérdések vizsgálata és megvitatása köré, mint például a halál, a betegség, az erőszak és a sport irodalmi és nyelvelméleti reprezentációja, kultúrtörténeti beágyazottsága, valamint mindennek az intézményes, mediális és technológiai környezettel való összefüggései. Az elmúlt évek globális járványhelyzete újabb relevanciát kölcsönzött ezeknek a kutatási területeknek, és számos olyan tanulmány született, amelyek kifejezetten a különböző történeti korok járványainak irodalmi megjelenését vizsgálják bioetikai, biopolitikai, biopoétikai, ökofilozófiai vagy poszthumán perspektívából. Ebbe a tendenciába jól illeszkedik Ureczky Eszter 2021-ben megjelent *Kultúra és kontamináció. A járvány metaforái és biopolitikája kortárs regényekben* című kötete, amely a szerző 2017-ben megvédett angol nyelvű disszertációjának szerkesztett, a koronavírus-járvány tapasztalataival kibővített és magyarra fordított könyvváltozata, és amely egyúttal szorosan kapcsolódik a Kijárat Kiadó és az I.T.E.M. Alapítvány közös vállal-

kozásához, a kortárs kulturális gyakorlatokat, ökológiai és biopolitikai tendenciákat, valamint a digitális és mediális környezetet tudományos igénnyel feltérképező és értelmező vonulatához is.

Ureczky Eszter ebben a kötetben egy olyan interdiszciplináris elméleti keret megalkotására tesz (sikeres) kísérletet, amelynek legfontosabb teoretikus és módszertani alapját a Magyarországon egyelőre újdonságnak számító kultúrorvostani vagy orvosbölcészeti perspektíva jelenti. Ennek a néhány évtizedes hagyománnyal rendelkező kutatási területnek a meghonosításában vitathatatlan érdemei vannak a szerzőnek, aki jelen kötet megírása mellett részt vett a Helikon 2022-es *Kultúrorvostan/Orvosbölcészet* tematikájú lapszámának szerkesztésében – amelynek bevezető tanulmánya e területnek mind belső sokrétűségével, mind pedig relevanciájával és alkalmazhatóságával kapcsolatban részletes tájékoztatást nyújt –, és akinek jelenlegi kutatói érdeklődése is az ageizmus, az egészség és az élet végi gondoskodás kulturális reprezentációjához, diszkurzív hagyományaihoz, valamint (bio)politikai és etikai vonatkozásaihoz kötődik. A kötet elméleti háttérében a járvány- és betegség-narratívák vizsgálata szempontjából fontos szerepet játszik továbbá számos olyan, gyakran különböző diszciplináris hagyományból érkező elméleti megközelítés és/vagy fogalom, mint például Foucault hatalomfelfogása, Agamben biopolitikai vonatkozású terminusai (rendkívüli állapot, tábor, homo sacer), Sontag betegségmetafora-olvasatai, Kristeva pszichoanalitikus abjektelmélete, Mary Douglas antropológiai szenny- és margófogalma, Deleuze rizóma- és Derrida farmakosz-fogalma, mindemellett kiemelt szerepe van az értelmezésekben a nemi különbségek társadalmi, gazdasági és reprezentációs aspektusainak. A kötetben mozgósított interdiszciplináris keret hat kortárs angol nyelvű posztmodern történelmi regény értelmezésén keresztül lehetővé teszi a nyugati kultúra három korszakos jelentőségű betegségének (*period illness*) – a pestisnek, a kolerának és az AIDS-nek – több szempontú, történelmi összefüggéseket és különbségeket is felmutató, illetve az adott járványt a maga komplexitásában megmutató tárgyalását.

A történetiség mozzanata mind a vizsgált korok és járványok diszkurzív tere, mind pedig az elemzett regények műfajisága szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. A kötet egyik legfontosabb, foucault-iánus alapvetése, hogy a káoszmetaforaként is elgondolható járványok vizsgálata alkalmas a normalitás kategóriájának, a rend, az egészség és a tisztaság orvosi, etikai és esztétikai fogalmainak árnyaltabb megértésére és megkérdőjelezésére, amennyiben az egyes járványok az adott társadalmi

rend felforgatásával annak belső feszültségeire is rámutatnak. A regények elemzésének másik fontos kiindulópontját képezi az a Sontag-tól kölcsönzött és egyúttal meghatározó gondolkodástörténeti hagyománnyal rendelkező testmetafora, amely szerint egy adott politikai és/vagy földrajzi közösség a felépítés és a funkcionalitás szempontjából az egyén testével analóg módon értelmezhető társadalmi testként. Éppen ezért az adott korszak rend-, egészség- és tisztaságfogalmaival összefüggésben az értelmezések homlokterét képezi az a kérdés, hogy az egyén teste és az aktuális társadalmi berendezkedés hogyan rendezhető egymás mellé diszkurzív módon, mi minősül szennynek és abjektnek a szó (köz)egészségügyi, (köz)tisztasági és metaforikus vagy morális értelmében, és milyen kulturális gyakorlatokban, társadalmi intézkedésekben, intézményes működésekben jelenik meg a Saját és a Másik, valamint az integrálás és a kizárás kettőse. A testről való gondolkodás átalakulásának története ebből adódóan egyéni és társadalmi vetületben is értelmezés tárgyát képezi: a zárt, körülhatárolt nyugati szubjektum létrejöttének azon biopolitikai aspektusai is előtérbe kerülnek, amelyek lehetőséget nyújtanak annak konceptualizálásához, hogy a járványok kezelésének ideológiai, intézményes és szociokulturális keretei milyen szerepet játszottak az egyének a saját és a másik testéhez, illetve a tágabb társadalmi környezethez való viszonyának formálásában. Az analógia elvén működő gondolkodásmód – amely az egyes fejezetek járványolvasataiban kivétel nélkül jelen van – a vizsgált korok esetében is relevánsnak mutatkozik: egyfelől a járványok korabeli értelmezését lehetővé tevő mikro- és makrokozmosz-elméletekben, másfelől pedig a fertőzés egyéni és társadalmi léptékű kezeléséhez kötődő, egymással szorosan összefüggő biopolitikai modellekben és testdiskurzusokban. Ennek megfelelően a kötet fejezeteiben mindvégig reflexió tárgyát képezi, hogy a beteg, fertőzött test és a szennyezett, járvány sújtotta város ábrázolásában milyen közös retorikai alakzatok, reprezentációs hagyományok és ideológiai vonatkozások érhetők tetten.

A kötet egyik fontos érdeme, hogy a különböző kultúrtörténeti korok, politikai rendszerek és földrajzi terek járványai és járványkezelési gyakorlatai kapcsán följrajzolható ismétlődő mintázatok, válságrópusok és antropológiai állandók (bűnbakképzés, elszigetelés, áldozathibáztatás, moralizálás, mások szándékos megfertőzése, ál- vagy ellentudományos elméletek terjedése, a tömegsír rémképe) megmutatása mellett arra is rámutat, hogy éppen e mintázatoknak a politikai, gazdasági és társadalmi kontextustól függő megvalósulási módjai eredményeznek nagyon

is különböző konstellációkat. Ennek tanulságait rögzíti a kötet elméleti alapvetéseket tartalmazó fejezetében található összefoglaló táblázat, és ennek részletes, alapos kifejtését adják a konkrét történeti eseteket és irodalmi megjelenéseket értelmező tanulmányok. A történetiség szempontja mindemellett a vizsgált szövegtörzset tekintve is megkerülhetetlen, minthogy a szerző nem az egyes járványok korabeli ábrázolásait elemzi, hanem hat kortárs regény kultúrtörténeti, orvosbölcészeti és retorikai vizsgálatán keresztül értelmezi a pestishez (William Owen Roberts *Ragály*; Geraldine Brooks *Csodák éve*), a kolerához (Matthew Kneale *Sweet Thames*; Anne Roiphe *An Imperfect Lens*) és az AIDS-hez (Alan Hollinghurst *A szépség vonala*; Alfred Corn *Part of His Story*) kötődő korabeli és kortárs narratívákat, társadalmi-intézményes kezelési módokat és reprezentációs hagyományokat. Az elemzett regények történelemfelfogásának meghatározásában Brian McHale „apokrif történelem” és Linda Hutcheon „historiográfiai metafikció” fogalmaira épít, aminek révén az egyes regényeket a – ha nem is homogén, de – hivatalos történelmi elbeszélés(ek)hez való viszonyuk mentén teszi értelmezhetővé (mint kiegészítés vagy kimozdítás), miközben a jelenkori problémákra a múlt eseményeinek prizmáján keresztül adott reflexióként a történelmi idő képzetének újragondolásához is vezethet. A járványok irodalmi rögzítése kapcsán szükséges ugyanakkor hozzátenni – ahogyan arra a szerző is kitér –, hogy a betegség kora újkori individualizációja, illetve az alfabetizáció és a könyvnyomtatás széles körűvé válása tette lehetővé egyáltalán a később kifejezetten népszerűvé váló irodalmi (auto)patográfiai írását és az önéletrajzi beszámolók fennmaradását, miközben a járványelbeszélések egyik visszatérő problémája, hogy a fertőzés okozta fizikai leépülés, szenvedés és halál ellehetetlenítette a személyes tanúságtevést – ezért is bír minden esetben kiemelt jelentőséggel a regények elbeszélői perspektívájának megformálása. Másfelől azt is fontos megemlíteni, hogy bár a szerző kortárs regényeket vizsgál, a kötet műfaj, médium és történeti kor szempontjából is nagyon gazdag válogatást foglal magába a különböző járványdiskurzusokat illetően, a könyv illusztrációiként szolgáló, az egymástól eltérő tudásformák és társadalmi gyakorlatok sokféleségéről közvetítő korabeli és kortárs vizuális reprezentációk pedig ugyancsak e kutatási terület gazdag tárházát bővítik.

Az első fejezet, amely a pestis korabeli diszkurzív háttérrel és kulturális reprezentációival, valamint a járvány későbbi évszázadokra gyakorolt hatásával foglalkozik, a pestisjárványt a középkori világgép

felforgatásával hozza összefüggésbe, és a modernitást előkészítő korszakos jelentőségű eseményként tárgyalja. Az emberi és társadalmi test premodern és modern koncepciója közti átmenet vizsgálata során a pestis értelmezhetőségének gazdasági (biológiai és kereskedelmi cserefolyamatok), kulturális (keresztény és iszlám értelmezések, járványkezelési módok) és episztemológiai (vallásos, pogány és tudományos megközelítések) aspektusait is felvázolja, miközben az elemzett két regény narratív struktúráját és műfaji megoldásait is a járványtapasztalat esztétikai közvetítésének kérdéséhez kapcsolja. A második fejezet a kolerát a 19. századi gyarmatosítás és az ehhez kötődő gazdasági-technológiai fejlődés kontextusában értelmezi, és a bűnbakképzés retorikáját, illetve társadalmi mechanizmusait elemezve mutatja fel az alsóbb társadalmi osztályok szimbolikus szennyként való tételvezését és a rasszizált betegségdiskurzust. A fejezet részletesen kifejti, hogy az érintés tabuja és a higiénia viktoriánus ideológiája (és ennek válsága) hogyan függ össze a városrendezés, a vízellátás és a közegészségügyi infrastruktúra kérdéseivel, valamint arra is kitér, hogy az emberi testhez való viszonyt és annak minél differenciáltabb megismerését hogyan alakította a mikroszkóp feltalálása – amely technika egyúttal az *An Imperfect Lens* című regény központi metaforájaként is funkcionál. Az 1980-as években kitört AIDS-járványt tematizáló regények értelmezését a szerző az egyéni és társadalmi immunitás, a stigmatizáció, a kockázati társadalom és a biztonságpolitikai szorongás fogalmi köré rendezi, az erről szóló fejezet voltaképpen mestertrópusává az immunrendszer válik. A szexualitás és a test politikumának elemzése – összekapcsolva az egyéni és a kollektív emlékezet működésének kérdésével – a monumentalizálás és a társadalmi elfojtás dinamikájának kettősét és a személyes gyász munka politikai keretrendszerét is láthatóvá teszi: a kötetben mindvégig hangsúlyos thanatopolitikai érdeklődéshez köthető annak felvázolása, hogy milyen ideológiai konstrukciók, rítusok és intézmények épülnek a halál és a halott testek gondozása köré, ami láthatóvá teszi többek között azt a problémát is, hogy mit jelent a gyász, amikor az adott személy halálát egy olyan betegség okozta, amely társadalmilag stigmatizált, és nincs olyan kódrendszer, amely az elhunyt személy temetését, közösségi búcsúztatását formalizálhatóvá teszi.

E három történelmi jelentőségű járvány, valamint azok kulturális ábrázolásának és diszkurzív hátterének elemzése egy olyan történeti ívet körvonalaz, amely egyúttal elvezet a kötet utolsó, a jelen bio- és

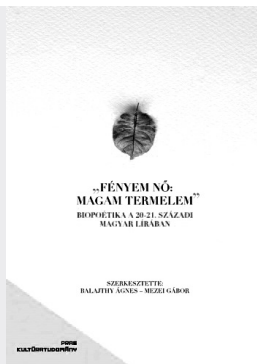
thanatopolitikai kérdéseivel foglalkozó részéhez is. Ebben a fejezetben a szerző olyan kortárs, a korábbi évszázadok gondolkodástörténeti átalakulásával, egészségügyi intézményrendszerével, járványkezelési eljárásaival, biopolitikai modelljeivel és betegség-narratíváival szorosan összefüggő globális problémákat regisztrál, mint például a healthism, a klíma- és menekültválság és a koronavírus-járvány. A testi és térbeli, illetve a biológiai és politikai határok kérdése az immunitás, a tisztaság és a biztonság fogalmainak diszkurzív elrendeződésére irányítja a figyelmet, amely egyúttal magyarázhatóvá teszi az egészség megőrzésére irányuló kontroll 21. századi individualizációját, a digitalitásnak a test- és szubjektumkonstrukciókra gyakorolt hatását, valamint a biológiai állampolgárság és a gondoskodási válság paradigmáját. Az ehhez kötődő kortárs kérdésekről, szociokulturális feszültségekről és globális krízisekről való gondolkodáshoz ajánlja a szerző a járványirodalommal való foglalkozást, ami a történeti változással és a ragályos betegségek komplex társadalmi összefüggésrendszerével kapcsolatban készíti az olvasót reflexióra és „konstruktív kétkedésre”. Voltaképpen e reflexív gyakorlathoz kínál útmutatót Ureczky Eszter rendkívül gazdag, alapos és kidolgozott interdiszciplináris keretre építő munkája.

Balajthy Ágnes – Mezei Gábor (szerk.)

**„Fényem nő:
magam termelem”**

*Biopoétika a 20-21. századi
magyar lírában*

Prae
Budapest, 2022

Pintér Leila

BIOMATERIALITÁS ÉS VERS(TEST): A KÖZVETÍTETTSÉG VÁLTOZATAI

A 2022-ben a Prae gondozásában megjelent, Balajthy Ágnes és Mezei Gábor által szerkesztett *„Fényem nő: magam termelem”*. *Biopoétika a 20–21. századi magyar lírában* című tanulmánygyűjtemény – mely az azonos című, 2021-ben a DE és az ELTE közreműködésével megrendezett konferencia előadásainak anyagából merít – a kortárs elméleti és művészeti gondolkodás poszthumanista tendenciáihoz kapcsolódva élet és poétika határvidékeit járja be, de szemben például a szintén a közelmúltban megjelent, az állatok és az irodalmiság kérdéseit taglaló *Milyen állat? Az állatok irodalmi és nyelvelméleti reprezentációjáról* című kötettel, a nonhumán szférájából ezúttal túlnyomórészt (bár nem kizárólagosan) a táj és a növények lírai színrevitele kerül fókuszba.

Ahogy az már az *Előszóból* is kiderül, az egyes írások három eltérő, a fejezetek elkülönülését is meghatározó vizsgálódási irányt rajzolnak ki: a líra és a *phüszisz* részeként értett test kapcsolatára (I), a nem humán természeti létezőknek és a természetnek mint kommunikációs közegnek a lírában való megjelenítésére, a burjánzás szerves folyamataira mint lírai formaképző tényezőkre (II), illetve a tájnak mint természetes és épített környezetnek a romantikus természetlíráétól többnyire elkülönülődő lírai megjelenítéseire (III) koncentrált. E három irány azonban az egyes tanulmányokon belül valamelyest átfedésbe is

kerül egymással. Hogy csak két esetet említsek, Bónus Tibornak a bomlás burjánzó folyamatát mint lírai formaképző tényezőt tárgyaló, első fejezetben szereplő írása például szépen köt át a második fejezet témaköréhez, Gregor Lilla harmadik fejezetben szereplő tanulmánya pedig – a *phüsziszként* értett női test tárgyalásával – az elsőéhez is kapcsolódik. S bár e kontamináció a rendszerezni (is) vágyó olvasó dolgát nem feltétlenül könnyíti meg, az összefüggésrendszerek – feszültségek és párhuzamok – hálózatos kibontakozásának mindenképp tág teret hagy, és hasonló, a komplexitásokat jól szóhoz juttató szerveződést biztosít az is, hogy ugyanazon szerzői korpusz – így például József Attila (I, II), Szabó Lőrincé (I, II), Nemes Nagy Ágnesé (I, II, III) vagy Korpa Tamásé (I, II) – nem egyszer több fejezetben is előbukkan témaként. Mindemellett egyébként nagyjából fele-fele arányban találkozhatunk klasszikusabb, már kanonizálódott, illetve kortárs lírai szövegekkel, tehát a felhozatal az „isméltések” ellenére, mellett is változatos is marad, és ugyanez elmondható az elemzések által beemelt elméleti horizontokról is, hiszen a hermeneutikai és recepcióesztétikai irány alapvető szerzői, így Heidegger, Gadamer és Jass gondolatmenetei többek között a dekonstrukció, a pszichoanalízis, a francia fenomenológia, a(z öko)feminizmus, az ökokritika, a posztkolonális elméletek, a testre, a tájra és az atmoszféra esztétikájára vonatkozó különféle elméletek, a (technikai) medialitás elméletei vagy épp a *critical plant studies* jellemzően egymással is átfedésben álló területeivel és irányzataival, így mások mellett Freud, Simmel, Derrida, de Man, Kittler, Nancy, Agamben, Merleau-Ponty, Kristeva, Spivak, Val Plumwood, David Abram, Byung-Chul Han, Bruno Latour, Gernot Böhme, Andreas Weber, Monica Gagliano és John C. Ryan elképzeléseivel találkozunk a kötet lapjain úgy, hogy mindeközben az ókori, illetve 18-19. századi szerzők – így például Platón, Arisztotelész, Ovidius, Goethe, Kant, Hegel, Nietzsche – munkái sem esnek ki a tanulmányok látómezejéből.

Az alábbiakban igyekszem ízelítőt adni a tizenhét tanulmány központi megállapításaiból, illetve a fent jelzett – adott esetben a fejezethatárokat is finoman dekonstruáló – hálózatos szerveződés lenyomataiból, utóbbi érdekében pedig kissé rendhagyóan, a – kiadó weboldalán egyébként az *Előszóval* együtt elérhető – tartalomjegyzék sorrendjétől eltérve, egy alternatív olvasási útvonalat kirajzolva fogom az írásokat (a terjedelmi korlátok miatt alkalmanként sajnos valóban csak érintőlegesen) sorra venni.

A Kulcsár Szabó Ernő által írt nyitó tanulmány a romantikához és a – benni, illetve Németh László-i (bio)poetológiai szemelvényekkel szemléltetett – késő modernhez társítható, az arisztotelészi entelecheia-tannal is kapcsolatba hozható, a műalkotás organikusságára vonatkozó koncepciók és biológiai-történeti hátterük (Goethe, Linné, Darwin, Driesch, Spemann, Uexküll) fényében tárgyalja a biosz dinamikájának egyes lírai felfüggesztési módozatait, így egy verset Goethétől (*Die Metamorphose der Pflanzen*), Rilkrétől (*Herbsttag*), illetve egy, az utóbbi mellett Goethe *Selige Sehnsucht* című költeményét is (meg)idéző Benn-verset (*Wer allein ist*), mely, mint Kulcsár Szabó kifejti – a lineáris helyett egy, a funkciót eredendő helyett pozíciófüggőként felfogó, laterális (és Benn esetében konkrétan Spemann sejtcsírákon végzett átültetési kísérleteitől is inspirált) modellt példázva – a nonidentikussá transzformálódó részek dinamikáját viszi színre (28). Kulcsár Szabó ezután a *Májusi éjszaka* című Szabó Lőrinc-verset szedi – a *Wer allein ist*-tel is összevetve – (jó értelemben) ízekre, és bár talán nem válik világossá, hogy József Attila és Kosztolányi miért pont a [*Jön a vihar...*] és a *Szeptemberi áhítat* című verseikkel szerepelnek, és esnek ki ily módon azonnal az összehasonlító vizsgálódás köréből, az akkurátus, szorosan olvasó elemzés nyomán előálló komparatív horizont episztémétörténeti értelemben is gazdagon kontextualizált, izgalmas összefüggéseket felmutató líratörténeti metszetet rajzol fel. A (késő) romantikus és a késő modern líra természet- és szubjektumszemléletének horizontjai felől pozicionálja kutatása tárgyát – Oravecz Imre két, a *Távozó fa* című kötetéből származó versének (*Alkony; Látkép*) az archiváláshoz való viszonyát – Vigh Levente is, aki tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy miközben a verseket (összhangban az archiváló, listázó műveleteknek a személytelenségével) a késő romantikában gyökerező és a késő modernre kiteljesedő, a humán tekintettől elszakadó képalkotás jellemzi, e képalkotás hátterében – „a végességgel való számvetés előtérbe kerülésével” (429) – mégis rendre antropológiai szükséglet lepleződik le, jelezve, hogy a megszólalás feltételeinek változásával az archívum funkciói, indexáltsági is változhatnak.

Lőrincz Csongor és Bónus Tibor írásai szintén központivá teszik az emlékezet kérdését, és bár más-más fókusszal, de mindketten – a trauma és a *survivre* témáival kapcsolatba hozott – József Attila-i (de)kompozíciós technikákat vizsgálják. Lőrincz a „kemény a menny” variatív modult három versben (*Harmatocska; Tiszazug; Óh szív! nyugodj!*) veszi szemügyre, és annak performatív (például a „kemény”

mint jelentéstani síkon is taktilis, ütés jellegű, inskriptív skanzioja) és többszörösen („a versszöveg textuális kifejlésének figuratív alakzataként” is) allegorikus, elbizonytalanító szerveződését – többek közt az emlényom freudi, a *différance* derridai és a (hallgató/mondó testének rezgésére is utaló) hangzástest Jean-Luc Nancy-féle koncepciói felől közelítve – szemléleti értelemben a kanti (a csodát a törvényelvnek alárendelő) fenséges-fogalommal való szakításhoz, míg a mnemotechnikai funkció működésmódja tekintetében a kiszámíthatatlansághoz és a spektralizációhoz köti (51). Bónus pedig a *Majd...* című versből és variánsaiból/önálló variációiból kiindulva a túlélet, a(z ön)gyász, a (szöveg)hagyaték és az anya Derridánál is központi problémaegyüttese mentén – a Stoll-féle kritikái kiadások változó szöveggondozói gyakorlatát is mérlegre téve – vizsgálja azt a metafílologiai dilemmaként is felmutatott körülményt, hogy az organizáció és a dezorganizáció, az élő és az élettelen „József Attila lírájában [...] a szövegek önértelmező lehetőségeként [is] kontaminálódik” (63), méghozzá egy *biográfiai*, *bio-tanatógráfiai* és *biopoétikai* vonatkozásokat egyaránt mozgató, a variánsok – többek közt szülépsziszteket és egyéb indeterminációs alakzatokat generáló – formai munkája által is performált elkülönülő-folyamat részeként, melynek szemantikai síkra transzponálható aspektusa többek közt az én/vers mint kísér(t)ő(,) anya(nyelven szóló, mechanikus dajkáló-, virrasztó vagy siratóének) és a mechanikusan (dez)organizáló (anya)természet/(anya)föld egymásra vetüléseiben jelenik meg.

Az anya(természet) mint gondatlan(ságában gondos) (szöveg)gondozó aztán Csehy Zoltán Juhász Ferenc (növény)anyaverseivel – közelebbről az *Anyámmal* (1969) és a *Föld alatti liliommal* (1991) – foglalkozó, olvasmányos esszéjében a burjánzás, a „vegetatív sokk” egyfajta növényi nyelveként parafrázálódik, melynek keverő, szóró effektusa mint poétikailag több szinten érvényre jutó (műfaji keverés, verselési mintázatok keverése, érzékek szinesztéziás keverése), a líranyelvi komplexitást fokozó, produktív tényező tárul fel (305). Többek közt Csehy e keretezéséhez, de Kulcsár Szabó – a biológia(történet)i aspektust csak a 20. század közepéig követő – tanulmányához is fontos elméleti adalékot nyújt Németh Zoltán Sirokai Mátyás és Korpa Tamás egy-egy kötetét (*Lomboldal; A lombhullásról egy júliusi tölgygel*) – a spivaki terminológia nyomán – a növényi szubaltern emancipálási kísérleteként olvasó írása. A tanulmány a már 21. századi fejleménynek tekinthető *critical plant studies* biológiai, etikai és esztétikai szempontokkal

egyaránt dolgozó transzdiszciplináris diskurzusaira is ráirányítja a figyelmet, kiemelve, hogy a terület szerzői – így például az irodalomtudós John C. Ryan vagy az entomológus Richard Karban – a növényi nyelvben gyakran az emberiéhez hasonlóan komplex struktúrárt vélnek felfedezni, mely a konceptualitás hiánya mellett egy fokozott materialitásban és ösztöniségben ágyazottságot mutat. E növényi(es) nyelv mint érzékiesített, szemantizáltságában képlékenyebb líranyelv, ha tetszik, Sirokai költői szóalkotásával élve, világlás helyett „növénylés” (323) – igaz, Halász Hajnalka írása épp a fény, a világ(osság) (filozófiai) toposza, és annak Szabó Lőrinc verseiben (*Évek; Kihívás; Szentjánosbogár*), illetve Nietzsche, Heidegger és Derrida egyes szövegeiben rekonstruálható szerepe kapcsán mutat rá a tudás/jelentés/törvény autonómiájának autoimmun voltára, arra, hogy „a világ(osság) nem biztos, hogy világ(osság)” (116) – számos tanulmányban jut központi szerephez, így Némethé mellett – aki szélsőséges példaként Sirokai egy, a jelentés helyett már valóban csak a hangzóságra építő sorát („Séa. É séati. Arindá uc arajgó ímbó, uc badro.”) hozza erre – Pataky Adrienne-ében és Ágoston Enikő Annáéban.

E két írás, és részint Kolozsi Blankáé is, a líranyelvet alapvetően mint e biomateriális közvetítettséget valamelyest szimulálni vagy modellálni képes közeget tárja elénk, és abban is rokoníthatók, hogy értelmezéseikben kimondottan intenzíven és kreatívan támaszkodnak kortárs természettudományos kutatásokra. Pataky, Kolozsi Blankához hasonlóan, a Nemes Nagy-lírában megjelenő hírfogalommal, azon belül pedig különösen a *Fenyő* című versben felbukkanó „paleolit távirat” – a valóságosság helyett a tárgyiasság felőli olvasással adódó – értelmezési lehetőségeivel foglalkozik a hírt hasonló módon megjelenítő Nemes Nagy-verseket (*Egy táviróoszlopra; Ugyanaz; [Vörösfenyő, páfrány, szunyog...]; Éjszakai tölgyfa*) is számba véve. Meglátása szerint a „paleolit távirat”, mely a vers egyetlen – a fabélhez hasonlóan épp közepén elhelyezkedő – mély és magas hangrendű mássalhangzókat konzekvensen váltogató sora, amellett, hogy a földtörténeti, humán és technikai-kulturális síkokat kontamináló, illetve (a saját olvashatatlanságára is utaló) metatrópusként is érthető, utalhat a fában (és végső soron minden élőlényben) közlekedő folyadékra, végül magára az életre (mint metamorfózisra) is, mint egy – a versnyelv „paronomasztikus, hangzó, ugyanakkor a vizualitásra is érzékeny” minősége által is érzékeltetett – emberi nyelv előtti nyelvre (304). Az ezen hírfogalom mentén magát életjelenségként is bejelentő vers(típus) Kolozsinak a Merleau-Ponty-féle nyelv-

szemléletből kiinduló, összegzőbb jellegű Nemes Nagy-tanulmányában is megjelenik. Ez az írás korai és kései szövegeket (*Hadijelvény; Falevel-szárak; Diófa; Fenyő; Széndioxid; Egy távíróoszlopra; Ugyanaz; Éjszakai tölgyfa; A Föld emlékei*) egyaránt elemezve térképezi fel a lírai életmű meghatározó módszereit, technikáit (tanuló nézés, az élők közös mértana, a humán rátekintés tényére is reflektáló didaktikai szólam) interpretációs horizontjait – üdvtörténeti; ökokritikai; fenomenológiai (főként a növényi és emberi légzés egymásba ágyazottsága kapcsán); földtörténeti – és tendenciáit a benne körvonalazható, a bioszhoz kapcsolódó hírképzetek mentén. Nemes Nagy így felvázolt (bio)poétikáját aztán a Németh által is elemzett Korpa-kötet szemléletével veti össze, megállapítva, hogy Korpa – az olvasás irányát, sebességét, ritmusát tipográfiai eszközökkel manipuláló, gyakran agrammatikusan szerveződő, a hűpallagék gyakori használata által a létformák közti (ágenciális) hierarchiát Latour cselekvőhálózat-elméletére emlékeztető módon lebontó – verseiben nincs jelen sem a Nemes Nagy-féle hírfogalom, sem pedig a létformák (nyelvei) közti fordíthatóság bizonyossága és annak pátosza. A két poétikában mindazonáltal Kolozsi közönsnek látja, hogy az etikai szempontból problémásnak tekinthető képviselési szerep helyett a párbeszéd és az érintkezés „termékeny korlátok révén” létesülő lehetőségei kerülnek előtérbe (282). Ezen, az érintkezés terében létrejövő nyelviségre kíváncsi Ágoston írása is, mely a romantikus természetlíra szemantizálóbbs tendenciáinak a növényi és az emberi nyelvet egymáshoz sikeresebben közelítő fejleményeként Szabó Lőrinc és József Attila egy-egy – szenzuálisabb líranyelvet létrehozó – versét (*A Fekete Erdő; Fák*) veszi – az előbbi szerző műfordításait (*Kapcsolatok; Óda a Nyugati szélhez*) is játékba hozva – görcső alá a sokak számára talán elsősorban a technikai médiumok témáját asszociáló Kittlernek az anya(természet) kérdését tematizáló, pszichoanalitikus relevanciájú gondolataiból is merítve.

A légzés (natúra) és az artikuláció (kultúra) közt félúton létesülő hang – mely Kittler szerint a sikeres gyermeki nyelvelsajátítás szempontjából kizárólag az anyához köthető – hibriditása Mezei Gábor újfent Nemes Nagyról értekező, Derrida mellett Agamben caesura- és Stefanie Heine syncopnea-fogalmára építő írásában aztán a beszélt és az írott nyelv hibriditásaként kereteződik át, mint a pneumatológiában már mindig is ott bujkáló grammatológia. Ez, tehát „a beszélt nyelvnek az írás általi fenyegetettsége”, így például az írásnak a légzést (mint elvileg önműködőt vagy Böhme szavával automatont) előíró szerepe, mint Mezei

kimutatja, jól tetten érhető mind a *Védd meg*, mind a *Lélegzet* című versekben (142). Szintén az írás – illetve az ahhoz fizikai hordozóján át kapcsolódó adottságok (így kötetzeti képződményekként a gerinc, az oldal, az ív) – létesítő, (fokozottan) jelentésképző(vé váló) szerepét vizsgálja Gregor Lilla Tóth Kinga *Írmaq / Offspring* című kötetéről szóló – egyebek mellett Walter Benjamin fordításelméletéből (Tóth könyvében a magyar szövegek és azok angol nyelvű fordításai együttesen, mintegy egyetlen mű részeként jelennek meg), illetve Kristeva és Val Plumwood elméleteiből merítő –, invenciózus tanulmánya, mely, miközben a textuális, a tipográfiai és a vizuális művészeti elemek kölcsönhatásában létesülő transzmediális hatáseffektusokat is fókuszba hozza, azok öko-feminista kódolhatóságára – „a természet és a nő egyaránt [...] alapként, háttérként ábrázolódik” – is rámutat (446). Gregornál tehát, ahogy Némethnél és Kolozsinál is, a műalkotás egyfajta (etikai-politikai) aktivizmus potenciális médiumaként is tétéleződik, más tanulmányírók azonban inkább e működésnek a műalkotás létmódjába kódolt relatív hozzáférhetetlenségét hangsúlyozzák, pontosabban olvassák ki az általában elemzett szövegekből, így például L. Varga Péter és Balogh Gergő.

Balognak a *Medvetánc* című József Attila-versre koncentráció, a medvetáncoltatás kapcsán számos érdekesítő kultúrtörténeti részletet is közlő írása a vers alapjelenetét – eltérve Tverdota Györgynek az idomárban a kiadót, a medvében a költőt meglátó értelmezésétől – a költői öntáncoltatás alakzataként olvasva kiemeli, hogy a vers a műalkotást mint az esztétizáltság és a gazdasági instrumentalizáltság által kompromittált (a természetit, az animálist leuraló és destruáló) struktúrát jeleníti meg. L. Varga tanulmánya pedig Vida Gergely *Mellékalak* című kötetében a látványalakzatok típusainak – kulturális és technikai (képzőművészet, fotó, film, diagram), illetve biomateriális (idegpályák, hús) – kölcsönös egymásba íródást eredményező mozgásait vizsgálja, megállapítva, hogy e mozgások oszcillatív lezárhatatlansága okán a kötet „miközben elő is állítja, folyamatosan ki is vezet [...] az eticitás dimenziójából” (468). E megközelítésekkel rokonítható módon – bár az etikai helyett inkább az episztemológiai következményeket hangsúlyozva – a közvetítettség elidegenítő, kiüresítő funkciója kerül előtérbe Oláh Szabolcs és Szirák Péter írásaiban is. Oláh (főként Hegel és de Man írásaiból merítő) tanulmánya aprólékos elemzésekben mutatja be, hogy Korpa Tamás Németh és Kolozsi által is elemzett kötetének versnyelve miképpen teszi láthatóvá az emberi nyelvnek „a külső dolog önállóságát, egyediségét”, tehát az „itt és most” érzéki tapasztalatát (172)

megragadni képtelen mivoltát, Szirák tanulmánya pedig Kukorelly Endre korai és újabb verseit egyaránt elemezve jut arra a következtésre, hogy azokban – így többek közt a *Strand/I*, a *Strand/2*, a *Mire jó a tenger* és a *Mindenhez közelebb* címűekben – jellemzően a(z érzéki) természet(élmény) hozzáférhetetlenségének a tapasztalata, a természetinek a nyelvi konstrukcióként való lelepleződése mondható meghatározónak. Ehhez képest a bioszhoz – mint természet(élmény)hez és mint test(érzet)hez – való hozzáférhetőség talán valamivel megengedőbb módozatai látszanak kirajzolódni Pataki Viktor, Lénárt Tamás, Mészáros Márton és Balajthy Ágnes elemzéseiben, melyekben a nyelvi közvetítettségnek nemcsak az előíró, kiüresítő és a(z érzéki) tapasztalatot eltávolító, de a bennefoglaltságot, az érintkezést, az immerziót közvetítő funkciói is jobban megjelennek.

Pataki az *Istenhegyi kert*et (általában aprólékosan, bár néhol, így például a 13 szótagos sor(ok?) tekintetében talán túl szűkszavúan) elemző Radnóti-tanulmányában amellet érvel, hogy a versben az emberi és a természeti – ahelyett, hogy utóbbi díszletszerű, üres kifejezőjévé válna a költő érzelmeinek – színrevitelét a szétszálazhatatlan bennefoglaltság kiasztikus-metonymikus szerkezetei, illetve egy nyitott, nyomszerűen szerveződő szemiózis jellemzik. Lénárt Tamás pedig Nemes Nagy *Az utca arányai* című prózaversében Adorno természet-történet-fogalmát felhasználva a másutt – így például *Az egy pályaudvar átalakításában* – tematikusan is előtérbe kerülő hibrid (emberi és földtörténeti) temporalitás retorikai leképeződéseit elemzi mint a jellemzően a „távoli és a közvetlen-testi dialektikájában” megnyíló természet-tapasztalat nyelvtapasztalatként való lecsapódását (359). Hasonlóképp, a hibrid perspektívákban megképződő test-, illetve nyelv- és természet-tapasztalat a tétje Mészáros írásának is, mely az erotika liminális státuszára, így Konrad Lorenz nyomán biológiai és kulturális, kettős meghatározottságára, illetve Byung-Chul Hant idézve „szemantikai homályosságára” és ennek líranyelvi következményeire fókuszál, és Kovács András Ferenc *Ars Erotica* című versét elemezve felmutatja, hogy az az erotikáról úgy képes csak a maga komplexitásában számot adni, ha azt a taxonomikus működés (folyamatos, „reflektálatlan oszcilláció” általi) teljes összeomlásaként viszi színre (188). Balajthy szintén a perspektívaváltások dinamikáját emeli ki mint a Térey-tájlíra legsikerültebb darabjainak, így többek közt a *Fűből lett fa* és a *Nyugat-Bihar* című verseknek – tropológiai, tipográfiai és fonemikus eszközökkel egyaránt alakított – központi hatáseffektusát.

Mint Balajthy fogalmaz, az „ágenciát kiterjesztő-megvonó játék” révén a transzcendenst, a humánt és a vegetációt „egyaránt korlátozott autoritással” felruházó *Fűből lett fában* – mely „a természet temploma” romantikus toposzt bár felkínálja, vissza is vonja – ember, nyelv és természet viszonya „érintkezések sorozataként” nyilvánul meg, ezen érintkezések azonban „nem problémamentes egymásra simulásként” válnak megtapasztalhatóvá (381), míg a *Nyugat-Biharban* „az atmoszferikus összhatásnak való ellenszegülésben” jelentkezik ugyanez a dinamizmus, ugyanis a szöveg „meg-megakasztja (de nem lehetetleníti el teljesen) az immerzió lehetőségét” (392).

Összegzésképp elmondható, hogy – amint az talán a tanulmányok e rövid áttekintéséből is kitűnik – a kötet, amellet, hogy valóban gazdag anyaggal dolgozik mind a vizsgált lírai korpusz, mind a filozófiai és elméleti apparátus tekintetében, és számos, a fejezeti tagolást meghatározón túli téma – így például az anya(természet) humántudományos (filozófiai, pszichoanalitikus, ökokritikai) és költői trópusa, a műalkotásnak az eticitás dimenziójába való beágyazottsága vagy a biográfia(i szempontú olvasás) biopoétikai relevanciája – kapcsán is szolgál eltérő, az interpretatív plaszticitás produktivitását jól felmutató olvasatokkal, sikerrel teljesíti az *Előszó*ban megfogalmazott szemléleti rugalmasság követelményét is. E rugalmasság, tehát a biopoétika (minimum) két – a poétikait a biosz (és tudományos diskurzusai) felől, illetve a biosz (és tudományos diskurzusait) a poétikai felől elgondoló – lehetséges (módszertani) beállítódását dinamikus khiazmusként koncipiáló/aktualizáló elméleti alapállás a tanulmányok összességét tekintve a gyakorlatban is érvényre jut, a kérdés két(- és több)irányúsága – a teoretikus keretkezések szintjén is – megvalósul. Mindemellett erénye a válogatásnak az is, hogy a szélesebb közönség számára csak nagyobb erőfeszítéssel befogadható, zszargonnal telített szövegek mellett helyet kaptak többé-kevésbé könnyedebb – ám elemzői teljesítményükben, tájékozottságukban és invenciójukban az előbbiekhez képest a legkevésbé sem alulmaradó –, esszéisztikusabb írások is, a könyv pedig ily módon egy ténylegesen – nemcsak módszertanilag és tematikailag, de stilárisan is – sokszínű, a szerzők mellett a szerkesztők munkáját is dicsérő gyűjteménnyé állt össze.

REPERTÓRIUM

2023. március–április

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2023. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2023. 3., 4.	Korunk (Kolozsvár), 2023. 1.
Bárka, 2023. 1.	Látó (Marosvásárhely), 2023. 1., 2., 3., 4.
Élet és Irodalom, 2023. március 3., március 10., március 17., március 24., március 31., április 6., április 14., április 21., április 28.	Liget, 2023. 3., 4.
Életünk, 2023. 1.	Magyar Napló, 2023. 3., 4.
Forrás, 2023. 3., 4.	Mozgó Világ, 2023. 3., 4.
Hitel, 2023. 3., 4.	Múlt és Jövő, 2023. 1.
Irodalmi Jelen, 2023. 3., 4.	Székelyföld (Csíkszereda), 2023. 1., 2., 3., 4.
Jelenkor, 2023. 3., 4.	Tiszatáj, 2023. 2.
Kalligram (Pozsony), 2023. 1., 2., 3., 4.	Új Forrás, 2023. 3., 4.
Kortárs, 2023. 3., 4.	Várad (Nagyvárad), 2023. 1., 2., 3.
	Vigilia, 2023. 3., 4.

Vers

1. ACSAI Roland: *A békáról.* = Kalligram, 1/64. p.
2. ACSAI Roland: *Csendélet.* = Forrás, 3/58. p.
3. ACSAI Roland: *Dallamtapadás.* = Vigilia, 4/351. p.
4. ACSAI Roland: *Elfogy.* = Vigilia, 4/351. p.
5. ACSAI Roland: *Eltöltjük.* = Kalligram, 1/65. p.
6. ACSAI Roland: *Galambfóbusz.* = Kalligram, 1/65. p.
7. ACSAI Roland: *Hajnali lovak.* = Forrás, 3/58. p.
8. ACSAI Roland: *Kiöntve.* = Kalligram, 1/65. p.
9. ACSAI Roland: *Kórus.* = Vigilia, 4/351. p.
10. ACSAI Roland: *Ott hullámszunk.* = Forrás, 3/59. p.
11. ACSAI Roland: *A végtelenről.* = Forrás, 3/59. p.
12. ADY András: *Akarmi.* = Székelyföld, 4/65. p.
13. ADY András: *Lefélé.* = Székelyföld, 4/63–64. p.
14. ADY András: *Malia-képeslap.* = Székelyföld, 4/64. p.
15. ADY András: *Malia-ész.* = Székelyföld, 4/64–65. p.
16. ADY András: *Maradunk, vagyunk.* = Székelyföld, 4/63. p.
17. ÁFRA János: *Abböz, hogy bomoljon.* = Kalligram, 2/10. p.
18. ÁFRA János: *A dolgok fájdalma.* = Kalligram, 2/9. p.
19. ÁGH István: *Ezért áldoztam véremet?* = Hítel, 3/5–6. p.
20. ÁGH István: *Folyondár.* = Kortárs, 4/3–4. p.
21. ÁGH István: *Három csapás.* = Hítel, 3/4–5. p.
22. ÁGH István: *Jövőkép.* = Kortárs, 4/3. p.
23. ÁGH István: *Mint egy Madonna.* = Kortárs, 4/5. p.
24. ÁGH István: *Titkos találkozások.* = Kortárs, 4/4. p.
25. ÁGH István: *Tudatzavar.* = Kortárs, 4/4. p.
26. ÁGH István: *A túlélés ünnepélye.* = Hítel, 3/3–4. p.
27. ÁGH István: *Egy vérengzés emlékképe.* = Hítel, 3/3. p.
28. ANDRÉ András: *A heg.* = Székelyföld, 2/45. p.
29. ANDRÉ Ferenc: *Alapítólevél.* = Kalligram, 3/43–44. p.
30. ANDRÉ Ferenc: *a bácsi a hatodikról.* = Kortárs, 4/18–19. p.
31. ANDRÉ Ferenc: *betiltott rengeteg.* = Kortárs, 4/17–18. p.
32. ANDRÉ Ferenc: *kelemenné.* = Bárka, 1/4–6. p.
33. ANDRÉ Ferenc: *kútbanéző.* = Bárka, 1/3–4. p.
34. ANDRÉ Ferenc: *Lóbaton a születészetre.* = Látó, 1/35–36. p.
35. ANDRÉ Ferenc: *Lót leányai.* = Székelyföld, 3/48–49. p.
36. ANDRÉ Ferenc: *Városrendezés.* = Székelyföld, 3/50–51. p.
37. ANTAL Balázs: *Petőfi, könnyű bolondokat beszélni Magyarországon.* = Látó, 1/75–78. p.
38. ÁPRILY Lajos: *Ének a Küküllőbőz.* = Várad, 3/3–4. p.
39. BABICZKY Tibor: *Görög kolónia Triesztben.* I. M. P. S. = Látó, 1/58. p. p.
40. BABICZKY Tibor: *Séták az öbölben.* = Jelenkor, 3/289–291. p.
41. BABITS Mihály: *Petőfi koszorúi.* = Látó, 1/110–111. p.
42. BALASSI Bálint: *A végek dicsérete.* (Egy katonanének). = Életünk, 1/61–62. p.
43. BALOGH Endre: *Bejelentés.* = Kortárs, 3/11. p.
44. BALOGH Endre: *Kolonc.* = Jelenkor, 4/408. p.
45. BALOGH Endre: *Köztünk vannak.* = Kortárs, 3/11. p.
46. BALOGH Endre: *Szemlekkép.* = Jelenkor, 4/407. p.
47. BÁN-HORVÁTH Veronika: *Tűzgyújtási szokások.* = Látó, 1/26. p.
48. BÁNFAI Zsolt: *Állandó.* = Látó, 2/38. p.
49. BÁNFAI Zsolt: *Busótánc.* = Székelyföld, 4/61. p.
50. BÁNFAI Zsolt: *Etűd.* = Látó, 2/36. p.
51. BÁNFAI Zsolt: *Gőzgombóc.* = Székelyföld, 4/61–62. p.
52. BÁNFAI Zsolt: *Sárkányok, lovak útján.* = Látó, 2/37. p.
53. BÁNFAI Zsolt: *Sivatag.* = Látó, 2/36–37. p.
54. BÁNFAI Samu: *gép.* = Alföld, 3/11. p.
55. BÁNFAI Samu: *Pestisdoktor.* = Alföld, 3/10–11. p.
56. BÁNKI Éva: *Hát hogymint vagytok otthon, Pistikám?* = Látó, 1/38–39. p.
57. BÁNKÖVI Dorottya: *Hajnali tünődések.* = Bárka, 1/41. p.
58. BÁNKÖVI Dorottya: *Most.* = Bárka, 1/42. p.
59. BÁTHORI Csaba: *Petőffi, komra, szőjő.* = Látó, 1/15–16. p.
60. BECSY András: *Botladozom.* = Tiszatáj, 2/50. p.

61. BECSY András: *A Tiszánál*. = Székelyföld, 2/16–18. p.
62. BECSY András: *Tükör*. = Székelyföld, 2/18. p.
63. BERÉNYI Klára: *Januári jambusok*. = Mozgó Világ, 3/54. p.
64. BERÉNYI Klára: *La loba*. = Mozgó Világ, 3/55. p.
65. BERÉNYI Klára: *Négy éve*. = Mozgó Világ, 3/54. p.
66. BESENYŐDI Judit: *465*. = Várad, 1/42. p.
67. BESENYŐDI Judit: *473*. = Várad, 1/42–43. p.
68. BESENYŐDI Judit: *475*. = Várad, 1/43. p.
69. BESENYŐDI Judit: *485*. = Várad, 1/45. p.
70. BESENYŐDI Judit: *486*. = Várad, 1/45–46. p.
71. BESENYŐDI Judit: *501*. = Várad, 1/46. p.
72. BÉRES Vivien Beatrix: *Carpe diem*. = Várad, 3/45. p.
73. BÉRES Vivien Beatrix: *Foucault*. = Várad, 3/44. p.
74. BÉRES Vivien Beatrix: *Óda*. = Várad, 3/43–44. p.
75. BÍRÓ Erika: *ágakra nem*. = Bárka, 1/26. p.
76. BÍRÓ Erika: *egérszag*. = Bárka, 1/26–27. p.
77. BÍRÓ Erika: *feketealakos*. = Bárka, 1/27. p.
78. BÍRÓ Erika: *batárfelületek*. = Bárka, 1/28. p.
79. BÍRÓ József: *Búcsúzik a királynő*. = Bárka, 1/29–31. p.
80. BÍRÓ Sára: *Mondani valamit*. = Látó, 1/17. p.
81. BÍRÓ Tímea: *az elalvós szentélye*. = Irodalmi Jelen, 4/49. p.
82. BÍRÓ Tímea: *itt lenni*. = Irodalmi Jelen, 4/48–49. p.
83. BÍRÓ Tímea: *magad fölél*. = Irodalmi Jelen, 4/50–51. p.
84. BOBORY Zoltán: *Kettősség*. = Hitel, 3/32. p.
85. BODA Magdolna: *délibáb*. = Magyar Napló, 3/15. p.
86. BODA Magdolna: *sejtek*. = Magyar Napló, 3/15. p.
87. BOKROS Judit: *Várakozás*. = Vigilia, 4/349. p.
88. BORDA Réka: *Sátrazás*. = Új Forrás, 3/64–65. p.
89. BORIÁN Elréd: *2022*. = Hitel, 4/50. p.
90. BORIÁN Elréd: *Belső tő*. = Hitel, 4/49–50. p.
91. BORIÁN Elréd: *Fehérnek lenni*. = Hitel, 4/50. p.
92. BORSODI L. László: *Áttűnések*. = Látó, 2/11–12. p.
93. BORSODI L. László: *A damaszksuzi út felől*. = Látó, 2/11. p.
94. BORSODI L. László: *Homályból*. = Székelyföld, 1/15. p.
95. BORSODI L. László: *Menetrend*. = Székelyföld, 1/13–14. p.
96. BORSODI L. László: *Most zárják*. = Székelyföld, 1/14–15. p.
97. BORSODI L. László: *Olyan vagyok...* = Látó, 2/12. p.
98. BORSODI L. László: *Visszhang*. = Székelyföld, 1/13. p.
99. BOTH Balázs: *Anya*. = Magyar Napló, 3/39. p.
100. BOTH Balázs: *Apa*. = Magyar Napló, 3/39. p.
101. BOZÓK Ferenc: *Biciklidal*. = Életünk, 1/129. p.
102. BOZÓK Ferenc: *Hollóstrás*. = Mozgó Világ, 4/54. p.
103. BOZÓK Ferenc: *Kötélmászó*. = Életünk, 1/129. p.
104. BOZÓK Ferenc: *Kötélmászó*. = Mozgó Világ, 4/54. p.
105. BOZÓK Ferenc: *Mikszáth*. = Életünk, 1/130. p.
106. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Csak én tudom*. = Irodalmi Jelen, 4/4. p.
107. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A költőkről*. = Irodalmi Jelen, 4/3–4. p.
108. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Szegek*. = Irodalmi Jelen, 4/3. p.
109. BÜKI Flóra: *[...]*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
110. BÜKI Flóra: *[De]*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
111. BÜKI Flóra: *Fékbiba*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
112. BÜKI Flóra: *Mély, feketé*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
113. BÜKI Flóra: *Navigációs bóják*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
114. CZIGÁNY György: *Dóm*. = Vigilia, 3/227. p.
115. CZIGÁNY György: *Hűség*. = Vigilia, 3/227. p.
116. CZIGÁNY György: *Szomj*. = Vigilia, 3/227. p.
117. CZILCZER Olga: *Eszmélet*. = Magyar Napló, 4/25. p.
118. CZILI Aranka: *Csütörtök*. = Székelyföld, 2/68. p.
119. CZILI Aranka: *Világok batárán*. = Székelyföld, 2/68–69. p.
120. CSATÓ Anita: *gobelin*. = Kortárs, 3/65. p.
121. CSÁVOSSY György István: *Álom*. = Várad, 2/53. p.
122. CSÁVOSSY György István: *Búcsú Bíró Gáspártól*. = Várad, 2/54. p.
123. CSÁVOSSY György István: *Decimális*. = Várad, 2/53. p.

124. CsÁvossy György István: *Múzsza*. = Várad, 2/54. p.
125. CsÁvossy György István: *Régi idők diák-színjátékszí.* = Várad, 2/52. p.
126. CSEH Katalin: *Művirágok*. = Székelyföld, 1/52–53. p.
127. CSEH Katalin: *Örökség*. = Székelyföld, 1/53. p.
128. CSEH Katalin: *A sóbányában*. = Székelyföld, 1/51–52. p.
129. CSEHY Zoltán: *Kertek*. = Alföld, 4/15. p.
130. CSEHY Zoltán: *Következetlen vagyok*. = Alföld, 4/16–17. p.
131. CSEHY Zoltán: *Liasons*. = Alföld, 4/15. p.
132. CSEHY Zoltán: *Most képzeld el!* = Alföld, 4/16. p.
133. CSEPCSÁNYI Éva: *A bőjt lélektana*. = Irodalmi Jelen, 4/64. p.
134. CSIBY Édua: *Álomapám*. = Irodalmi Jelen, 4/146. p.
135. CSIBY Édua: *Belül*. = Irodalmi Jelen, 4/147–148. p.
136. CSIBY Édua: *Faállítás*. = Irodalmi Jelen, 4/147. p.
137. CSIBY Édua: *Felelés*. = Irodalmi Jelen, 4/146. p.
138. CSIBY Édua: *Ígéret*. = Irodalmi Jelen, 4/148. p.
139. CSIBY Édua: *Veszélyes légi paradé*. = Irodalmi Jelen, 4/148–149. p.
140. CSÍKI András: *Kevéske ünnep, egy-egy lusta nap*. = Székelyföld, 2/73. p.
141. CSÍKI András: *Mi hasznod?* = Székelyföld, 2/73–74. p.
142. CSÍKÓS József: *Gyalog sem autón sem*. = Életünk, 1/126–127. p.
143. CSÍKÓS József: *Nélkülük nem lennének elég*. = Életünk, 1/128. p.
144. CSÍKÓS József: *Példa*. = Életünk, 1/127. p.
145. CSILLIK Kristóf: *Aki a lángot viszi*. = Múlt és Jövő, 1/43. p.
146. CSILLIK Kristóf: *Idegen klíma*. = Múlt és Jövő, 1/37. p.
147. CSIZMADIA Bodza Réka: *Bevésés*. = Székelyföld, 1/75. p.
148. CSIZMADIA Bodza Réka: *Lépcsőforduló*. = Székelyföld, 1/75. p.
149. CSIZMADIA Bodza Réka: *Szinusz*. = Székelyföld, 1/75–76. p.
150. CSONGOR Andrea: *Szellembajó*. = Liget, 4/114–115. p.
151. Csósz Gergő: *400K*. = Látó, 4/17. p.
152. Csósz Gergő: *anim*. = Kalligram, 4/47. p.
153. Csósz Gergő: *opál*. = Kalligram, 4/46. p.
154. Csósz Gergő: *Svung*. = Látó, 4/17. p.
155. Csósz Gergő: *Szkúzi*. = Látó, 4/18. p.
156. Csósz Gergő: *Szent*. = Látó, 4/17. p.
157. Csósz Gergő: *tejsav*. = Kalligram, 4/47. p.
158. DARVASI László: *Egy igencsak vidám Kun Árpád-futam*. = Székelyföld, 4/8–10. p.
159. DARVASI László: *A Szócs Petra vidámság*. = Alföld, 4/15–16. p.
160. DARVASI László: *Vidám téli tájkép, úgyis M*. = Székelyföld, 4/8. p.
161. DARVASI László: *Vidáman a jószágrol*. = Székelyföld, 4/5–7. p.
162. DEBRECZENY György: *csak mentem mentem*. = Hitel, 4/56–57. p.
163. DEBRECZENY György: *csobbanás üres mendencében*. = Hitel, 4/58. p.
164. DEBRECZENY György: *a megismerés forrását keresi*. = Hitel, 4/57. p.
165. DEMÉNY Péter: *Diótörő*. = Látó, 4/13. p.
166. DEMÉNY Péter: *Él*. = Alföld, 3/24. p.
167. DEMÉNY Péter: *Kátrány*. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
168. DEMÉNY Péter: *Márványhullám*. = Alföld, 3/23. p.
169. DEMÉNY Péter: *Nyulás*. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
170. DEMÉNY Péter: *Tájkép*. = Alföld, 3/24. p.
171. DEMETER Arnold: *Cammogó*. = Székelyföld, 3/54–55. p.
172. DEMETER Arnold: *Félelem*. = Székelyföld, 3/54. p.
173. DEMETER Arnold: *Semmi baj*. = Székelyföld, 3/55. p.
174. DEMKÓ Szimonetta: *Átváltozások*. = Irodalmi Jelen, 3/127. p.
175. DEMKÓ Szimonetta: *Bécsi ruha*. = Irodalmi Jelen, 3/126. p.
176. DEMKÓ Szimonetta: *Bonyodalom*. = Irodalmi Jelen, 3/128. p.
177. DEMKÓ Szimonetta: *Családi ének*. = Irodalmi Jelen, 3/127. p.
178. DEMKÓ Szimonetta: *Életút*. = Irodalmi Jelen, 3/126. p.
179. DEMKÓ Szimonetta: *Epidermisz*. = Irodalmi Jelen, 3/125. p.
180. DEMKÓ Szimonetta: *Érzelmi deficit*. = Irodalmi Jelen, 3/126–127. p.
181. DEMKÓ Szimonetta: *Hajnalhasadás*. = Irodalmi Jelen, 3/128. p.
182. DEMKÓ Szimonetta: *Képkocka*. = Irodalmi Jelen, 3/128. p.
183. DEMKÓ Szimonetta: *Nope*. = Irodalmi Jelen, 3/125. p.
184. DEMUS Gábor: *„eljött az idő: visszajátsszani”*. = Kalligram, 2/39. p.

185. DEMUS Gábor: *nekünk kell...* = Kalligram, 2/39. p.
186. DEMUS Gábor: *nem lehet...* = Kalligram, 2/40. p.
187. DEMUS Gábor: *Zsoltároznék, Uram, még nem tudok.* = Látó, 2/45–46. p.
188. DIMÉNY H[ASSZMANN]. Árpád: *A hegyek között Petőfivel.* = Látó, 1/56–57. p.
189. DIMÉNY H[ASSZMANN]. Árpád: *Nem lehet minden a tied...* = Székelyföld, 4/11–13. p.
190. EGYED Emese: *Módszertan.* = Látó, 1/49–50. p.
191. ESZTERŐ István: *Farsangi rigmus.* = Várad, 3/18. p.
192. ESZTERŐ István: *Egy fotó fölél.* = Várad, 3/16–17. p.
193. ESZTERŐ István: *Tomabavok.* = Várad, 3/17–18. p.
194. FÁBIÁN Judit: *Ébredés.* = Várad, 3/33. p.
195. FÁBIÁN Judit: *Fakó.* = Várad, 3/33. p.
196. FÁBIÁN Judit: *Kérdőjelek.* = Várad, 3/33–34. p.
197. FÁBIÁN Judit: *Kétségbeesés.* = Várad, 3/34. p.
198. FALCSIK Mari: *Földvétel.* Nyárvég, búcsú. A Kisbolygó II. könyvéből. = Bárka, 1/15–16. p.
199. FALCSIK Mari: *Míg ballagunk hazáig.* Nyárvég, búcsú. A Kisbolygó II. könyvéből. = Bárka, 1/15. p.
200. FALCSIK Mari: *Ó, a nyár adta bálterek.* Nyárvég, búcsú. A Kisbolygó II. könyvéből. = Bárka, 1/16–17. p.
201. FARKAS Arnold Levente: *A félrevezér.* = Látó, 4/19–20. p.
202. FARKAS Arnold Levente: *Gyurinak, hátba.* = Alföld, 3/8–10. p.
203. FARKAS Arnold Levente: *Lassan.* [Versciklus]. = Új Forrás, 3/61–63. p.
204. FARKAS Gábor: *[agg nász].* = Alföld, 3/23. p.
205. FARKAS Gábor: *[hangtalan kékleni].* = Alföld, 3/22. p.
206. FARKAS Gábor: *[lételem].* = Székelyföld, 4/49. p.
207. FARKAS Gábor: *[másodpercnyi világ].* = Székelyföld, 4/49–50. p.
208. FARKAS Gábor: *[mélyből a magasba].* = Vigilia, 4/350. p.
209. FECSKE Csaba: *Cseppkőbarlang.* = Magyar Napló, 3/19. p.
210. FECSKE Csaba: *Elbalasztott indulás.* = Liget, 3/112–113. p.
211. FECSKE Csaba: *Hazavezető.* = Korunk, 1/101. p.
212. FECSKE Csaba: *Hiába látod.* = Magyar Napló, 3/19. p.
213. FECSKE Csaba: *Kételkedő.* = Székelyföld, 4/58. p.
214. FECSKE Csaba: *Kis porcelánedény.* = Székelyföld, 4/56–57. p.
215. FECSKE Csaba: *Kulcszörgés.* = Székelyföld, 4/57. p.
216. FECSKE Csaba: *Nagy hó.* = Korunk, 1/101. p.
217. FECSKE Csaba: *Őszi légy.* = Székelyföld, 4/56. p.
218. FEHÉR Enikő: *Mindaddig, míg.* Majkról. = Vigilia, 3/227. p.
219. FEHÉR Kinga: *felleg-altató.* = Irodalmi Jelen, 3/45. p.
220. FEHÉR Kinga: *nem emberi terepen.* = Irodalmi Jelen, 3/45. p.
221. FEHÉR Kinga: *A szerelmes versem titkos élete.* = Irodalmi Jelen, 3/46–47. p.
222. FEHÉR Kinga: *Szonett a szép estékről.* = Irodalmi Jelen, 3/45–46. p.
223. FEKETE Sándor, Z.: *Apám halálára.* = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
224. FEKETE Sándor, Z.: *Október.* (Néhány köris). = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
225. FEKETE Sándor, Z.: *Verseim.* = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
226. FEKETE Sándor, Z.: *Világnézet.* = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
227. FEKETE Vince: *Karácsony.* = Bárka, 1/33–34. p.
228. FEKETE Vince: *A Kárpátok géniusza.* = Bárka, 1/32–33. p.
229. FEKETE Vince: *Más történet.* = Bárka, 1/34. p.
230. FELLINGER Károly: *Fájdító kontúr.* = Látó, 2/47. p.
231. FELLINGER Károly: *Terepszemle.* = Látó, 2/47–48. p.
232. FENYVESI Ottó: *Bolhából elefánt.* Hétköznapi szürreál versciklus. = Forrás, 4/7. p.
233. FENYVESI Ottó: *Blues, eső. Hőmpolyog.* Hétköznapi szürreál versciklus. = Forrás, 4/5. p.
234. FENYVESI Ottó: *Gyökérkezelés.* Hétköznapi szürreál versciklus. = Forrás, 4/3. p.
235. FENYVESI Ottó: *Haladjunk.* Hétköznapi szürreál versciklus. = Forrás, 4/6–7. p.
236. FENYVESI Ottó: *Hítejatok Gugletának.* Hétköznapi szürreál versciklus. = Forrás, 4/4. p.
237. FENYVESI Ottó: *Egy igazi festmény.* Hétköznapi szürreál versciklus. = Forrás, 4/5. p.

238. FENYVESI Ottó: *Mircsezt, a legenda*. Hétköznapis szürreal versciklus. = Forrás, 4/3–4. p.
239. FENYVESI Ottó: *Sorokat találtam benne alábúzva*. (Első mondatok – magyar irodalom). Hétköznapis szürreal versciklus. = Forrás, 4/6. p.
240. FENYVESI Ottó: *Szólt a rádió*. Hétköznapis szürreal versciklus. = Forrás, 4/3. p.
241. FENYVESI Ottó: *Téli álm*. Hétköznapis szürreal versciklus. = Forrás, 4/5. p.
242. FENYVESI Ottó: *A tigris éve*. = Jelenkor, 4/353–358. p.
243. FERENCZ Imre: *Elmélyülés*. = Látó, 3/33. p.
244. FERENCZ Imre: *Jézus keresztje*. = Látó, 3/35–36. p.
245. FERENCZ Imre: *Mindenki keresztje*. = Látó, 3/36–37. p.
246. FERENCZ Imre: *Visszaút*. = Látó, 3/34–35. p.
247. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Amikor Enkidu megtalálta a gicset*. (Gilgames visszaemlékezéseiből). = Székelyföld, 2/46–47. p.
248. FILIP Tamás: *Álva kell aludni*. = Magyar Napló, 4/31. p.
249. FILIP Tamás: *Őket szeretem*. = Magyar Napló, 4/31. p.
250. FINTA Éva: *Corpus a Szegedi Dómban*. = Magyar Napló, 4/4. p.
251. FISCHER Botond: *Nagy az aszály, és királynok halnak mostanában*. = Látó, 1/40–41. p.
252. FÜLEKI Gábor: *Weöres Sándor születésnapjára*. = Életünk, 1/1–3. p.
253. GÁL Ferenc: *Járó föld*. = Bárka, 1/39–40. p.
254. GÁL Hunor: *Saeculum*. = Látó, 1/74. p.
255. GALÁNTAI Zoltán: *Éjjel az Ókeanosz partján*. [Versciklus – A tüzek kozmosza]. = Látó, 2/68. p.
256. GALÁNTAI Zoltán: *Ezek az isteni szavak*. Fény és idő. = Székelyföld, 4/52. p.
257. GALÁNTAI Zoltán: *Hegyi temető*. Fény és idő. = Székelyföld, 4/51. p.
258. GALÁNTAI Zoltán: *Héliosz fogata*. [Versciklus – A tüzek kozmosza]. = Látó, 2/67. p.
259. GALÁNTAI Zoltán: *A mecseknyásdái temetődombon*. Fény és idő. = Székelyföld, 4/51. p.
260. GALÁNTAI Zoltán: *Az öreg Epikurosz*. [Versciklus – A tüzek kozmosza]. = Látó, 2/67–68. p.
261. GALÁNTAI Zoltán: *Tavaszi Alexandriában*. [Versciklus – A tüzek kozmosza]. = Látó, 2/68. p.
262. GÁLL Anna: *Hivatás*. = Élet és Irodalom, április 6. 14. p.
263. GÁLL Anna: *S70-es*. = Élet és Irodalom, április 6. 14. p.
264. G[ÉHER]. István László: *Háború és béke*. = Mozgó Világ, 3/56. p.
265. G[ÉHER]. István László: *Törökország, 2023*. = Mozgó Világ, 3/55–56. p.
266. GÉCZI János: *Akkó felé*. = Korunk, 1/98. p.
267. GÉCZI János: *Csak kerub*. = Tiszatáj, 2/33–34. p.
268. GÉCZI János: *Csendestársak*. = Látó, 2/5. p.
269. GÉCZI János: *Hallstatt*. = Vigília, 3/226. p.
270. GÉCZI János: *Közsétatér a Lövöldénél*. = Tiszatáj, 2/34. p.
271. GÉCZI János: *A néma król*. = Látó, 2/6. p.
272. GÉCZI János: *Olvasó a könyvet*. = Vigília, 3/226. p.
273. GÉCZI János: *A só bázsa*. = Tiszatáj, 2/33. p.
274. GÉCZI János: *Szasszátok. Üdvözlitek*. = Korunk, 1/99. p.
275. GÉCZI János: *Vázlat*. = Korunk, 1/100. p.
276. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Éjjel*. = Vigília, 4/349. p.
277. GEREVICH András: *Őszi elégia*. = Élet és Irodalom, március 24. 17. p.
278. GÖMÖRI György: *Jelmezbal a Sajtóházban*. = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
279. GÖMÖRI György: *Kepler, 1604. január*. = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
280. GÖMÖRI György: *Óregkor*. = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
281. GÖMÖRI György: *Petőfi, 1846 szilveszterén*. = Tiszatáj, 2/46. p.
282. GYÖRE Balázs: *afterparty*. = Új Forrás, 3/42. p.
283. GYÖRE Balázs: *gyilkosság*. = Múlt és Jövő, 1/2. p.
284. GYÖRE Balázs: *lábjegyzet egy könyvbemutatóhoz*. = Múlt és Jövő, 1/3. p.
285. GYÖRE Balázs: *majdnem*. = Múlt és Jövő, 1/2. p.
286. GYÖRE Balázs: *randevú*. = Új Forrás, 3/40. p.
287. GYÖRE Balázs: *tetőtér*. = Múlt és Jövő, 1/2. p.
288. GYÖRE Balázs: *vasárnap reggel*. = Új Forrás, 3/41. p.
289. GYÖRE Gabriella: *Szerencse lánya*. = Élet és Irodalom, március 24. 17. p.
290. GYÖRI László: *Háború*. = Jelenkor, 4/408. p.
291. GYÖRI László: *Egy megéri a meggy*. = Élet és Irodalom, április 14. 17. p.
292. GYÖRI László: *Az egyetlen*. = Élet és Irodalom, április 14. 17. p.

293. GYÖRI László: *József Attila összes versei.* = Élet és Irodalom, április 14. 17. p.
294. GYÖRI László: *Két út.* = Élet és Irodalom, április 14. 17. p.
295. GYÖRI László: *Ninive.* = Bárka, 1/19. p.
296. GYÖRI László: *Öreg övöm.* = Bárka, 1/18. p.
297. GYÖRI László: *Szakadozás.* = Élet és Irodalom, április 14. 17. p.
298. GYÖRI Orsolya: *Az állócsillag árnyjátéka.* = Liget, 4/116–118. p.
299. HANDI Péter: *A hegytetőn.* = Liget, 4/54–55. p.
300. HANDI Péter: *Reggel.* = Liget, 3/74–75. p.
301. HARCOS Bálint: *Arckép 1992-ből.* = Székelyföld, 1/22. p.
302. HARCOS Bálint: *Barokk.* = Székelyföld, 1/22. p.
303. HARCOS Bálint: *A legyel lány.* = Székelyföld, 1/23. p.
304. HARCOS Bálint: *A szűz.* = Székelyföld, 1/22. p.
305. HARCOS Bálint: *Tő és tenger.* = Székelyföld, 1/20–22. p.
306. HARTAY Csaba: *Épül és áll.* = Bárka, 1/20. p.
307. HARTAY Csaba: *Hálapénz.* = Bárka, 1/20–21. p.
308. HARTAY Csaba: *Nád.* = Bárka, 1/22. p.
309. HÁY János: *Aki tesz.* = Bárka, 1/8. p.
310. HÁY János: *Aranyvár.* = Forrás, 3/32. p.
311. HÁY János: *Baba.* = Forrás, 3/38. p.
312. HÁY János: *Búcsú a hitvestől.* = Forrás, 3/41. p.
313. HÁY János: *Búcsú a lovaktól.* = Forrás, 3/38. p.
314. HÁY János: *Abujdosó.* = Székelyföld, 3/7. p.
315. HÁY János: *Az én szívemet gyönyörködtető szerelmes ékes szeméiről és kedves járásáról való vallomás.* = Forrás, 3/35–36. p.
316. HÁY János: *Felfordult a világ.* = Székelyföld, 3/7–9. p.
317. HÁY János: *Góg és szerencse.* = Bárka, 1/8. p.
318. HÁY János: *Gyűrűk.* = Forrás, 3/37. p.
319. HÁY János: *A fősvény.* = Bárka, 1/9. p.
320. HÁY János: *Halotti beszéd.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
321. HÁY János: *A hatalmas.* = Bárka, 1/8. p.
322. HÁY János: *Haza.* = Bárka, 1/7. p.
323. HÁY János: *A hegyekből.* = Forrás, 3/34. p.
324. HÁY János: *Hírnév.* = Bárka, 1/7. p.
325. HÁY János: *Ima.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
326. HÁY János: *Jaj, én szerencsétlen.* = Forrás, 3/40. p.
327. HÁY János: *Jövedölések.* = Székelyföld, 3/6. p.
328. HÁY János: *Ki szerelmetől vált.* = Forrás, 3/36. p.
329. HÁY János: *Ki vagyok.* = Bárka, 1/10. p.
330. HÁY János: *Kis dolgok.* = Bárka, 1/9. p.
331. HÁY János: *Kő és homok.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
332. HÁY János: *Könyörgés.* = Székelyföld, 3/12. p.
333. HÁY János: *Közbeszéd.* = Székelyföld, 3/13. p.
334. HÁY János: *Labancország.* = Székelyföld, 3/9. p.
335. HÁY János: *Lélek.* = Bárka, 1/9. p.
336. HÁY János: *Leiki csatára serkentő trombitaszó.* = Székelyföld, 3/5. p.
337. HÁY János: *Lekiismeret.* = Bárka, 1/10. p.
338. HÁY János: *Magyarok romlásáról.* = Székelyföld, 3/10. p.
339. HÁY János: *Mikor szerelmét elvesztette.* = Forrás, 3/41. p.
340. HÁY János: *Milyen rettenetes.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
341. HÁY János: *Ne feledd!* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
342. HÁY János: *Ne légy rest!* = Bárka, 1/8. p.
343. HÁY János: *Nem tudja más.* = Forrás, 3/33. p.
344. HÁY János: *Nem voltunk, s lettünk.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
345. HÁY János: *Rettenő nap.* = Székelyföld, 3/5–6. p.
346. HÁY János: *Rózsa.* = Forrás, 3/38–39. p.
347. HÁY János: *Rózsaszál.* = Forrás, 3/34. p.
348. HÁY János: *Siralmas versszakok.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
349. HÁY János: *Egy szegény lány dala.* = Forrás, 3/37. p.
350. HÁY János: *Szem nem látta.* = Élet és Irodalom, április 6. 17. p.
351. HÁY János: *Szerelem.* = Forrás, 3/33. p.
352. HÁY János: *Szerelem töre.* = Forrás, 3/34–35. p.
353. HÁY János: *Szerelméről, a holdról.* = Forrás, 3/32. p.
354. HÁY János: *Szerelméről, a napról.* = Forrás, 3/32. p.
355. HÁY János: *Szerelmes vers.* = Forrás, 3/33–34. p.
356. HÁY János: *Szív a szívhez.* = Forrás, 3/33. p.
357. HÁY János: *Szív szívet.* = Forrás, 3/33. p.
358. HÁY János: *A tanács.* = Bárka, 1/7. p.

359. HÁY János: *Tolvajod én magam leszek.* = Forrás, 3/39. p.
360. HÁY János: *Töredék.* = Székelyföld, 3/11. p.
361. HERMÁN Dániel: *Kedvesem, Ferdinánd(a).* = Irodalmi Jelen, 3/131. p.
362. HERMÁN Dániel: *A Sajtó és Aranyos közt.* = Irodalmi Jelen, 3/130. p.
363. HERMÁN Dániel: *Szonett nápolyi groteszkek.* = Irodalmi Jelen, 3/130–131. p.
364. HORVÁTH Florencia: *A debütálás nehézségei.* = Jelenkor, 4/402–403. p.
365. HORVÁTH Florencia: *Gaia.* = Jelenkor, 4/403. p.
366. HORVÁTH Florencia: *A győztes beszéde.* = Jelenkor, 4/401–402. p.
367. IJAS Tamás: *Az ifjúságról.* = Jelenkor, 4/400. p.
368. IJAS Tamás: *Az intimitásról.* = Jelenkor, 4/401. p.
369. ILLYÉS Gyula: [1. cím nélküli vers a kéziratot hagyatékából]. = Magyar Napló, 4/16. p.
370. ILLYÉS Gyula: [2. cím nélküli vers a kéziratot hagyatékából]. = Magyar Napló, 4/16. p.
371. ILLYÉS Gyula: *A tűz s a könyv.* [a kéziratot hagyatékából]. = Magyar Napló, 4/17. p.
372. ILLYÉS Gyula: *Vörösödő hold.* [a kéziratot hagyatékából]. = Magyar Napló, 4/17. p.
373. IZSÓ Zita: *Ismeretlen bolygó.* = Jelenkor, 3/294. p.
374. IZSÓ Zita: *Kultsok.* = Jelenkor, 3/295. p.
375. IZSÓ Zita: *Morzsák.* = Kalligram, 1/46–47. p.
376. IZSÓ Zita: *Süllyedés.* = Kalligram, 1/45. p.
377. IZSÓ Zita: *Szerelem.* = Kalligram, 1/45. p.
378. IZSÓ Zita: *Túl közel.* = Jelenkor, 3/296. p.
379. IZSÓ Zita: *A vízszint változásairól.* = Kalligram, 1/44. p.
380. JÁSZ Attila – CSENDES TOLL: *Amikor a kép ötödik sarkát keresed.* [Versciklus]. = Új Forrás, 3/93–94. p.
381. JÁSZ Attila: *Amikor te magad vagy a hely is.* = Jelenkor, 3/238–239. p.
382. JÁSZ Attila: *A vigasz angyalformái.* = Élet és Irodalom, március 31. 17. p.
383. JÉKELY Zoltán: *Mint kőkoporsón.* = Látó, 4/110. p.
384. JUHÁSZ Róbert: *Lékek.* = Forrás, 3/61. p.
385. JUHÁSZ Róbert: *Némaság és bomály.* = Forrás, 3/60. p.
386. KAISER László: *Szerepekben.* = Várad, 3/28. p.
387. KAISER László: *Szint a szinttel.* = Várad, 3/27. p.
388. KAISER László: *Úgy döntöttem.* = Várad, 3/27. p.
389. KAKUK Tamás: *A fehérvárosban.* = Új Forrás, 3/56. p.
390. KÁLNAY Adél: *Ami marad.* = Vigilia, 3/231–232. p.
391. KÁNTOR Zsolt: *Esszenciális és energiával telített.* = Tiszatáj, 2/49. p.
392. KARÁCSONYI Zsolt: *Önmagát megérteni képtelen 23. századi költő időutazó lesz, hogy végül, legvégül ne írjon semmit.* = Látó, 1/21–22. p.
393. KÉGL Ildikó: *álmok a lomb alatt.* = Irodalmi Jelen, 3/34. p.
394. KÉGL Ildikó: *metróbuszat.* = Irodalmi Jelen, 3/35–36. p.
395. KÉGL Ildikó: *tartósítás.* = Irodalmi Jelen, 3/34–35. p.
396. KEMENES Henriette: *Petőfi Sándor: Oda-fönn.* (Az Analog Balaton dalszövegére). = Látó, 1/10–11. p.
397. KESZTHELYI György: *Óda a földhöz.* = Látó, 4/46–47. p.
398. KESZTHELYI György: *Péntek tizenhárom.* = Látó, 4/47–48. p.
399. KESZTHELYI György: *Rőzsehorod.* = Látó, 4/45. p.
400. KESZTHELYI György: *Vándormadr.* = Látó, 4/45–46. p.
401. KÉZDI Imola: *Aludni, aludni.* = Látó, 3/57. p.
402. KÉZDI Imola: *Bevásárlólista.* = Látó, 3/56–57. p.
403. KÉZDI Imola: *Cinema.* = Látó, 3/55–56. p.
404. KÉZDI Imola: *Nagy kő.* = Látó, 3/58. p.
405. KÉZDI Imola: *Ördög viszi.* = Látó, 3/55. p.
406. KOLOH Gábor: *Akárki vagy.* = Székelyföld, 2/48. p.
407. KOLOH Gábor: *Volt két évem.* = Székelyföld, 2/48–49. p.
408. KOMÁLOVICS Zoltán: *Köröző pálya.* = Vigilia, 3/232. p.
409. KÓNYA-HAMAR Sándor: *Fejűának döntött vállal.* = Hítel, 4/40. p.
410. KÓNYA-HAMAR Sándor: *Hőszakadás sírba, távozóra.* = Hítel, 4/41. p.
411. KOPRIVA Nikolett: *Alakváltozás.* = Székelyföld, 2/50. p.
412. KOPRIVA Nikolett: *A jégkorszak után.* = Székelyföld, 2/50–51. p.
413. KORSÓS Gergő: *Tanulságos rege karrierista állatoknak.* = Látó, 1/46–47. p.
414. KÓSA Eszter: *Nem beszél.* = Alföld, 4/26. p.
415. KÓSA Eszter: *Nyelv nélkül.* = Alföld, 4/26–27. p.

416. KÓSA Eszter: *Táj árbcokkal*. = Alföld, 4/26. p.
417. KOVÁCS András Ferenc: *Amor! Róma! Tavaszadal!* = Látó, 3/6. p.
418. KOVÁCS András Ferenc: *Névtelen etruszk költő arca fölizzik*. = Látó, 3/5. p.
419. KOVÁCS István: *Életvonal*. = Életünk, 1/11. p.
420. KOVÁCS István: *Az emlékezés többször átírt verse*. = Magyar Napló, 4/20. p.
421. KOVÁCS István: *Könyörgés a fenyőn fennakadt műanyagzacskóhoz*. = Életünk, 1/11. p.
422. KRISTÓ Tibor: *Antenna a kútgémén*. = Székelyföld, 4/15–16. p.
423. KRISTÓ Tibor: *Balerina*. = Székelyföld, 4/19–20. p.
424. KRISTÓ Tibor: *Hemmer úr*. = Székelyföld, 4/16–18. p.
425. KRISTÓ Tibor: *Mári*. = Székelyföld, 4/14. p.
426. KRISTÓ Tibor: *Snitt*. = Székelyföld, 4/18–19. p.
427. KRISTÓ Tibor: *Szánalmas papírrepülő*. = Székelyföld, 4/20–21. p.
428. KRISTÓ Tibor: *Varázsszem*. = Székelyföld, 4/15. p.
429. KUBINA Zita: *Még hiszek*. = Irodalmi Jelen, 3/27–28. p.
430. KUBINA Zita: *Nem tudom*. = Irodalmi Jelen, 3/28–29. p.
431. KULIN Borbála: *Meglepetés*. = Magyar Irodalom, 3/53. p.
432. KUPIHÁR Rebeka: *babaprojekt*. = Alföld, 4/18–19. p.
433. KUPIHÁR Rebeka: *gender*. = Alföld, 4/17. p.
434. KUPIHÁR Rebeka: *ritus*. = Alföld, 4/17–18. p.
435. KÜRTI László: *kékes fény körül*. = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
436. KÜRTI László: *pajta*. = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
437. LACKFI János: *Elviheted*. = Székelyföld, 3/23. p.
438. LACKFI János: *Krindzs gondolat bánt engemet*. = Látó, 1/42–43. p.
439. LACKFI János: *Megtartom*. = Székelyföld, 3/22. p.
440. LÁNG Eszter: *Régi telek*. = Mozgó Világ, 4/55–56. p.
441. LÁNG Orsolya: *Bontás*. = Látó, 4/77. p.
442. LÁNG Orsolya: *Mit rejt a kő*. = Látó, 4/76. p.
443. LÁNG Orsolya: *Trintingnant-ok a villamoson*. = Látó, 4/77–78. p.
444. LÁSZLÓ Noémi: *Petőfi: „szere”*. = Látó, 1/5. p.
445. LENCSEŠ Károly: *Halj meg utoljára*. (Remény). = Várad, 2/22. p.
446. LENCSEŠ Károly: *Holnap*. = Várad, 2/22–23. p.
447. LENDVAI Zalán: *Kibajózás előtt*. = Liget, 3/104–106. p.
448. L(EN)NERT. MÓGER Tímea: *Anya-rang*. = Irodalmi Jelen, 4/95–96. p.
449. L(EN)NERT. MÓGER Tímea: *(F)áradás*. = Irodalmi Jelen, 4/93. p.
450. L(EN)NERT. MÓGER Tímea: *Koránkelet*. = Irodalmi Jelen, 4/94. p.
451. L(EN)NERT. MÓGER Tímea: *Középnugat*. = Irodalmi Jelen, 4/94. p.
452. L(EN)NERT. MÓGER Tímea: *Öreg szem*. = Irodalmi Jelen, 4/96. p.
453. L(EN)NERT. MÓGER Tímea: *Pillangó ba...* = Irodalmi Jelen, 4/94–95. p.
454. LIPCSEI Márta: *Egyedüllét*. = Várad, 2/10. p.
455. LIPCSEI Márta: *Görcsbe ránduló virág*. = Várad, 2/14. p.
456. LIPCSEI Márta: *Ígéretek köve*. = Várad, 2/10. p.
457. LIPCSEI Márta: *Lehetőség*. = Várad, 2/12. p.
458. LIPCSEI Márta: *Ösztentéségi gyakorlatok*. = Várad, 2/15. p.
459. LIPCSEI Márta: *Simogató*. = Várad, 2/11. p.
460. LIPCSEI Márta: *A teremtésről*. = Várad, 2/12. p.
461. LIPCSEI Márta: *Törés térképen*. = Várad, 2/14. p.
462. LIPCSEI Márta: *Vágy*. = Várad, 2/11. p.
463. LIPCSEI Márta: *Zápor*. = Várad, 2/11–12. p.
464. LÖVÉTEI Lázár László: *Ének egy macskával*. = Látó, 3/70–71. p.
465. LÖVÉTEI Lázár László: *Egy gondolat...* = Látó, 1/44–45. p.
466. MAKÁRY Sebestyén: *A háromkirályság felé*. = Új Forrás, 4/48–49. p.
467. MAKÁRY Sebestyén: *A ravasz*. = Új Forrás, 4/51. p.
468. MAKÁRY Sebestyén: *Stella*. = Új Forrás, 4/50. p.
469. MAKÓ Ágnes: *Nincs jobbra, balra*. = Liget, 4/109–110. p.
470. MÁRCUŦIU-RÁCZ Dóra: *Fontos lenne kihangsúlyozni*. = Látó, 1/18–20. p.
471. MARKÓ Béla: *Életrajz szonettben*. = Látó, 4/5. p.
472. MARKÓ Béla: *Halálrajz szonettben*. = Látó, 4/5–6. p.

473. MARKÓ Béla: *Ha megírhatod a verset.* = Élet és Irodalom, április 17. p.
474. MARKÓ Béla: *Hattyúbús.* = Látó, 1/108–109. p.
475. MARKÓ Béla: *Meghosszabbított élet.* = Jelenkor, 3/235. p.
476. MARKÓ Béla: *Metamorfózis.* = Jelenkor, 3/237. p.
477. MARKÓ Béla: *Tavaszi ablak.* = Élet és Irodalom, április 21. 17. p.
478. MARKÓ Béla: *Tekintet.* = Élet és Irodalom, április 21. 17. p.
479. MARKÓ Béla: *Tettenérés.* = Jelenkor, 3/236. p.
480. MARKÓ Béla: *Várakozás.* = Élet és Irodalom, április 21. 17. p.
481. MARNO János: *Morzsiák.* Anyám swannja. (Piritós, vajjal). (Hűség). = Kortárs, 3/3–6. p.
482. MARNO János: *Tévhítbén a csönd.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
483. MAROS Márk: *Bunker.* = Irodalmi Jelen, 3/133. p.
484. MAROS Márk: *Furdal.* = Irodalmi Jelen, 3/134. p.
485. MAROS Márk: *Hall.* = Irodalmi Jelen, 3/135. p.
486. MAROS Márk: *Kiállít.* = Irodalmi Jelen, 3/134. p.
487. MAROS Márk: *Krágógó.* = Székelyföld, 1/71–72. p.
488. MAROS Márk: *Leltár.* = Székelyföld, 1/72. p.
489. MAROS Márk: *Lő.* = Irodalmi Jelen, 3/134–135. p.
490. MAROS Márk: *Prédányelv.* = Irodalmi Jelen, 3/132–133. p.
491. MAROS Márk: *Sár.* = Székelyföld, 1/71. p.
492. MAROS Márk: *Szól.* = Irodalmi Jelen, 3/132. p.
493. MÁRTON Ágnes: *A falon egy bekeretezett bázistartási keksz.* „Végszükség esetére”. = Kalligram, 3/51. p.
494. MÁRTON Ágnes: *Felold, feloldoz.* = Kalligram, 3/48–49. p.
495. MÁRTON Ágnes: *Térbajtás: eegy, kettő.* = Kalligram, 3/50. p.
496. MÁRTON Károly: *Gyengül.* Haiku. = Várad, 1/19. p.
497. MÁRTON Károly: *Kényszerhelyzet...* Haiku. = Várad, 1/20. p.
498. MÁRTON Károly: *Letétbe kaptam.* Haiku. = Várad, 1/20. p.
499. MÁRTON Károly: *Magányos várakozás.* Haiku. = Várad, 1/18. p.
500. MÁRTON Károly: *Megfázás reménye.* Haiku. = Várad, 1/18. p.
501. MÁRTON Károly: *Megtisztulok.* Haiku. = Várad, 1/20. p.
502. MÁRTON Károly: *Nyugtalanság horizontja.* Haiku. = Várad, 1/18. p.
503. MÁRTON Károly: *Orrvadász nyomoz.* Haiku. = Várad, 1/18. p.
504. MÁRTON Károly: *Padra tetovált.* Haiku. = Várad, 1/18. p.
505. MÁRTON Károly: *Ráncatlanított.* Haiku. = Várad, 1/19. p.
506. MÁRTON Károly: *Reménykeresés.* Haiku. = Várad, 1/20. p.
507. MÁRTON Károly: *Születésemig...* Haiku. = Várad, 1/20. p.
508. MÁRTON László: *Üdvözet a balhatatlanságon túlra.* = Látó, 1/59. p.
509. MECHTAT Zina: *Csendes borogatás.* = Magyar Napló, 3/30. p.
510. MEZEI Gábor: *p.1. hosszán ülni.* = Új Forrás, 4/40. p.
511. MEZEI Gábor: *p.1.1.* = Új Forrás, 4/41. p.
512. MEZEI Gábor: *p.1.2. a belső pára.* = Új Forrás, 4/42. p.
513. MEZEI Gábor: *p.1.3. a szédülés határfoka.* = Új Forrás, 4/43. p.
514. MEZEI Gábor: *p.1.4. a térkület.* = Új Forrás, 4/44. p.
515. MEZEI Gábor: *Pannon-tenger.* = Látó, 1/103–104. p.
516. MEZEI Gábor: *r. a vakság eredete.* = Jelenkor, 4/405. p.
517. MEZEI Gábor: *q. a szérum kikeverése.* = Jelenkor, 4/404–405. p.
518. MEZEY Katalin: *Fiatalságom képei.* = Magyar Napló, 4/22. p.
519. MEZEY Katalin: *Jurta.* = Magyar Napló, 4/21. p.
520. MEZEY Katalin: *A kertet a kőd megette.* = Magyar Napló, 4/21. p.
521. MIKLYA Zsolt: *Aranyos.* Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/56. p.
522. MIKLYA Zsolt: *Bújócska.* Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/57. p.
523. MIKLYA Zsolt: *Holdfónál.* [Versciklus]. = Alföld, 3/3–8. p.
524. MIKLYA Zsolt: *Még ne.* Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/55. p.
525. MIKLYA Zsolt: *Miért.* Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/55–56. p.
526. MIKLYA Zsolt: *Párbeszéd.* Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/57. p.
527. MIKLYA Zsolt: *Remegő.* Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/56–57. p.

528. MIKLYA Zsolt: *Veréb is*. Bújócska-zsoltárok. = Bárka, 1/55. p.
529. MOLNÁR Zsolt: *Elfordul. Nem fordul el.* = Várad, 1/55. p.
530. MOLNÁR Zsolt: *Ez is prés.* = Várad, 1/56. p.
531. MOLNÁR Zsolt: *Küldetés: teljesítve.* = Várad, 1/54. p.
532. MUSZKA Sándor: *Fénybozó.* = Irodalmi Jelen, 4/29. p.
533. MUSZKA Sándor: *Haza.* = Irodalmi Jelen, 4/30. p.
534. MUSZKA Sándor: *Körök.* = Irodalmi Jelen, 4/29. p.
535. NÁDASDY Ádám: *Cukorszag.* = Jelenkor, 3/233. p.
536. NÁDASDY Ádám: *Gondolatok az áldozatról.* = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
537. NÁDASDY Ádám: *Mindenki költője.* = Tiszatáj, 2/45. p.
538. NÁDASDY Ádám: *Mit tudsz te róla.* = Jelenkor, 3/233–234. p.
539. NÁDASDY Ádám: *Önálló bolygó volt.* = Alföld, 4/32. p.
540. NÁDASDY Ádám: *Az öröm és én.* = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
541. NÁDASDY Ádám: *Véstem a padomba.* = Jelenkor, 3/234. p.
542. NAGY Attila: *Bántottak – bántottam.* = Látó, 4/36. p.
543. NAGY Attila: *Míg elszárad a fű.* = Látó, 4/36–37. p.
544. NAGY Anna: *helye van.* = Kalligram, 2/76. p.
545. NAGY Anna: *szereposztás.* = Kalligram, 2/76. p.
546. NAGY Dóra-Anna: *Egy meg egy története.* = Székelyföld, 1/54–56. p.
547. NAGY Dóra-Anna: *Itt jártál.* = Székelyföld, 1/57–58. p.
548. NAGY Dóra-Anna: *Kenyér.* = Székelyföld, 1/54. p.
549. NAGY Dóra-Anna: *Még van idő.* = Székelyföld, 1/58–59. p.
550. NAGY Dóra-Anna: *Vihar volt.* = Székelyföld, 1/57. p.
551. NAGY Kinga: *körben.* = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
552. NAGY Kinga: *nincs.* = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
553. NAGY Kinga: *sötét szoba.* = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
554. NAGY Márta Júlia: *Anzix, Róna utca.* = Kalligram, 4/24. p.
555. NAGY Márta Júlia: *Rákosszentmibály v. á.* = Kalligram, 4/25. p.
556. NAGY Tímea: *Árnyékos helyen.* = Látó, 4/57. p.
557. NAGY Tímea: *Road to the Kalabari.* = Látó, 4/57. p.
558. NAGY Zalán: *Töredék egy bestiáriumból.* = Látó, 1/48. p.
559. NAGYÁLMOS Ildikó: *a balász.* = Várad, 1/10. p.
560. NAGYÁLMOS Ildikó: *a balászsok.* = Várad, 1/8. p.
561. NAGYÁLMOS Ildikó: *lelépek.* = Várad, 1/9. p.
562. NAGYÁLMOS Ildikó: *távólról.* = Várad, 1/8. p.
563. NAGYÁLMOS Ildikó: *a tengert újra...* = Várad, 1/9. p.
564. NOVÁK Valentin: *Lépcsőcsinálók.* = Magyar Napló, 3/23. p.
565. NEMES Z. Mária: *A harmadik pénisz.* = Kalligram, 3/30–31. p.
566. NEMES Z. Mária: *Prágai begónia.* = Kalligram, 3/29–30. p.
567. NÉMETH István, Z.: *Finombangolás.* = Magyar Napló, 4/55. p.
568. NÉMETH István, Z.: *Olás, kötés.* = Magyar Napló, 4/55. p.
569. NÉMETH Zoltán: *Ars legum.* = Kalligram, 2/47–51. p.
570. NÉMETH Zoltán: *Temetőmetaforák.* = Látó, 1/107. p.
571. NYERGES Gábor Ádám: *(PS.)* = Látó, 1/79–80. p.
572. OLÁH András: *Büntetéseink.* = Székelyföld, 4/53–54. p.
573. OLÁH András: *Ha közelebb jönnek a hegyek.* = Székelyföld, 4/54–55. p.
574. OLÁH András: *A hídon.* = Látó, 4/34–35. p.
575. OLÁH András: *Mozdulat.* = Látó, 4/34. p.
576. OLÁH András: *[Rendhagyó reggel].* = Székelyföld, 4/53. p.
577. ORCSIK Roland: *Dead but pretty.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
578. ORCSIK Roland: *Hol élet.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
579. OZSVÁTH Zsuzsa: *Első.* = Kalligram, 2/29. p.
580. OZSVÁTH Zsuzsa: *A megszokás megtartó ereje.* = Kalligram, 2/29. p.
581. OZSVÁTH Zsuzsa: *Reszket.* = Látó, 1/33. p.
582. OZSVÁTH Zsuzsa: *Történet.* = Látó, 4/58–59. p.
583. ŐSI Anna: *Hajló hínár.* = Székelyföld, 4/59. p.
584. ŐSI Anna: *Hiánybetegség.* = Székelyföld, 4/59. p.

585. ÓSI Anna: *Írók vacsorája*. = Székelyföld, 4/60. p.
586. ÓSI Anna: *Maradék*. = Székelyföld, 4/60. p.
587. ÓSI Anna: *Megvonási tünetek*. = Székelyföld, 4/59–60. p.
588. PAPP Attila Zsolt: *Str. Libertátfii*. = Látó, 1/105–106. p.
589. PAPP-SEBŐK Attila: *(Abogy ő szerette)*. = Székelyföld, 2/21. p.
590. PAPP-SEBŐK Attila: *(Amiből vagyok)*. = Székelyföld, 2/20–21. p.
591. PAPP-SEBŐK Attila: *(Át a határon)*. = Székelyföld, 2/19. p.
592. PAPP-SEBŐK Attila: *(Dédapa)*. = Vigilia, 3/233. p.
593. PAPP-SEBŐK Attila: *(Keresésére indulok)*. = Székelyföld, 2/19–20. p.
594. PAPP-SEBŐK Attila: *(Kiterítve)*. = Vigilia, 3/233. p.
595. PAPP-SEBŐK Attila: *(A kiüzetés előtt)*. = Vigilia, 3/233. p.
596. PETŐCZ András: *Boca do Inferno*. = Alföld, 3/37. p.
597. PETŐCZ András: *Cascais messze van*. = Alföld, 3/38–39. p.
598. PETŐCZ András: *Elbagyatva*. = Irodalmi Jelen, 4/27. p.
599. PETŐCZ András: *Igencsak táv*. = Alföld, 3/37–38. p.
600. PETŐCZ András: *A vizek felett*. = Irodalmi Jelen, 4/28. p.
601. PETŐCZ András: *Zsoltárparafrázis – Messze tőlem*. = Forrás, 4/8. p.
602. PETŐCZ András: *Zsoltárparafrázis – Vidámság meg*. = Forrás, 4/9. p.
603. PETŐFI Sándor: *15-dik március, 1848*. = Irodalmi Jelen, 3/3–5. p.
604. PETŐFI Sándor: *Készülj, bazám!* = Irodalmi Jelen, 3/6–8. p.
605. PINTÉR Lajos: *Unokái nevére*. Luca Böcsön. Locsolóvers. Verssorok fűzfakosáron. = Forrás, 3/19. p.
606. REGŐS Mátvás: *Fellázadok, nyilván csak gondolatban*. = Hítel, 3/38–39. p.
607. RÉKAI Anett: *Még*. = Kalligram, 3/63. p.
608. RÉKAI Anett: *Szívüvből jön*. = Kalligram, 3/62. p.
609. SAJGÓ Szabolcs: *Mennyei morzsa*. = Vigilia, 4/340. p.
610. SÁNTA Miriám: *A béna kéz*. = Székelyföld, 3/52. p.
611. SÁNTA Miriám: *A bült test*. = Székelyföld, 3/53. p.
612. SÁRKÁNY Tímea: *Köveső*. = Látó, 2/19–20. p.
613. SÁRKÁNY Tímea: *Nagykompozíciók*. = Látó, 2/18. p.
614. SEBŐK György: *Timelapse-töredékek*. [Versciklus]. = Alföld, 3/20–22. p.
615. SERES Lili Hanna: *Zöld Márti*. = Látó, 1/6–7. p.
616. SIMON Adri: *A film*. = Látó, 2/25. p.
617. SIMON Adri: *Kételey*. = Látó, 2/26. p.
618. SOHÁR Pál: *Árnyékok nyomában talapzatvárosban*. = Irodalmi Jelen, 3/73. p.
619. SOHÁR Pál: *Keservers*. = Irodalmi Jelen, 3/74. p.
620. SOHÁR Pál: *Mankóm*. = Irodalmi Jelen, 3/74–75. p.
621. SOHÁR Pál: *Megszagattott ég*. = Irodalmi Jelen, 3/71. p.
622. SOHÁR Pál: *Talapzatváros*. = Irodalmi Jelen, 3/72–73. p.
623. SOHÁR Pál: *Tavaszi séta februárban*. = Irodalmi Jelen, 3/72. p.
624. SOMORJAI Réka: *Az én anyám*. = Jelenkor, 3/293. p.
625. SOMORJAI Réka: *Az én apám*. = Jelenkor, 3/292. p.
626. SOMORJAI Réka: *Lombik*. = Jelenkor, 3/291–292. p.
627. SOMORJAI Réka: *Szövegek*. Diagnózisok nehézségeiről. Diagnózis női hangra. = Látó, 3/59–61. p.
628. SOMOS Ákos: *(Megint)*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
629. SOMOS Ákos: *(Mennyi vagy)*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
630. SOMOS Ákos: *(Módszer)*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
631. SOMOS Ákos: *Anőkről, akik*. (sokadik évad). = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
632. SOMOS Ákos: *(Semmiség)*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
633. Soós Amália: *Delpói árnyéka*. = Székelyföld, 1/61. p.
634. Soós Amália: *Illanat*. = Székelyföld, 1/60. p.
635. Soós Amália: *Július passiója*. = Székelyföld, 1/61. p.
636. Soós Amália: *Uram, divatba jössz*. = Székelyföld, 1/61–62. p.
637. SOPOTNIK Zoltán: *Bogárvigasz*. Angyalkaparó versciklus. = Alföld, 4/25. p.
638. SOPOTNIK Zoltán: *Galambgyász*. részlet Angyalkaparó. = Új Forrás, 3/58. p.
639. SOPOTNIK Zoltán: *János nyelve*. Angyalkaparó versciklus. = Alföld, 4/25. p.
640. SOPOTNIK Zoltán: *Romvér*. részlet Angyalkaparó. = Új Forrás, 3/57. p.

641. SZABADOS Attila: *Első bónap*. = Jelenkor, 3/302. p.
642. SZABADOS Attila: *Kambodzsai tél*. = Jelenkor, 3/301. p.
643. SZABADOS Attila: *Spirál*. = Jelenkor, 3/301. p.
644. SZABADOS Attila: *A versbeszélő*. = Jelenkor, 3/302. p.
645. SZABÓ Attila: *Diaporáma*. = Liget, 4/105–108. p.
646. SZABÓ Dárió: *Úgy vette el*. = Székelyföld, 4/49. p.
647. SZÁNTAI János: *Bukowien töredékek, avagy a balladai bomályzóna*. = Székelyföld, 3/43–47. p.
648. SZÁSZI Zoltán: *egyedül*. Világvége változatok. részletek. = Kalligram, 2/65. p.
649. SZÁSZI Zoltán: *és tél lett megint*. Világvége változatok. részletek. = Kalligram, 2/64. p.
650. SZÁSZI Zoltán: *hiány*. Világvége változatok. részletek. = Kalligram, 2/64. p.
651. SZÁSZI Zoltán: *reggel*. Világvége változatok. részletek. = Kalligram, 2/65. p.
652. SZEDER Réka: *Pandóra*. = Irodalmi Jelen, 4/16. p.
653. SZEDER Réka: *Szajhád vagyok*. = Irodalmi Jelen, 4/17–18. p.
654. SZÉKELY Szabolcs: *A visszazokásról*. = Alföld, 3/40–42. p.
655. SZELES Judit: *Bicikli*. = Alföld, 3/18–19. p.
656. SZELES Judit: *Hetedikes koromban*. = Alföld, 3/19. p.
657. SZELES Judit: *Szamosbecs*. = Alföld, 3/18. p.
658. SZENTE B. Levente: *Abogy ösvényekre szokás*. = Látó, 4/49. p.
659. SZENTE B. Levente: *Mámor és örület*. = Székelyföld, 2/75–76. p.
660. SZENTGYÖRGYI László: *Ante portas*. = Székelyföld, 2/70–71. p.
661. SZENTGYÖRGYI László: *Fogság*. = Székelyföld, 2/70. p.
662. SZENTGYÖRGYI László: *(K)Jarcok. Páskándi Géza*. = Székelyföld, 2/72. p.
663. SZENTGYÖRGYI László: *Lehetetlen*. = Székelyföld, 2/70. p.
664. SZENTGYÖRGYI László: *Mérleg*. = Székelyföld, 2/72. p.
665. SZENTGYÖRGYI László: *Szigor*. = Székelyföld, 2/71. p.
666. SZENTGYÖRGYI László: *A versfaragó valamása*. = Székelyföld, 2/70. p.
667. SZENTMÁRTONI János: *Amikor hazaér*. = Magyar Napló, 4/39–47. p.
668. SZERÉNYI Tamás: *Ébredés*. = Kortárs, 3/9–10. p.
669. SZIKRA János: *Csembi*. Profán legendák. = Hitel, 3/17–18. p.
670. SZIKRA János: *Manuska*. Profán legendák. = Hitel, 3/20–21. p.
671. SZIKRA János: *Rudi*. Profán legendák. = Hitel, 3/19–20. p.
672. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Érmelleki capriccio*. = Várad, 2/39–40. p.
673. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *„Az Értől az Óceánig”*. = Várad, 2/36–37. p.
674. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Fobász a tékozló fiúhoz*. = Várad, 2/41–42. p.
675. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Noé bárkája*. (Anyegin-strófa). = Várad, 2/36. p.
676. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *A Tiszánál*. Elképzelt monológ J. A. bőrébe bújva. = Várad, 2/37–39. p.
677. SZILÁGYI Ferenc Hubart: *Vigaszkereső*. = Várad, 2/42. p.
678. SZONDY-ADORJÁN György: *Ithaka felé*. = Látó, 3/21–22. p.
679. SZONDY-ADORJÁN György: *Járműszaurusz*. = Látó, 3/22. p.
680. SZONDY-ADORJÁN György: *Kávéház a parton*. = Székelyföld, 1/69–70. p.
681. SZONDY-ADORJÁN György: *Kút*. = Székelyföld, 1/69. p.
682. SZŐCS Margit: *Beszélnél bozzám*. = Látó, 3/49. p.
683. SZŐCS Margit: *Hajnalban keltél*. = Látó, 3/49–50. p.
684. SZŐCS Margit: *Kártyaparti*. = Látó, 3/48–49. p.
685. SZÜCS Anna Emília: *Előtte*. = Kalligram, 2/16. p.
686. SZÜCS Anna Emília: *Only lovebirds can fly*. = Kalligram, 2/15. p.
687. TÁIJS Gergő: *Civilizációs gyakorlatok*. = Liget, 4/93–94. p.
688. TÁIJS Gergő: *Önkiszolgáló*. = Liget, 3/102–103. p.
689. TAKÁCS Nándor: *Fagyűjtők*. = Alföld, 3/39. p.
690. TAKÁCS Nándor: *Hátrahagyottak*. = Alföld, 3/39–40. p.
691. TAKÁCS Nándor: *Holtág*. = Alföld, 3/40. p.
692. TANDORI Dezső: *Campus: A pestis*. = Tiszatáj, 2/59. p.
693. TATÁR Sándor: *Nem olyan bonyolult (íjlesztő) ez*. = Kalligram, 4/67. p.
694. TATÁR Sándor: *Sebaj...* = Kalligram, 4/66–67. p.
695. TOMPA Gábor: *Petőfi-bombaszilánkok*. = Látó, 1/23. p.
696. TOROCZKAY András: *A*. = Forrás, 3/54. p.

697. TOROCZKAY András: *Augusztus 8-i álom.* = Forrás, 3/55–56. p.
698. TOROCZKAY András: „*But we all shine on*”. = Forrás, 3/57. p.
699. TOROCZKAY András: *Ildi álma.* = Forrás, 3/56–57. p.
700. TOROCZKAY András: *Képvisel.* = Forrás, 3/56. p.
701. TÓTH B. Judit: *Domnáscka.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
702. TÓTH B. Judit: *Gyereklány.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
703. TÓTH B. Judit: *Hajnal előtt.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
704. TÓTH Réka Ágnes: *Lassacsán ballagott.* = Látó, 1/8–9. p.
705. TÖRÖK Ábel: *Babiloni szeretők.* = Székelyföld, 1/74. p.
706. TÖRÖK Ábel: *A mélyerdők messiása.* = Székelyföld, 1/73. p.
707. TÖZSÉR Árpád: *Diplófia.* = Tiszatáj, 2/28–29. p.
708. TÖZSÉR Árpád: *A Lét és a – Sí.* = Tiszatáj, 2/29. p.
709. TÖZSÉR Árpád: *A platán szerkezete.* = Kalligram, 1/19. p.
710. TÖZSÉR Árpád: *Vendéglo a Világzellemben* avagy a csirkepaprikás metafizikája. = Tiszatáj, 2/28. p.
711. TURCZI István: *Előkert.* [nyílik és csukódik]. = Forrás, 4/23. p.
712. TURCZI István: *A felismerés.* = Forrás, 4/24. p.
713. VAJNA Ádám: *Walter vitéz.* = Látó, 1/54–55. p.
714. VARGA László Edgár: *Október végén.* = Látó, 1/65. p.
715. VARGA Melinda: *Amikor madár vagyok.* = Irodalmi Jelen, 3/20. p.
716. VARGA Melinda: *Befelé.* = Irodalmi Jelen, 4/10. p.
717. VARGA Melinda: *Bruegel és a romantika.* = Irodalmi Jelen, 4/10. p.
718. VARGA Melinda: *Az égre vetitem.* = Irodalmi Jelen, 3/20. p.
719. VARGA Melinda: *A nők bíborvirága.* = Irodalmi Jelen, 4/10. p.
720. VARGA Melinda: *A repülés képessége.* = Irodalmi Jelen, 3/19. p.
721. VARGA Melinda: *Ringat, elsodor.* = Irodalmi Jelen, 3/19. p.
722. VASS Tibor: *Minden mindennel összeér.* = Irodalmi Jelen, 4/55–58. p.
723. VERMESSER Levente: *Ikarosz.* = Látó, 2/66. p.
724. VÉSEY Miklós: *Lerakódik.* = Élet és Irodalom, április 14. 14. p.
725. VÉSEY Miklós: *Zárt rendszerek.* = Élet és Irodalom, április 14. 14. p.
726. VIDA Boldizsár: *Gaia.* = Kalligram, 4/53. p.
727. VIDA Boldizsár: *Húsvét.* = Kalligram, 4/55. p.
728. VIDA Boldizsár: *Some Girls Are Bigger Than Others.* = Kalligram, 4/54. p.
729. VILLÁNYI G. András: *felnyílt kretrec/ Cage Opened.* = Új Forrás, 3/43. p.
730. VILLÁNYI G. András: *kék kopárság.* = Új Forrás, 3/43. p.
731. VILLÁNYI G. András: *kéktelenség.* = Új Forrás, 3/44. p.
732. VILLÁNYI G. András: *nocturne opus 9. no. 1.* = Új Forrás, 3/44. p.
733. VILLÁNYI G. András: *a szó tájai.* = Új Forrás, 3/43. p.
734. VÖLGYI Anna: *Gumicukor.* = Kalligram, 2/56. p.
735. VÖLGYI Anna: *jön a fűtési szezon.* = Kalligram, 2/57. p.
736. VÖRÖS István: *Bücsü a tantástól.* = Látó, 3/12–13. p.
737. VÖRÖS István: *Egy elvetett idill.* = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
738. VÖRÖS István: *Forgó idők.* = Mozgó Világ, 4/57–58. p.
739. VÖRÖS István: *A balállal nincs barátság.* = Székelyföld, 3/20–21. p.
740. VÖRÖS István: *A minden-semmi per.* = Mozgó Világ, 4/59. p.
741. VÖRÖS István: *Ország.* = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
742. VÖRÖS István: *Öcsémhez, egykori ön-gamhoz.* = Látó, 3/13–14. p.
743. VÖRÖS István: *Szekszárdi dal.* = Székelyföld, 3/15–19. p.
744. VÖRÖS István: *Születésnap Prágában.* = Mozgó Világ, 4/56–57. p.
745. VÖRÖS István: *A tágulás pora.* = Látó, 1/25. p.
746. VÖRÖS István: *Terjedelmi korlát.* = Székelyföld, 3/19–20. p.
747. VÖRÖS István: *Többféle jelen.* = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
748. VÖRÖS István: *A tudás babona.* = Látó, 1/24. p.
749. VÖRÖS István: *A tudatmag.* = Irodalmi Jelen, 4/47. p.
750. VÖRÖS István: *A világ körei.* = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.

751. ZALÁN Tibor: *Az agy és a szívó*. Felezőszonettek versciklus. = Tiszatáj, 2/31. p.
752. ZALÁN Tibor: *Berzsenyi búcsúja Bokányi Pétertől*. = Életünk, 1/167. p.
753. ZALÁN Tibor: *Édes élet*. Felezőszonettek versciklus. = Tiszatáj, 2/31. p.
754. ZALÁN Tibor: *A hetedik éjszakán*. = Székelyföld, 2/10. p.
755. ZALÁN Tibor: *Homályban*. = Székelyföld, 2/11–12. p.
756. ZALÁN Tibor: *Javítgatások*. Felezőszonettek versciklus. = Új Forrás, 4/31. p.
757. ZALÁN Tibor: *Jó Balassi Bálint, kedves vitézem*, = Életünk, 1/54. p.
758. ZALÁN Tibor: *Júlia, szépasszony*. = Életünk, 1/52–53. p.
759. ZALÁN Tibor: *Kék zongora*. Felezőszonettek versciklus. = Új Forrás, 4/32. p.
760. ZALÁN Tibor: *KGL – a Fehérlő Fia is*. = Élet és Irodalom, március 3. 14. p.
761. ZALÁN Tibor: *Sárga varjú*. = Székelyföld, 2/11. p.
762. ZALÁN Tibor: *A semmi ünnepe*. = Székelyföld, 2/10–11. p.
763. ZALÁN Tibor: *A sirály*. Felezőszonettek versciklus. = Tiszatáj, 2/31–32. p.
764. ZALÁN Tibor: *A só háza*. Felezőszonettek versciklus. = Tiszatáj, 2/30. p.
765. ZALÁN Tibor: *Sötét*. Felezőszonettek versciklus. = Tiszatáj, 2/30. p.
766. ZÁVADA Péter: *Negatív torony*. = Kalligram, 1/30–31. p.
767. ZÁVADA Péter: *A polip mint szó bebatol a nyelvbe mint a tengerbe*. = Kalligram, 1/29. p.
- Rövid próza**
768. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Húsvét*. = Székelyföld, 4/74–76. p.
769. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Nincs szünet*. = Élet és Irodalom, március 3. 16. p.
770. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Vakfolt*. = Kalligram, 3/64–66. p.
771. ÁDÁM Szilamér: *A fájdalom megtisztít*. = Székelyföld, 3/67–73. p.
772. ÁRKOSSY István: *Víz*. = Magyar Napló, 3/51–52. p.
773. BAGÓ Tünde: *A túlélés szigetei*. = Magyar Napló, 3/16–18. p.
774. BAKÓ Enikő, F.: *Kézkрем*. = Látó, 4/42–44. p.
775. BAKÓ Enikő, F.: *A könyvklub*. = Látó, 4/38–39. p.
776. BAKÓ Enikő, F.: *Multikauzális érzelem*. = Látó, 4/40–42. p.
777. BAKOS Gyöngyi: *Most törött torzó már Apolló*. = Élet és Irodalom, április 14. 16. p.
778. BALÁZS Attila: *Mocsár és hasonló remek állapotok*. A déli végék fantasztkus irodalomtörténetéből. = Kortárs, 3/12–18. p.
779. BÁLITY Csaba: *Ötszög*. = Élet és Irodalom, március 10. 16. p.
780. BALOGH Helga: *Csőngetének*. = Kortárs, 4/72–74. p.
781. BALOGH Helga: *Sosem jönnek egy napon*. = Kortárs, 4/74–76. p.
782. BANGHA Mónika: *Iblet*. = Székelyföld, 1/39–44. p.
783. BARTALOS TÓTH Iveta: *Jede jede vlácsik*. = Élet és Irodalom, március 3. 15. p.
784. BARTALOS TÓTH Iveta: *Red velvet*. = Kalligram, 4/49–50. p.
785. BARTALOS TÓTH Iveta: *Tizedik*. = Kalligram, 4/51–52. p.
786. BARTALOS TÓTH Iveta: *Tizenöt*. = Kalligram, 4/48–49. p.
787. BECK Tamás: *Hűség*. = Élet és Irodalom, április 28. 16. p.
788. BECK Tamás: *Penitencia*. = Alföld, 3/35–36. p.
789. BENE Zoltán: *Szolidaritás*. = Liget, 4/119–124. p.
790. BENKŐ Imola Orsolya: *Mackósajt*. = Kortárs, 3/7–8. p.
791. BÓDIS Kriszta: *Istenbegy*. = Élet és Irodalom, március 10. 15. p.
792. BOGÁR Gábor: *Kijárat*. = Irodalmi Jelen, 3/30–33. p.
793. BOGDÁN Emese: *Loján*. = Magyar Napló, 3/20–22. p.
794. BOZSIK Péter: *Weissbrunn rövid története*. = Élet és Irodalom, március 17. 15. p.
795. BUZÁS Andrea, V.: *Itt Anna vagyok*. = Új Forrás, 4/52–55. p.
796. CZILI Aranka: *Testvérek*. = Várad, 1/60. p.
797. CSABAI László: *A műszo*. = Élet és Irodalom, március 24. 15. p.
798. CSÍKÓS Attila: *Meghalt apám*. = Életünk, 1/123–125. p.
799. CSÍKVÁRI Gábor: *Karantén*. = Új Forrás, 4/45–47. p.
800. [DARVASI László] Szív Ernő: *A novella világtörténete*. 1982. április 25-e, Dupoint Théatre. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
801. [DARVASI László] Szív Ernő: *A novella világtörténete*. 2003. július 15. = Élet és Irodalom, március 3. 14. p.

802. [DARVASI László] Szív Ernő: *A novella világtörténete. Egy gumimatracos vallo-mása 2023 húsvét hétfőjén.* = Élet és Iro-dalom, március 3. 14. p.
803. DEMÉNY Péter: *Újlesztendő, 2023.* = Látó, 1/12–14. p.
804. DOBOSI Bea: *Anyánk szabályai.* = Liget, 3/28–34. p.
805. DOBOSI Bea: *Vesztég.* = Liget, 3/114–120. p.
806. DOMONKOS László: *Kapitán Tuskes.* = Várad, 3/36–37. p.
807. DOMONKOS László: *A Salló lányok.* = Várad, 2/56–58. p.
808. DRUBINA Karolina: *A szőlőtőkék tengerén.* = Székelyföld, 1/63–66. p.
809. ECSÉDI Orsolya: *Single ladies.* = Bárka, 1/35–36. p.
810. ECSÉDI Orsolya: *Üdvözlzet.* = Élet és Iro-dalom, március 3. 16. p.
811. ECSÉDI Orsolya: *Zsilip.* = Bárka, 1/36–38. p.
812. FARKAS Arnold Levente: *Elfördította.* = Élet és Irodalom, március 31. 16. p.
813. FECSKE Csaba: *Fotók.* = Élet és Irodalom, március 3. 15. p.
814. FEHÉR Imola: *Meg kell halni?* = Élet és Irodalom, március 24. 16. p.
815. FENYVESI Ottó: *Lira bűbáj.* = Életünk, 1/97–100. p.
816. FERCSÁK Lászlóné: *Szép Zalában szület-tém.* = Életünk, 1/83–91. p.
817. FICSKU Pál: *Borvér.* (hangpróza). = Székelyföld, 1/5–19. p.
818. FODORNÉ HÁMORI Ágnes: *Uccai bészilge-tés az ötvenes ivekbe.* = Életünk, 1/95–96. p.
819. GAJDÁCSI László: *Zóna.* = Liget, 4/56–61. p.
820. GÁSPÁR Ferenc: *Április négyről szóljon az ének.* = Magyar Napló, 4/48–52. p.
821. GÁSPÁR Ferenc: *Lenszkij áriája.* = Iro-dalmi Jelen, 3/37–41. p.
822. GERZSENYI Gabriella: *A cég ajándéka.* = Látó, 2/21–24. p.
823. GERZSENYI Gabriella: *Hogy jó legyen.* = Hitel, 3/22–24. p.
824. GUBICZA Gábor: *Wurm.* = Irodalmi Jelen, 3/48–60. p.
825. GUTAI István: *Én, Faluközi Anna Papp Lajosné.* = Hitel, 3/33–37. p.
826. GYUKICS Gábor: *Megkeresztelhetetlenség.* (példabeszéd). = Élet és Irodalom, április 14. 15. p.
827. HANDI Péter: *Barnaby-álmok.* = Liget, 3/18–27. p.
828. HANDI Péter: *Gubó.* = Liget, 4/111–113. p.
829. HETÉNYI Zsuzsa: *Cirkó.* (szeptember 4.) Nyugati, Keleti. [Részlet]. = Kalligram, 4/71. p.
830. HETÉNYI Zsuzsa: *Közene.* (július 22.) Nyugati, Keleti. [Részlet]. = Kalligram, 4/68–70. p.
831. HERBERT Fruzsina: *Családi kérdés.* = Kalligram, 2/43–44. p.
832. HERBERT Fruzsina: *Első évad.* = Kalligram, 2/41–42. p.
833. HIDAS Judit: *Nem várt örökség.* = Tiszatáj, 2/35–43. p.
834. HORVÁTH Adél: *Oldódási szakasz.* = Látó, 2/27–35. p.
835. HORVÁTH Ildikó: *A megmaradás anató-miája.* = Székelyföld, 2/66–67. p.
836. HORVÁTH Ildikó: *Séta.* = Székelyföld, 2/66. p.
837. HORVÁTH László Imre: *Rosseb.* = Élet és Irodalom, április 21. 15. p.
838. HORVÁTH Péter: *Csaóambínó.* Okénéró. = Élet és Irodalom, március 17. 15. p.
839. ILLYÉS Gyula: *Nagy lélekzet.* [Töredék a kiadatlan hagyatékából]. = Magyar Napló, 4/18–19. p.
840. INCZÉDY Tamás: *Legalább kötőjelet.* = Liget, 3/4–17. p.
841. JANECSKÓ Kata: *A normalitás ára.* = Liget, 3/107–111. p.
842. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Hidak.* = Székelyföld, 2/22–27. p.
843. KÁKONYI Lucia: *Érintés.* = Magyar Napló, 3/26–29. p.
844. KÁVAI Katalin: *Pitypangok.* = Élet és Iro-dalom, március 10. 16. p.
845. KECÖLI K(OVÁCS). Gergő: *Zölden világít.* = Élet és Irodalom, április 6. 16. p.
846. KERÉKGYÁRTÓ István: *A szikk herceg meny-asszonya.* = Élet és Irodalom, április 6. 15. p.
847. KERÉNYI Tamás: *Lassú hanyatlásom.* = Élet és Irodalom, március 31. 16. p.
848. KISS László: *Elsőáldozás.* = Vigília, 3/228–230. p.
849. KISS Lóránd: *Kiszsolna.* = Látó, 4/50–56. p.
850. KOVÁCS Melinda, M.: *Egyedül.* = Élet és Irodalom, április 6. 16. p.
851. KOVÁCS-SZÉLES Andrea: *A bazár.* = Várad, 3/73–74. p.
852. KOVÁCS-SZÉLES Andrea: *Ne bántsátok a hívőárgokat!* = Várad, 3/70–72. p.
853. KÖRÖSSI P. József: *Dögölt ponty a kirakataban.* = Forrás, 4/12–13. p.
854. KÖRÖSSI P. József: *A gyerek.* = Forrás, 4/10–12. p.

855. KÖRÖSSI P. József: *Hetven, hetvenegy.* = Forrás, 4/10. p.
856. KÖRÖSSI P. József: *Ketten tanuk nélkül.* = Forrás, 4/20–22. p.
857. KÖRÖSSI P. József: *Néger a szaunában.* = Forrás, 4/13–17. p.
858. KÖRÖSSI P. József: *Nyolc óra.* = Forrás, 4/17–20. p.
859. KÖTTER Tamás: *A gyilkolás mestersége.* = Várad, 2/44–51. p.
860. KÖTTER Tamás: *A kutya az ember legjobb bajtársa.* = Székelyföld, 4/32–40. p.
861. KÖTTER Tamás: *Peszélyes vízeken.* = Kalligram, 2/58–63. p.
862. KRULIK Zoltán: *Álom Miskával.* = Új Forrás, 3/59–60. p.
863. KRULIK Zoltán: *Aszirénaör.* = Múlt és Jövő, 1/26. p.
864. KRULIK Zoltán: *Újévi történet.* = Múlt és Jövő, 1/26. p.
865. KUBINA Zita: *Tejtűkör.* = Élet és Irodalom, március 17. 16. p.
866. KÜRTI László: *Fröccstej.* = Bárka, 1/24–25. p.
867. KÜRTI László: *Sejtmemória.* = Bárka, 1/23–24. p.
868. LÁNG Zsolt: *Petőfi és a.* = Látó, 1/60–64. p.
869. LÉGRÁDY Gergely: *Csepegés.* = Élet és Irodalom, április 14. 16. p.
870. LIPCSEY Emóke: *Férfi maradok.* = Élet és Irodalom, március 17. 16. p.
871. LOKODI Imre: *Bartóki szép.* = Hitel, 3/7–16. p.
872. LOKODI Imre: *Nyombagyd.* = Látó, 4/21–30. p.
873. LŐRINCZ György: *Egy nap.* = Várad, 2/24–34. p.
874. MAGYAR Csaba: *Helyzetjelentés.* (Válságos éjszaka). (Téma-téka) = Élet és Irodalom, április 21. 16. p.
875. MAGYARY Ágnes: *Dózsa György unokája.* = Székelyföld, 1/34–38. p.
876. MÁI Attila: *Gin-tonic.* = Székelyföld, 3/56–58. p.
877. MÁI Attila: *Lovások a viharban.* = Székelyföld, 3/62–65. p.
878. MÁI Attila: *Őt nap.* = Székelyföld, 3/58–62. p.
879. MAJOROS Enikő: *Indigókék öröm.* = Várad, 2/64–65. p.
880. MAJOROS Enikő: *Sára néni.* = Várad, 2/66–67. p.
881. MAJOROS Sándor: *Bugybánékné Gót Marika csúf végzetének krónikája.* = Életünk, 1/115–122. p.
882. MARKÓ Béla: *Klausztofóbia.* = Élet és Irodalom, április 14. 14. p.
883. MARKÓ Béla: *Nagymama revokere.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
884. MAROSI Gyula: *A vidéki élet.* = Magyar Napló, 4/5–15. p.
885. MÉNES Attila: *Újabb barmszik.* (Eszméletlen körülmények). (Nevek). (Ivott rumot halála után?). = Élet és Irodalom, március 24. 15. p.
886. MOLNÁR Erzsébet: *Csigasor.* = Élet és Irodalom, április 28. 6. p.
887. MOLNÁR Erzsébet: *Az eltűnt idő nyomában.* = Élet és Irodalom, március 3. 6. p.
888. MOLNÁR Erzsébet: *Homo laborans.* = Élet és Irodalom, március 17. 2. p.
889. MOLNÁR Erzsébet: *Jöjj, és kövess engem.* = Élet és Irodalom, április 6. 8. p.
890. MOLNÁR Erzsébet: *Leitmotif.* = Élet és Irodalom, március 24. 6. p.
891. MOLNÁR Erzsébet: *Mehr Licht.* = Élet és Irodalom, április 21. 10. p.
892. MOLNÁR Erzsébet: *Puppet show.* = Élet és Irodalom, március 31. 12. p.
893. MOLNÁR Erzsébet: *Részvét.* = Élet és Irodalom, április 14. 9. p.
894. MOLNÁR Erzsébet: *Selyemút.* = Élet és Irodalom, március 10. 12. p.
895. MOLNÁR T. Eszter: *Börhibák.* = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
896. MOLNÁR T. Eszter: *Rajzok.* = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
897. MURÁNYI Sándor Olivér: *Indulás a vadonba.* = Irodalmi Jelen, 4/11–15. p.
898. MURÁNYI Sándor Olivér: *Szilarepedés.* = Székelyföld, 1/67–68. p.
899. NAGY Zopán: *Átjárások / Pozsonyi–pesti ásatások...* = Irodalmi Jelen, 3/60–63. p.
900. NAGY Zopán: *Átjárások / Sok-sok árok...* = Irodalmi Jelen, 4/52–54. p.
901. NIZALOWSKI Attila: *H: {egy kép, három kép}.* = Irodalmi Jelen, 3/42–44. p.
902. NÓGRÁDI Gábor: *Amit hoz a víz.* = Élet és Irodalom, április 14. 15. p.
903. OBERCZIÁN Géza: *Ciprus.* = Székelyföld, 3/25–42. p.
904. ÓNODY Éva: *A pilóták, a belügyes és én.* = Irodalmi Jelen, 4/59–63. p.
905. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló.* = Bárka, 1/11–14. p.
906. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló.* = Székelyföld, 2/5–9. p.
907. PATAK Márta: *Adolf a nevem.* = Székelyföld, 2/41–44. p.
908. PATAKI Tamás: *Ügyfön.* = Várad, 3/5–15. p.

909. PAULON Viktória: *A veremsekreány*. = Alföld, 3/14–17. p.
910. PÉNTEK Gábor: *Taoiseach*. = Irodalmi Jelen, 4/31–46. p.
911. PÉNZES Tímea: *Hömpölygés*. = Kalligram, 3/45–47. p.
912. PLONICZKY Tamás: *Humbug*. = Kalligram, 2/17–28. p.
913. RÉKAI Anett: *Adu*. = Jelenkor, 4/388–392. p.
914. RÉKAI Anett: *Az első*. = Alföld, 3/25–29. p.
915. RÉKAI Anett: *Kérdések valamit?* = Élet és Irodalom, április 28. 16. p.
916. RÉV Júlia – OROSZ István: *Az Elbert-paksaméta*. (Lepsényél még megvolt...) = Hítel, 4/11–34
917. SALÁNKI Anikó: *Visszaút nincs*. = Irodalmi Jelen, 3/17–18. p.
918. SÓTONYI Gábor: *Csütörtök az Örökbétfőben*. = Irodalmi Jelen, 4/7–9. p.
919. SÓTONYI Gábor: *Kimaradt megálló*. = Irodalmi Jelen, 4/5–7. p.
920. SÜLI István: *A lumiszoláris világ átbajlása*. = Új Forrás, 3/47–55. p.
921. SZABÓ K. Attila: *Belső-bagymás*. = Székelyföld, 2/52–65. p.
922. SZAKÁCS István Péter: *P&P*. = Látó, 2/7–10. p.
923. SZALAY Zoltán: *A gyűjtők*. = Jelenkor, 3/252–263. p.
924. SZÁNTÓ T. Gábor: *Kafka sírja*. = Élet és Irodalom, március 31. 15. p.
925. SZÁRÁZ Miklós György: *Abogy megöltük az öreg Gillt*. = Székelyföld, 2/28–40. p.
926. SZATHMÁRI István: *Tamási*. = Élet és Irodalom, április 28. 15. p.
927. SZÉCSI Noémi: *A fekete özvegy*. = Alföld, 4/20–24. p.
928. SZENTPÁLI-GAVALLÉR Zsuzsa: *A fűcska*. = Várad, 3/20–21. p.
929. SZENTPÁLI-GAVALLÉR Zsuzsa: „*Gyermek voltam...*” = Várad, 3/24–25. p.
930. SZENTPÁLI-GAVALLÉR Zsuzsa: *A tetőteraszon*. = Várad, 3/23. p.
931. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Kút*. = Hítel, 3/29–31. p.
932. SZILVESZTER Andrea: *Kedves apu!* = Látó, 3/53–54. p.
933. SZILVESZTER Andrea: *Meddő próbálkozás*. = Látó, 3/52–53. p.
934. SZILVESZTER Andrea: *Szülinapodra*. = Látó, 3/51–52. p.
935. SZIRMAI Panni: *Finálé*. = Liget, 4/62–63. p.
936. SZIRMAI Panni: *Tengeren túl*. = Liget, 3/100–101. p.
937. SZTASKÓ Richard: *Mindegy, merre*. = Várad, 3/38–41. p.
938. SZVOREN Edina: *Új Obrwurm-jegyzetek*. [tíz szutykos szurikáta], [próbaút]. = Alföld, 4/10–13. p.
939. TALLÉR Edina: *Kéz kezet mos*. = Élet és Irodalom, április 21. 15. p.
940. TAMÁS Zsuzsa: *As an old memoria*. = Élet és Irodalom, április 6. 14. p.
941. TAMÁS Zsuzsa: *Invisible*. = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
942. TÓFALVI Zselyke: *Ez van*. = Látó, 4/7–12. p.
943. TOLVAJ Zoltán: *Fattyúk Hava*. (repülőbalzsam). = Élet és Irodalom, április 21. 16. p.
944. TÓTH Ágnes: *Haj-baj...* = Várad, 1/66–70. p.
945. TÓTH Ágnes: *Tavaszi túra*. = Várad, 3/29–32. p.
946. TÖRÖK Ábel: *a fülemüle*. = Élet és Irodalom, március 24. 16. p.
947. VARGA László Edgár: *Berszán gróf*. = Látó, 4/14–16. p.
948. VARGYAS Rozália: *Atyámfiai*. = Életünk, 1/92–94. p.
949. VASS Norbert: *Altató*. = Látó, 3/7–11. p.
950. VERES István: *A csirkék és a csodaalma*. A jóságos parmezánboszorkány és a ragadozó csirkék. = Kalligram, 4/26–27. p.
951. VERES István: *Az elvarázsolt vasúttállomás*. A jóságos parmezánboszorkány és a ragadozó csirkék. = Kalligram, 4/27–29. p.
952. VERES István: *A krakedi fogságában*. A jóságos parmezánboszorkány és a ragadozó csirkék. = Kalligram, 4/34–37. p.
953. VERES István: *Mohalecke*. A jóságos parmezánboszorkány és a ragadozó csirkék. = Kalligram, 4/31–34. p.
954. VERES István: *A rózsaszín bicikli megmenetése*. A jóságos parmezánboszorkány és a ragadozó csirkék. = Kalligram, 4/29–31. p.
955. VIDA Gábor: *Látod, ebből is mi lett?* = Látó, 1/51–53. p.
956. VIRÁGH Szabolcs: *Hazai pálya*. = Kalligram, 2/54–55. p.
957. VIRÁGH Szabolcs: *Mit tenne most*. = Kalligram, 2/52–53. p.
958. VÖRÖS István: *Galamb és bővönd*. = Alföld, 3/30–35. p.
959. VÖRÖS István: *A megégett galamb*. = Vigilia, 4/352–357. p.
960. ZAKARIÁS Cecília: *Duplacsomó*. = Kortárs, 4/22–23. p.

961. ZECK Julianna: *A napló*. = Székelyföld, 4/77–80. p.
 962. ZÖLDY Pál: *Griff*. = Hítel, 4/42–45. p.
 963. ZÖLDY Pál: *Szent föld*. = Hítel, 4/45–48. p.

Hosszú próza

964. BEREMÉNYI Géza: 22. [Regényrészlet – Egyetemeim]. = Jelenkor, 4/359–368. p.
 965. BÓDI Péter: *Dopamin*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/48–63. p.
 966. DALOS György: *Ágyrajárók*. (részlet). = Múlt és Jövő, 1/85–89. p.
 967. EGYED Iona: *Áron műt*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/11–14. p.
 968. FÁBIÁN László: *A keselyű néma árnyéka*. Kísértések kora. I. rész. [Regényrészlet]. = Életünk, 1/140–166. p.
 969. GARACZI László: *Mások ének*. (3 részlet). = Élet és Irodalom, április 28. 15. p.
 970. HALASI Zoltán: *A portya*. [Részlet – 1688]. = Mozgó Világ, 4/49–53. p.
 971. HORVÁTH Júlia Borbála: *Tiszai história*. Folyók násza. [részlet]. = Életünk, 1/131–139. p.
 972. JOLSVAI András: *Két őszi nap Ujpesten*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/56–65. p.
 973. JÓNÁS Tamás: *Kívülről*. 22., 23., 24., 24a. [Regényrészlet]. = Forrás, 3/43–53. p.
 974. KÁCSOR Zsolt: *Pokoljárás Bipoláriában*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/3–8. p.
 975. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *Ballett*. (részlet L.É.L.E.K. című regényből). = Irodalmi Jelen, 4/19–26. p.
 976. KARÁCSONYI Zsolt: *Belső tízezer*. (részlet). = Hítel, 4/51–55. p.
 977. KARÁCSONYI Zsolt: *Belső tízezer*. [Regényrészlet]. = Alföld, 3/12–14. p.
 978. KARÁCSONYI Zsolt: *Belső tízezer*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/72–75. p.
 979. KARÁCSONYI Zsolt: *Belső tízezer*. (Regényrészlet). = Látó, 3/15–20. p.
 980. KARÁCSONYI Zsolt: *Belső tízezer*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 4/41–47. p.
 981. KERÉKGYÁRTÓ István: *Fecske Milán* élete, jó sora és viszontagságai. [Regényrészlet]. = Kalligram, 3/15–28. p.
 982. KIRÁLY Kinga Júlia: *Méhemnek gyümölcse*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/3–18. p.
 983. KISS Judit Ágnes: *Egy nőalak szürke kontúrja*. (részlet). = Kortárs, 3/67–73. p.
 984. KISS László: *A mi hordóink*. [Regényrészlet]. = Látó, 4/31–33. p.
 985. KISS Tibor Noé: *Idejöttem, hátha valami megváltozik*. regényrészlet. = Jelenkor, 3/247–251. p.
 986. KOCIS Csaba: *Abol az emlékek véget érnek*. Regényrészlet. = Várad, 1/12–17. p.
 987. KRUSOVSKY Dénes: *Levelek nélkül*. [Regényrészlet]. = Alföld, 4/3–9. p.
 988. KRUSOVSKY Dénes: *Levelek nélkül*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 4/369–387. p.
 989. LUKÁCS Marianna: *Kívülről*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 3/57–66. p.
 990. MARGETIN István: *Utasmak bátul a helye*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/19–23. p.
 991. MÁRTON László: *Spinoza a katonai fogdában*. (Egy készülő kisregényből). = Új Forrás, 4/33–39. p.
 992. MIKLÓSI SZABÓ István: *Démenotar*. [Regényrészlet]. = Látó, 2/49–65. p.
 993. MIKLÓSI SZABÓ István: *Démenotar*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 1/45–50. p.
 994. MOHAI V. Lajos: *Nusi néném és a bordély emlékműve*. [Regényrészlet]. = Alföld, 4/28–31. p.
 995. NAGY Gerzson: *Call me Tom*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 1/24–28. p.
 996. NAGY Krisztina Léna: *A kerítés túloldala*. [Regényrészlet]. = 4/38–45. p.
 997. NÓTÁRUS Lajos: *Nyárvég*. Részlet a Run, omule, run magyar alteregójából. [Regényrészlet]. = Várad, 1/22–27. p.
 998. POMÁZI Adél: *Egy jósnő vallomásai*. [Regényrészlet]. = Látó, 2/13–17. p.
 999. SÁNDOR Iván: *Tiltott terület*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 3/264–276. p.
 1000. SÁRFI N. Adrienn: *Naiv isten*. (regényrészlet). = Irodalmi Jelen, 3/21–26. p.
 1001. SZABÓ Marcell: *No Room*. (részlet). = Tiszatáj, 2/52–57. p.
 1002. SZEPESI Kornél: *A betolakodó*. [Regényrészlet]. 2. fejezet. Pedig csak csók, nem kéfélnék. = Kalligram, 3/32–42. p.
 1003. SZOLCSÁNYI Ákos: *Dávid*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/66–75. p.
 1004. SZOLCSÁNYI Ákos: *Dávid*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 3/50–61. p.
 1005. SZÖLLÖSI Máttyás: *Fóbia*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/30–38. p.
 1006. TAMÁS Kincső: *Két nő, egy kalap*. Fejtörősdí. [Regényrészlet]. = Látó, 2/39–44. p.
 1007. TOMPA Andrea: *Sokszor nem halunk meg*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 3/240–246. p.
 1008. VIDA Gábor: *Senkibáza*. (Erdélyi lektűr – részlet). [Regényrészlet]. = Látó, 3/38–47. p.

1009. ZSIDÓ Ferenc: *Anti*. (Regényrészlet). = *Látó*, 3/23–32. p.
1010. ZSIDÓ Ferenc: *Az örökség*. (Regényrészlet). = *Életünk*, 1/101–107. p.

Kevert műfajok

1011. CSATÓ Anita: *gobelin variáció*. [Képvrs]. = *Kortárs*, 3/66. p.
1012. VAJNA Ádám: *Döglött kivi*. Sir Walter Lawry Buller élete és munkássága. (részlet). [Verses regény]. = *Jelenkor*, 3/297–300. p.

Átmeneti műfajok

1013. FÜLEKI Gábor: *Kisfaludy*. [Hamvas Béla: Egy költő apológiája című esszéjének vers átirata]. = *Életünk*, 1/4–5. p.
1014. NAGY Attila: *Szerelmi kollázs, Petőfi 200*. = *Látó*, 1/34. p.

1015. PETŐCZ András: *Ágyban, párnák közt*. Petőfi-variáció. [Átirat]. = *Tiszatáj*, 2/47. p.
1016. PETŐCZ András: *Az örült – szomor, aki szomor*. Petőfi-variáció. [Átirat]. = *Tiszatáj*, 2/48. p.
1017. TŐZSÉR Árpád: *Ernst Jandl-átirat a halálról*. = *Kalligram*, 1/19. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

1018. ÁFRA János: *A felfénylő ég*. = *Tiszatáj*, 2/3–26. p.
1019. [JANISCH Attila]: *„Meditáció az örökkévalóságról”*. Filmetűd. = *Új Forrás*, 3/84. p.
1020. URBÁN Gyula: *Egy dunántúli udvarház épülése és romlása dalban elbeszélve*. = *Hitel*, 3/25–28. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

ÁDER ÉVA ZSUZSANNA (1995) középiskolai tanár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

BÁLINT BERNADETT (1997) kritikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

BORCSA JÁNOS (1953) kritikus, az irodalomtudományok doktora

DUDÁS GYÖZŐ (1971) grafikus, illusztrátor

KOLOZSI BLANKA (1998) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

KONKOLY DÁNIEL (1990) irodalomtörténész, szerkesztő

NYŐGÉR RÓBERT (1991) szerző, magyartanár

PINTÉR KITTI (1995) az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandája

PINTÉR LEILA (1985) kulturális újságíró, műfordító, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandája

SZABÓ DÁRIÓ (1996) a Büntető.com főszerkesztője, költő

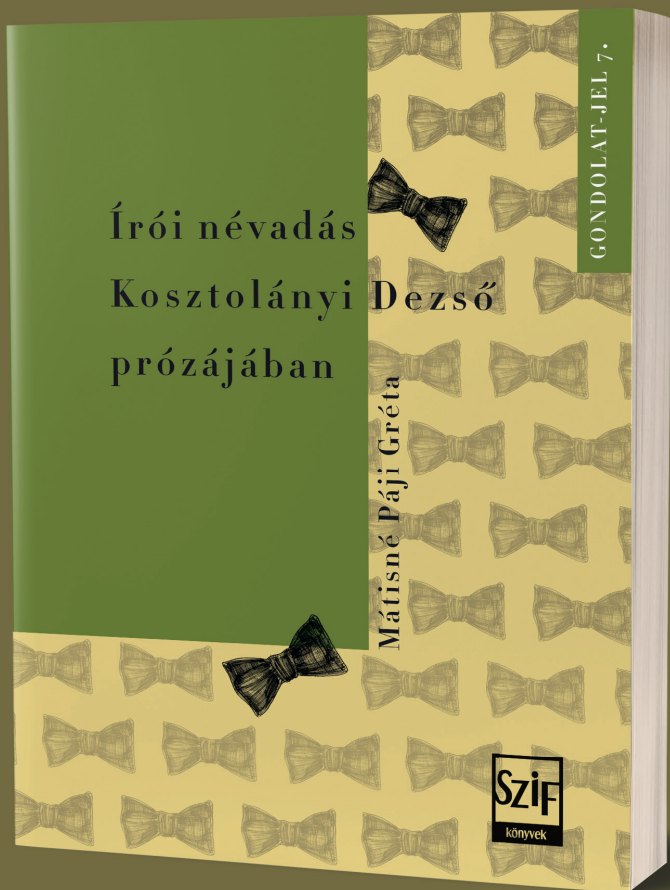
SZILÁGYI ZSÓFIA (1973) irodalomtörténész, a Szegedi Tudományegyetem oktatója

SZIRÁK PÉTER (1966) irodalomtörténész, az Alföld folyóirat főszerkesztője, a Debreceni Egyetem oktatója

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

Mátisné Páji Gréta

Írói névadás Kosztolányi Dezső prózájában
című kötete hamarosan kapható a boltokban

256 oldal, 3150 Ft

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1 321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com . www.szepirodalmifigyelo.hu

SZÉPIRODALMI FIGYELŐ ALAPÍTVÁNY

2023, 228 oldal, 4500 Ft

Molnár Ildikó e könyv megírása kapcsán arra vállalkozott, hogy kritikai pályaképet nyújtson Jancsó Elemér erdélyi irodalomtörténész (1905–1971) sokoldalú munkásságáról. Jancsót a két világháború közötti bezártságélmény voltaképpen nem fosztotta meg az alkotói szabadság lehetőségétől: a korszakban ugyanis nyíltan lehetett beszélni a kisebbségi sors emberhez méltatlan voltáról, korántsem belenyugvással, hanem a változtatás akarásával, a kisebbségi társadalom demokratikus önszervezésének útjait-módjait keresve. A feldolgozott anyag nagy idősvót fog át: figyelemmel kíséri a magyar irodalomnak mind az 1918 előtti, mind az 1918 utáni intézménytörténetét. Mindkettőt az erdélyi tudományosság szemszögéből. Hiszen Jancsó az előbbi korszaknak kutatója, az utóbbinak pedig cselekvő részese volt. Jancsó Elemér korokhoz kötött és korokon túlmutató hagyatékának itt olvasható feltárása és elemző értékelése hozzájárul a két világháború közötti kisebbségi létviszonyok megértéséhez és egyben egy tudománytörténeti adósságot is törleszt.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a Szépirodalmi Figyelő szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • Telefon: 06-1-321-8023
e-mail: szif.szerk@gmail.com • www.szepirodalmifigyelo.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

23003 >

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKEZELŐ

Nemzeti
Kulturális
Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

